

Maren Ryan

«Endelig er de her»: Hjem som tilværelsens knutepunkt

En reise gjennom unge flyktningers tilknytningsprosesser

Masteroppgave i sosialantropologi

Veileder: Håkon Fyhn

November 2021

Maren Ryan

«Endelig er de her»: Hjem som tilværelsens knutepunkt

En reise gjennom unge flyktningers tilknytningsprosesser

Masteroppgave i sosialantropologi
Veileder: Håkon Fyhn
November 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosialantropologi

Kunnskap for en bedre verden

«Endelig er de her»: Hjem som tilværelsens knutepunkt

En reise gjennom unge flyktningers tilknytningsprosesser

Sammendrag

I denne oppgaven utforsker jeg begrepet hjem med utgangspunkt i tanker og historier fra unge mennesker som har kommet til Norge som flyktninger. Her blir emosjonelt nære relasjoner i form av familie sentralt for en forståelse av hjem. Videre ser jeg på hvordan relasjoner til mennesker også er med på å skape sted. Her brukes Tim Ingold sin forståelse av livslinjer som knytter seg sammen, og at det er som sammenfletting av livslinjer at steder trer frem for oss. Jeg argumenterer derfor at dette er grunnen til at steder også kan gi en følelse av hjem.

Videre argumenterer jeg for at hjem kan forstås som en knytestransaksjon, en tilknytningsprosess, som har vært og som fortsatt pågår. Relasjoner til mennesker og omgivelser har blitt og blir til gjennom erfaring, og dermed er eller blir velkjente. Det er gjennom disse prosessene at mennesker blir emosjonelt nære.

I oppgaven ser jeg videre på hvilke muligheter informantene har for ulike former for sosial og geografisk nærhet når de emosjonelt nære relasjonene innebærer geografisk avstand. Det ligger noen føringer for hvem de har mulighet for å være sosialt nære og på hvilken måte, og dermed hvem de kan ha felles erfaringer med. Ut ifra dette blir språkets rolle, systemet rundt flyktninger og noen strukturelle påvirkningsfaktorer diskutert.

Byen hvor feltarbeidet ble gjort har fått navnet Torgfjord. Hovedarenaene for feltarbeidet var en bolig for enslige mindreårige flyktninger, som også fungerte som et basehus for tidligere enslige mindreårige flyktninger, og en voksenopplæring.

Abstract

In this thesis, I explore the concept of home through the thoughts and stories of young people who came to Norway as refugees. Emotional attachments in the shape of family are central to their understanding of home. Moreover, I explore how human relations contribute to the constitution of place. I use Tim Ingold's understanding of lifelines that knot together, and that place is a consequence of the tying together of these lifelines. With this understanding, I argue that a feeling of home may also emanate from place.

Furthermore, I illustrate how home can be understood as entwining of lines, a process of attachment, that has been and continues to be. Relations to people and environments have been and are continuously constituted through experience, and thus either are or become familiar. It is through these processes that people become emotionally close.

I also explore the possibilities my informants have for different forms for social and geographical proximity when the emotionally close relations entail geographical distance. Such issues shape who my informants are able to engage socially with, and in what way, and who they are able to create a common experience with. I discuss the role of language, how the institutional system approaches refugees, and some other structural factors.

I have given the city where I conducted my fieldwork the name Torgfjord. A house for unaccompanied minor refugees – where such previous refugees could visit – and an institution for adult primary education, were the main places of study.

Forord

“No [wo]man is an island” (Donne, 1624, s. 108)

Tusen takk til alle mine flotte informanter for all innsikt, gøyne stunder, og gode samtaler. Det har vært en ære å få bli kjent med så mange fine folk.

De neste som fortjener en stor takk er de ansatte i «Lyngvegen» og på «Hovden» for å ha lagt til rette for at jeg har kunnet møtt så mange ulike mennesker. Dere gjør en viktig jobb.

Tusen takk til veileder Håkon for uvurderlig hjelp og kommentarer.

Takk til pappa for all hjelp og støtte med oppgaven, og takk til mamma for at jeg alltid er velkommen hjem.

Takk til Anja for at du alltid bare er en telefon unna.

Takk til alle på lesesalen. Spesielt takk til Amalie som har fått meg til å tenke på andre ting og da ofte i form av god mat og festligheter, og til Nina og Tonje for at dere har fått meg til å tenke på det jeg faktisk skal gjøre, og for all hjelp, støtte, latter, diskusjoner, skiturer og vinkvelder. Uten dere hadde det blitt vanskelig å komme i mål.

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1: En kontekst	1
Flyktninger og oppholdstillatelse	3
Lyngvegen bofellesskap	4
Hovden voksenopplæring	5
Kapittel 2: Begrep, knuter og flettverk	7
Et faktisk hjem eller et ideelt hjem?	9
Prosess og livslinjer	10
Sted	14
Kort om transnasjonalisme	17
Kapittel 3: Hvor nært er nære nok?	19
Feltarbeid «hjemme»	19
Avstand?	23
Deltagende observasjon som tilnærming i felt	24
Samtaler	26
Prosess som runddans	28
Notater	29
Mine roller	29
Å være der med hele meg	31
Språk og spørsmål	32
Etikk	33
Kapittel 4: Familie- Nærhet på avstand?	37
Familie og hjem	39
En dag tidlig i august	40
Tilstedeværelse	42
Mulighet for fysisk tilstedeværelse	44
Aryana og Tesfay	47
Amondi	50
Kapittel 5: Det velkjente i endring	53
Språk - legger føringer for møter mellom mennesker	54
Systemet – legger føringer for møter mellom mennesker	59
Kapittel 6: Sted som knutepunkt	65
Knytning av knute	67
Savn og lengsel – Drømmer om fremtiden og minner fra en fortid	70
Kapittel 7: Hjem	77
Å være sammen med noen man er glad i	79

Etterord: Begrensninger og videre forskning	83
Litteraturliste:	85

Figurliste:

Figur 1: Ingold (2007, s. 98) sin illustrasjon av sted som en del av et flettverk, kontra et nettverk.....	14
Figur 2: Flettverket kontra nettverket (Ingold, 2007, s. 82).	15

Kapittel 1: En kontekst

Mebrahtu sitter i den nye leiligheten han leier, i en stol ved stuebordet. Det er bare noen uker siden han flyttet inn, og det er første gang jeg besøker han her. Det er vått og kaldt ute, og Mebrahtu har laget te til oss begge. Jeg spør om han trives i den nye leiligheten, og kommenterer at den har mange flere vinduer, noe som gjør den mye lysere enn den forrige han hadde. Han svarer at han er veldig fornøyd med å ha flyttet, og med den nye leiligheten. Nytt hjem, sier jeg, og ler. Det her er jo bare vegger og ting, sier han.

Så hva er egentlig et hjem? Å være hjemme? Å høre hjemme? Å føle seg hjemme? Hva ligger i begrepet hjem? Denne oppgaven skal utforske hjem og kompleksiteten bak begrepet, med utgangspunkt i noen unge menneskers liv og historier.

Handler hjem om følelser til mennesker? Som: Du er mitt hjem? «Home is where the heart is»? Eller er det et bestemt sted; Mitt hjemsted? Mitt hjemland? Finnes det en grunnstreng i hva som kan betraktes som hjem? Dette er undrende spørsmål som driver denne oppgaven. Hjem har mange betydninger, og det kan ligge mange forståelser bak ordet. På norsk benevner ordet ofte der man bor, slik som «jeg drar hjem nå jeg, sees i morgen!», noe som også er ordets etymologi på norsk (De Caprona, 2013, s. 571). Ordets opprinnelse i gamle germanske språk og gresk viser også til hjem som landsby eller bygd (Bjorvand & Lindeman, 2019, s. 513-514). Samtidig viser empirien i denne oppgaven at hjem henger sammen med nære følelser, noe som er kjent og kjær. I Collins English Dictionary er det listet opp trettifire ulike måter å bruke hjem på. Nummer 15 er «at home in, on or with» er en av dem, som igjen blir gitt betydningen «familiar or conversant with» (Hanks, McLeod & Urdang, 1986, s. 732). Og det er det kjente og nære og hvordan dette endrer seg som vil danne bakteppe for denne oppgaven.

Møter og samtaler med unge mennesker med flyktningbakgrunn legger grunnlaget for oppgaven, hvor et basehus for tidligere enslige mindreårige flyktninger og en voksenopplæringskole har vært arenaene jeg har vært til stede på, i tillegg til møter med informantene utenom disse arenaene. Byen hvor disse menneskene bor har fått navnet Torgfjord. Torgfjord er en middels stor by som ligger langs kysten av Norge. En relativt liten og rolig by, men hjem for flere tusen mennesker. Noe du merker godt på kjøpesentret lørdag ettermiddag eller oppe på fjellet utenfor byen, en solfylt påskedag i april. I en blindgate nord i

byen ligger Lyngvegen bofellesskap, og litt lengre opp i lia ligger voksenopplæringen Hovden. Bofellesskapet i Lyngvegen er et gammelt og ærverdig hus, men ble for noen år siden pusset opp for å huse åtte enslige mindreårige flyktninger. Hovden voksenopplæring bærer litt mer preg av å være gamle bygg, men tross sin litt slitte fremtoning, ligger bygningene som utgjør voksenopplæringen på en av byens fineste utkikkspunkt.

I Lyngvegen er det alltid noen hjemme, enten det er de som bor der, ansatte, eller ungdommer som er knyttet til stedet gjennom ettervern¹. Det er som regel alltid noen å prate med, spille FIFA med, og en varm kopp kaffe å få. De unge menneskene som legger grunnlaget for denne oppgaven har blitt en stor gjeng, men det er fortellingene og tankene til Mebrahtu, Aryana, Tesfay, Mariam, Isaias, Asfaw og Junaid som har gitt meg aller mest å tenke på, og som har vært utgangspunktet for å undersøke begrepet hjem nærmere.

I det følgende kapittelet ser jeg nærmere på hjem som analytisk begrep og samtidig beskriver et rammeverk til å tenke med før fokuset går nærmere inn på informantenes liv.

Så vil jeg i kapittel tre fortelle hvordan jeg har nærmet meg informantene i løpet av feltarbeidsprosessen og hvilke metoder som er brukt for å innhente det som har lagt grunnlaget for den forståelsen av hjem som her utforskes.

Det fjerde kapittelet ser på hjem som sosiale relasjoner, og da spesielt familie. Hvordan disse emosjonelt nære relasjonene lager et grunnlag for en følelse av hjem. Jeg argumenterer for at nærhet og avstand og at hva det innebærer forhandles gjennom kontakt med familien og dermed er med på å bryte ned en analytisk forståelse av hjem som noe som er enten her eller der, da eller nå.

I det femte kapitelet endres fokuset fra familierelasjoner som hjem, til relasjonsutvikling som en prosess som kan gjøre noe eller noen til hjem. Jeg kommer her nærmere innpå hvordan språk og system rundt de som kommer til Torgfjord som flyktninger påvirker tilknytning til mennesker.

I det sjette kapitelet vil jeg beskrive hvordan menneskelige relasjoner også skaper sted og argumentere for at dette også gjør at steder trer frem for oss som hjem.

Jeg avslutter så med noen bemerkninger på hvordan hjem kan forstås gjennom de beskrivelser som er gjort.

¹ Ettervern går ut på at ungdommene skal få psykososial støtte, og praktisk hjelp når det gjelder bolig, utdanning, jobb, økonomi og sosialt nettverk (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2020). Målet er å hjelpe ungdommene i å mestre overgangen fra et liv med oppfølging til en «selvstendig tilværelse». Man har tilbud om ettervern til man er 25 år gammel (Barnevernloven, 2020, § 1-3).

Livslinjer, flettverk og knuter vil være sentrale teoretiske metaforer i denne avhandlingen (Ingold, 2007, 2009, 2011, 2015). Et metaforisk bilde på hvordan vi gjennom hele livet knyter livstråden vår til andre mennesker og ikke menneskelige ting, og gjennom dette komme nærmere innpå hvordan hjem skapes. Hvordan man har og opprettholder relasjoner med mennesker og hvordan dette lager steder for oss, og hvordan man skaper relasjoner til nye mennesker og dermed nye steder, og samtidig bli klokere på hvilke knytninger som er viktigere og nærmere enn andre. Tenker man i denne linje/tråd metaforen så er man alltid på veg, livet snor og vrir seg videre og det endrer og utvikler seg hele tiden. Dette gjør også hjem til en prosess og ikke bare et statisk sted eller person. Hvordan vi knyter oss, og med hvem påvirkes av våre følelser og tanker, men også av ytre faktorer. Erfaringsdimensjonen blir også sentral i knytningen, hvor erfaringer med andre mennesker i informantenes hverdagsliv² er med på å skape hjem (Boccagni, 2017, s. xxiii).

Flyktninger og oppholdstillatelse

En person vil få oppholdstillatelse som flyktning i Norge hvis han eller hun er forfulgt på grunn av: etnisitet, avstamning, hudfarge, religion, nasjonalitet, er medlem av en spesiell sosial gruppe, og politiske meninger. Eller ved hjemreise står i reell fare for å bli utsatt for: dødsstraff, tortur, umenneskelig eller nedverdiggende behandling og straff. (Utlendingsdirektoratet, 2021a)

Alle informantene er kategorisert som flyktninger, altså de har oppholdstillatelse på bakgrunn av at de oppfyller de ovennevnte kategoriske kriteriene satt av staten. I de neste underoverskriftene kommer en kort innføring i det apparatet og systemet som omgir disse unge menneskene. De fleste av informantene har midlertidig eller permanent oppholdstillatelse og er per definisjon flyktninger til de har søkt om statsborgerskap³. Når man først ankommer Norge får man en midlertidig oppholdstillatelse, og kan søke om permanent oppholdstillatelse etter fem år i Norge⁴. For å få norsk statsborgerskap må flere

² Begrepet «hverdagsliv» kan virke transparent og enkelt, men meningene bak forståelsen av hverdagsliv er komplekse og varierende (Gullestad, 1991, s. 480). I antropologien betyr det å studere hverdagsliv å studere det trivielle i stedet for det som er høytidelig og hellig. Førre oppmerksomheten til tankene og ordene til vanlige mennesker i stedet for tolkningen til lokale «kultur-eksperter». Gullestad mener at hverdag er knyttet til et spesifikt stadium av vestlig sekularisert modernitet. Dette mener hun betyr at hverdagsliv ikke bør brukes som et analytisk begrep, men for å orientere forskningen (Gullestad, 1991, s. 481). Og være oppmerksom på lokale forståelser av hva som er og ikke er hverdag. Den skandinaviske forståelsen av hverdagsliv har endret seg fra å gå på hverdag kontra det festlige, til å bli definert som opposisjonene til byråkrati og «systemet».

³ En av informantene mine har norsk statsborgerskap, og er per definisjon ikke flyktning lengre. Noen av tankene hennes og opplevelsene var likevel så interessante at jeg valgte å ta de med. Vedkommende kom til Norge som flyktning.

⁴ Kom man til Norge før 1. desember 2020 var kravet for søknad om permanent oppholdstillatelse, midlertidig opphold i tre år (Utlendingsdirektoratet, 2021b).

krav oppfylles, og det er ulikt for hvor du kommer fra og hvilken status du har (flyktning eller ikke, for eksempel) hva disse kravene er. Har du emigrert fra et land utenfor Europa så må du ha oppholdt deg i Norge til sammen syv år i løpet av de siste ti årene, og hatt oppholdstillatelser av minst ett års varighet i samtlige år (Utlendingsdirektoratet, 2021c). Er man født i Norge eller kom hit før fylte atten år, er det kortere krav til oppholdstid. Da må man ha oppholdt seg i Norge i til sammen fem år i løpet av de siste syv årene med tillatelser av minst ett års varighet. Når jeg skriver om kategorien flyktning er det dette som ligger til grunn, altså jeg velger å bruke denne benevnelsen der det er relevant, på bakgrunn av at de har oppholdstillatelse i Norge som flyktninger. Ellers ønsker jeg å understreke at informantene er mye mer enn bare et tall i en kategori og de vil derfor bli henvist til ved navn (pseudonymer), som ungdommene eller som elevene når det er i forbindelse med voksenopplæringen, eller informantene. Noe av intensjonen med dette er å ta avstand fra avpersonifiseringen som ligger i en kategori som «flyktning». Kategorien har likevel en innvirkning på informantenes liv.

Lyngvegen bofellesskap

Mange av informantene kom til Norge som enslige mindreårige flyktninger. Mennesker som blir kategorisert som enslig mindreårige flyktninger er flyktninger under atten år, og som har flyktet til Norge uten foresatte. Når barna eller ungdommene kommer til Norge blir de med en gang en del av et sammensatt system. Før de får oppholdstillatelse, er det Barne-, ungdoms- og familieetaten som har ansvaret for de barna som er under 15 år, disse barna får plass på omsorgssentre (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2021), mens asylsøkere som er mellom femten og atten år får tilbud om å bo på asylmottak i regi av utlendingsdirektoratet (Integrerings og mangfoldsdirektoratet, u.å.b).

Flyktninger som har fått opphold skal bosettes i en norsk kommune (Integrerings og mangfoldsdirektoratet, u.å.a). Integrerings og mangfoldsdirektoratet har ansvaret for å bosette ungdom over femten år. Det er opp til hver enkelt kommune hvordan de organiserer bosetting og oppfølging av enslige mindreårige (Integrerings og mangfoldsdirektoratet, 2020). For ungdommer over femten år så er det vanligst med bemannede bofellesskap, enten fulltid eller etter behov. De kan også bosettes i egen hybel eller ubemannet bokollektiv med behovsoppfølging. Lyngvegen er et bofellesskap for ungdom mellom femten og atten år, men i tiden feltarbeidet ble gjort så var alle i bofellesskapet fylt atten og det kom ingen nye i den

tiden jeg var der. Det bodde fire gutter i bofellesskapet i det gitte tidsrommet, men bofellesskapet har i utgangspunktet plass til åtte ungdommer. Lyngvegen var døgnbemannet, hvor de ansatte også hadde oppfølging av tidligere mindreårige flyktninger som bodde utenfor bofellesskapet. Når man har vært innunder barnevernet som enslig mindreårig flyktning har man tilbud om ettervern. Det er opp til hver enkelt ungdom å bestemme om de ønsker dette. Det er denne ettervernsordningen som gjør at flere av informantene mine har tilbud om oppfølging gjennom Lyngvegen fordi om det er flere år siden de var mindreårige.

Hovden voksenopplæring

Når man har fått innvilget oppholdstillatelse i Norge som flyktning og er bosatt i en kommune så har man rett og plikt til å delta i introduksjonsprogrammet (Integreringsloven, 2020, §8, §9). Introduksjonsprogrammet inneholder opplæring i norsk og samfunnskunnskap, i tillegg til kurs i livsmestring og andre arbeids- eller utdanningsrettede elementer (Integreringsloven, 2020, §14). Hovedtyngden i introduksjonsprogrammet ligger på opplæring i norsk og samfunnsfag som du har plikt og rett til å delta på om du er mellom 18 og 67 år (Integreringsloven, 2020, §26)⁵. Kommunene skal sørge for denne opplæringen (Integreringsloven, 2020, §30). Torgfjord har derfor en voksenopplæring hvor de tilbyr denne opplæringen, i tillegg til et tilbud om grunnskole over to år. Grunnskole som voksen har man rett på så lenge man er over opplæringspliktig alder og trenger grunnskoleopplæring (Opplæringsloven, 1998, § 4A-1) og en del av de som kommer som voksne flyktninger har det som sees på som mangelfull grunnskoleopplæring (Utdanningsdirektoratet, 2011). Alle mine informanter har fulgt et løp hvor de enten har gått eller går på Hovden voksenopplæring. De som har gått, går nå videregående skole, så selv om mange av de kom til Norge som enslig mindreårige flyktninger var de ikke så unge at de har gått inn i et vanlig skoleløp. Retten til grunnskole for voksne omfatter alle fra 16 år med oppholdstillatelse (Integrering og mangfoldsdirektoratet, 2017, s. 26).

Utgangspunktet for valget av informanter med flyktningbakgrunn var tanken om at hjem aktualiseres på en spesiell måte for dem. At de på et vis forlater et hjem, og samtidig skal forsøke å danne hjem på et nytt sted, med en mistanke om at det ikke var fullt så enkelt, noe som viste seg å stemme. Diskusjonen som følger er i utgangspunktet ikke en redegjørelse for

⁵ Tidligere var dette fra 16 år (Integrerings og mangfoldsdirektoratet, 2021).

hva hjem er, men hvordan sosiale relasjoner gis mening som hjem og hvordan dette er i endring.

Kapittel 2: Begrep, knuter og flettverk

Concepts represent experience at the cost of leaving a lot unsaid. So long as we use concepts to cut up experience, giving value to some things at the expense of others, we inhibit our sense of the plenitude of Being (Jackson, 1995, s. 5)

Dette kapitlet skal utforske begrepet hjem, et begrep som kommer til kort for å forklare menneskers komplekse væren, men som likevel rommer store følelser, og berører noe grunnleggende ved det å være menneske. Hjem er både et ord som brukes i hverdagslivet og et analytisk begrep, noe som ikke er uvanlig i samfunnsvitenskapen (Boccagni, 2017, s. 1). Dette kapitlet skal legge et grunnlag for forståelse, før begrepet i samspill med empirien skal bli tykkere. Det er ikke så lett å skille hjem som analytisk begrep og som ord i hverdagslivet. Her er hjem som analytisk begrep likevel når jeg gir det innhold gjennom analyse. Altså analyse av empiri, lager et *begrep* om hjem. Imens *ordet* hjem, er når informantene bruker det direkte på sin måte.

«Det er Tangvika 23B» sier Asfaw uten å nøle, når jeg i et intervju spør hva hjem er for han. Det er språklige utfordringer og noen metodiske implikasjoner med både spørsmålet og svaret, som jeg utdyper senere, men det er likevel et eksempel på hjem som en veldig konkret del av en dagligtale. Hjem er et begrep med mange ulike betydninger og implikasjoner, et begrep som ulike mennesker har ulike forståelser av. Hjem er et godt eksempel på et ord eller begrep som er like selvsagt og åpenbart, som det er problematisk og vanskelig å gripe tak i (Boccagni, 2017, s. xxiii). Den samfunnsvitenskapelige og sosialantropologiske forståelsen av et slikt begrep er også vanskelig å kort skulle oppsummere som en entydig forståelse. Det som går igjen i litteraturen er at hjem er noe mer enn bare et hus, et rom eller en bygning, selv om ordet i norsk dagligtale benevner stedet vi bor (Boccagni, 2017, Mallet, 2004, Rapport & Dawson, 1998a, 1998b). Selv om en følelse av hjem kan manifestere seg i hus eller konkrete steder, så er det likevel langt fra hele historien. I hovedsak så betraktes hjem som et multidimensjonalt begrep, et fenomen med mange lag. Assosiasjonen mellom hus og hjem er likevel sterk og er anerkjent også i akademiske diskusjoner.

«Home brings together memory and longing, the ideational, the affective and physical, the spatial and the temporal, the local and the global, the positively evaluated and the negatively» (Rapport & Dawson, 1998a, s. 8). Dette er en definisjon på hjem som viser kompleksiteten i begrepet og viser bredden i hjem som begrep. Definisjonen er ganske diffus og generell når den ikke er knyttet opp mot noe empiri, den viser likevel at hjem ikke trenger å være

motsetninger, enten eller. Det kan brukes i ulike kontekster, og omfatte ulike forståelser, oppgaven kan derfor bare vise en del av et så omfattende begrep.

Hjem har vært med som overordnet tematikk for dette prosjektet helt siden utarbeidelse av projektskisse før feltarbeidets begynnelse. Litteratur rundt og teorier om dette begrepet har derfor vært med meg under hele prosessen. Ut fra denne forståelsen har jeg valgt å empirisk jobbe rundt tanken om «å finne ut hva og hvem som er viktig i mine informantere liv» og «hvorfor dette er viktig». På denne måten har jeg gått inn med et relativt åpent blikk, hvor jeg har forsøkt å ikke låse meg alt for mye til en forhåndsdefinisjon. Jeg mener at denne holdningen i felt har hjulpet meg med å kunne utforske hva hjem er for dem. Hvor eller hvem eller hva det kan være. Slik har jeg forsøkt å gjøre empirien førende, samtidig som jeg har hatt en klar tanke om hva jeg ønsker å komme nærmere inn på. Et forsøk på å snevre og utvide fokuset mitt på en og samme tid.

Hjem som begrep kan som nevnt være vanskelig å gripe fatt i da det overlapper mellom analytisk og dagligdags. Det er også ulikt hvordan man i ulike samfunn og grupper ser på hjem. I en artikkel om Mambwe og Lungu talende i Zambia forteller Simonsen (2010) at det er kun er når de snakker engelsk at de urbane migrantene bruker ordet «hjem» om landsbyen de kommer fra. Noe han mener var en terminologi innført gjennom kolonial migrasjonspolitik, hvor unge menn midlertidig skulle bo i byene før de skulle returnere «hjem» til landsbyen (Simonsen, 2010, s. 56). Dette er også noe som stemmer overens med etymologien til ordet. For de Mambwe og Lungu talende i Zambia så var opprinnelig begrepet hjem som i «der man hører til» relatert til konseptet hus, og da ikke hus som i fysisk struktur eller lokasjon, men som en sosial kategori av slektninger. Dette var slektninger de hadde nære, gjensidige relasjoner med. Det forestilte huset er mennesker med gjensidige forpliktelser, som ikke trenger å dele stedet der de bor. Slektingene trenger ikke genealogisk sett å være nære, men være en del av et nettverk av gjensidig hjelp. De kan bo med og hjelpe andre som er fra samme «hus». Aspen mener at for Aku-folket i Gambia så har det å være diaspora og minoritet bidratt til å gjøre familie fremtredende i en forståelse av hjem, i større grad enn en boenhet (2010, s. 206).

Et faktisk hjem eller et ideelt hjem?

I litteraturen gjøres det et skille mellom det faktiske hjemmet og det ideelle hjemmet, hvor det ideelle hjemmet pekes på som en nostalgisk og romantisk forståelse av hjem, mens det faktiske hjemmet er der man bor, enten det er et hus, en by eller et land. Det ideelle hjemmet kritiseres for å bare romme positive beskrivelser av hjem, og at en slik forståelse ikke reflekterer menneskers ulike erfaringer med hjem (Mallett, 2004, s. 69).

Her er det viktig å forstå at det faktiske hjemmet behandles som en bestemt enhet, som både kan romme negative og positive erfaringer og forståelser. Spørsmålet blir her da, skal man behandle hjem som en enhet, eller som en følelse eller tanke om noe nært og perfekt? Eller kan det romme begge? Er det enda mer sammensatt enn som så?

Hjem som både faktisk og ideelt blir ofte beskrevet i litteraturen som et fristed eller et tilfluktssted, et sted der man kan trekke seg tilbake og slappe av. Det settes et skille mellom privat og offentlig, og at hjem blir en del av den private sfæren. Dette legger grunnlaget for at det ofte blir en familiesfære klart adskilt fra den offentlige sfæren. En slik forståelse av hjem har blitt kritisert fra flere hold. For det første er et skarpt skille mellom offentlig og privat ikke alltid fortellende nok. Helliwell viser at hos Dayah-folket er utenfor og innenfor huset ikke det samme som privat og offentlig (1996). Det er ikke et individ eller en familie på innsiden og et samfunn utenfor - det er et fellesskap som strekker seg langt utover veggens grenser. Viet strekker seg gjennom tynne vegger inne i det såkalte longhouset og utenfor. Lyder og lys bryter vegger, og man er sammen, selv om man er i adskilte rom. Viet som sees på som hjem i dette tilfellet, strekker seg langt utenfor hver enkelt families enhet og utenfor husets vegger. Kritikken sirkulerer her altså rundt de binære motsetningene inne/ute, arbeid/hjemme og offentlig/privat. Slike motsetninger blir sett på som et idealisert syn på hjem og spesielt da motsetninger som komfortabel/ukomfortabel, trygg/utrygg i tillegg til de nevnt ovenfor (Mallett, 2004, s. 71). Kritikken fremmer at slike motsetninger gjør at hjem mister kompleksiteten og ambivalensen som ligger i ulike menneskers egne realiteter og erfaringer av hjem.

Diskusjonen om binære opposisjoner som trygg/utrygg, privat/offentlig er fruktbare eller ikke viser likevel ikke godt nok hvordan en følelse av hjem utvikler seg for den enkelte. Da hjem gjennom disse fort blir til en bestemt enhet, selv kritikken av opposisjonene fremmer hjem en bestemt enhet. Wardhaugh er en av de som kritiserer hjem som fristed eller trygghetshavn og

mener at den forhøyer en forståelse av hjem som noe som er innenfor eller utenfor, hvor det innenfor er trygt og godt, mens frykt og farer er utenfor (Wardhaugh, 1999, s. 96). Kritikken går videre ut på at slike skiller skaper hjemløshet for de som blir misbrukt eller krenket innad i familien, og dermed ikke kjenner på det som er innenfor som trygt og godt. Kritikken bygger likevel på en forståelse av hjem som et bestemt sted eller en bolig hvor denne personen kan bli misbrukt eller krenket. Hun påpeker at for en del er det ikke noe binære skiller mellom hjem og hjemløshet, mellom innsiden og utsiden og at det heller er en syklisk relasjon mellom disse tilstandene (Wardhaugh, 1999, s. 97). Det er grader av relativ sikkerhet og usikkerhet og frihet og begrensninger uavhengig av innenfor og utenfor hjemmet. Ved å si at innenfor også kan vær utrygt og ukomfortabelt så er man med å opprettholde en forståelse av hjem som en bestemt enhet. Når man skal prøve å definere hjem utenfor akkurat denne empiriske verdenen så vil et sånt syn begrense hjem til bosted/enhet. I sine studier av myter viser Claude Lévi-Strauss en universell oppbygning av myter rundt opposisjoner (1963; 2013), og at mange samfunn er bygget opp rundt tanker om slike opposisjoner. Det er lett å havne inn i slike tankemønstre, det er likevel analytisk mer fruktbart å kunne se bak slike kategoriserte opposisjoner, noe Wardhaugh har gjort ved å se på enheten hjem som grader av sikkerhet og usikkerhet, og ikke som den ene delen av en opposisjon. Hun har gått bort fra opposisjonene, men ser fortsatt på hjem som enhet.

Prosess og livslinjer

Fenomenologisk forskning på hjem beskriver hjem som opplevelsen av «å være hjemme» i verden (Mallett, 2004, s. 79). De prøver ikke å definere essensen av hjem eller avgrense menneskers erfaringer. De ser på praksiser og hvordan mennesker gjør og føler seg hjemme (Jackson, 1995, Ingold, 2000), i stedet for å vise hva de tenker om et hjem. Jackson argumenterer fra en fenomenologisk synsvinkel om at hjem ikke bare er et sted, men mer i aktiviteten som skjer på stedet, (1995, s. 148). “we often feel at home in the world when what we do has some effect and what we say carries some weight (Jackson, 1995, s. 123). Videre viser Jackson sitt eksistensielle spørsmål «how do people transform givenness into choice so that the world into which they are thrown becomes a world they can call their own” (Jackson, 1995, s. 123), også den aktive måten mennesker gjør verden til hjem på. Disse to sitatene belyser viktigheten av aktivitet i hans forståelse av hjem.

Kritiske sosiologer mener fenomenologer mislykkes i å få frem den sosiale og diskursive siden av hjem, da dette også er med og påvirker og setter rammene for erfaring (Somerville, 1997 som referert i Mallett, 2004, s. 80, 81). Hvordan diskurs og det sosiale påvirker disse aktivitetene som Jackson snakker om. Fenomenologi handler i utgangspunktet om verden som opplevd, og derfor mener noen forskere at fenomenologiske perspektiver ikke passer sammen med en mer objektiv forståelse av samfunnet som sosialt konstruert (Jackson, 1995). Mange velger likevel å bruke begge disse perspektivene for å utvikle bredere forklaringsmodeller, hvor menneskenes levde erfaringer er med på å skape mening av sosialt konstruerte verdener (Mallett, 2004, s. 81). Erfaringene ligger også imellom mennesker, en delt erfaring i møte med andre (Fyhn, 2011, s. 355). Hvor vi møtes i noe, men vår deltagelse bidrar også til å skape dette noe (Fyhn, 2011, s. 356). Mellomrommet er da med på å skape mening og den verden som menneskene opplever, skapes i opplevelsen. Dermed blir det ikke et tydelig skille mellom erfaring og konstruksjon, men et møte mellom verden som opplevd og verden som konstruert.

Jackson forteller om en oppdagelse han gjorde i felt blant walpiriene, hvor sted ofte blir oppfattet gjennom en forståelse av forfedrenes reiser, en form for historier som kalles *dreaming*⁶ (jukurrpa) og disse historiene skaper tilknytning til sted (1995, s. 63). En av informantene viste og tegnet opp hvilke veier forfedrene hadde gått, og hvilke steder han hadde et forhold til gjennom dette. Stiene knyttet sammen ulike steder som var en del av deres slektsgruppe sine steder. Etterpå forteller han om en annen sti som går parallelt med den stien som han først pratet om. Jackson spør da hva informanten har med denne stien å gjøre. Informanten forteller at denne gruppen kom sammen med dem, så en del av landet var også den andre gruppen sin. Jackson spør videre om alle som har tilknytning til dette stedet derfor er i nær familie (warlalja) (1995, s. 64). Da tegner den ene informanten opp et område hvor de som er innenfor er i familie. En annen informant uttrykker da frustrert at «det der er den hvite manns måte å tenke på», å alltid skulle lage grenser. Jackson tenkte da at han selv hadde laget

⁶ *Dreaming* (jukurrpa) forklares som historier om forfedre, en slags opprinnelseshistorie (Jackson, 1995) Dybden i det empiriske begrepet er vanskelig å forklare, men her er to forklaringer. «In the desert, every species, every person, and every landform has its proper place in the scheme of things. In this sense, the *Dreaming* is practically synonymous with the original meaning of the word ecology, whose root, *oikos*, means house and, by extension, habitat and home» (Jackson, 1995, s. 103). En annen forståelse: A central meaning of *The Dreaming* is that of a sacred, heroic time long long ago when man and nature came to be as they are; but neither “time” nor “history” as we understand them is involved in this meaning. I have never been able to discover any aboriginal word for *time* as an abstract concept. And the sense of “history” is wholly alien here. We shall not understand *The Dreaming* fully except as a complex of meanings. A blackfellow [sic] may call his totem, or the place from which his spirit came, his *Dreaming*. He may also explain the existence of a custom, or a law of life, as causally due to *The Dreaming* (Stanner, 1970, s. 304)

en boks hvor han tenkte at de som var «warlalja» var en bestemt og avgrenset gruppe, nå forsto han at det ikke kunne være avgrenset, at warliprienes sosiale univers var bygd opp av relasjonsnøster og ikke bare av historier om forfedre. En slik drømmehistorie definerte hvor du kom fra, og en person sin avstamning. Den var gitt. Gjennom et levd liv fikk likevel folkene kontakt med andre utenfor sitt «hjemmeområde». Et nettverk av bånd utviklet seg og var ulik for hver enkelt person, som igjen reflekterte hvor personen hadde levd, reist, arbeidet, giftet seg og lært om ny ting. Det var naturlig for dem at allianser skiftet og endret seg (1995, s. 65). Jacksons observasjoner viser at relasjoner utvikler seg, og hvordan våre livslinjer slynger seg og fletter seg med andre. Dette vil også være sentralt i denne oppgaven.

Jeg skal videre gi en kort fremstilling av Tim Ingold sitt livslinje-perspektiv og hans forståelse av sted, for så å knytte dette opp mot en forståelse av hjem. Ingold sin forståelse er i utgangspunktet en måte å forstå *verden* på og jeg bruker da spesielt hans måte å se *sted* på (2009, 2011, 2015). Det er likevel livene til mine informanter som er førende for argumentasjonen, dermed vil argumentasjonen bli mindre verdensfokusert og har mine bestemte informanters liv i fokus. Jeg vil utover i oppgaven bygge på dette perspektivet. Jeg tar inspirasjon fra hans tanker og metaforer og drar de med inn i en form av empirisk virkelighet og de er med på å forme analysen. Ingold bruker i hovedsak linje når han snakker om denne metaforen, men han bruker også tråd, og tau, spesielt når han skal fortelle om linjens bøyelighet og hvordan bevegelsen er innebygd i livslinjen (2009, 2015). Derfor vil jeg tidvis referere til livslinjene som livstråder, da linje ofte gir en assosiasjon til noe rett og strakt.

Ingold introduserer begrepet veifaring (wayfaring) som den fundamentale måten levende vesener er i verden på (2009, s. 38, 2011). Hvert vesen sees på som en linje, eller bunt av linjer, av sine egne bevegelser. Det er ikke en rett linje som går fra punkt til punkt, men en livslinje som hele tiden spinner videre (2011, s. 13). Mennesker er alltid «på vei». Vi oppfatter og tolker oss alltid fremover. Antropologens rolle er derfor ikke å presentere en status av verdens innhold, men å følge det som skjer, og spore de mange stier av væren, hvor enn de skulle lede. Han mener vi må løfte blikket bort fra en forståelse av tversgående relasjoner mellom objekter, å se hvordan vi mennesker beveger oss langsgående, i baner av bevissthet som hele tiden fører oss videre (2011, s. 14).

Det med å virkelig være i, og erfare verden er grunnleggende for Ingold sin forståelse. Eksemplifisert med at man på engelsk sier «the wind blows» (vinden blåser) fordi subjekt-verb strukturen i det engelske språket gjør det vanskelig å uttrykke det på noen annen måte.

Men sannheten er at vi vet at vinden er blåingen. Bekken er rennende vann. På samme måte så er jeg hva jeg gjør. Jeg er ikke en agent, men et mylder av aktivitet (2011, s. 16).

Omgivelser er en verden vi lever i og ikke en verden vi ser på. Vi bebor våre omgivelser, gjennom å bli en del av dem, hvorpå vi også blir den også en del av oss (Ingold, 2011, 95). Vi oppfatter og tolker verden rundt oss og alle omgivelser. Omgivelser er erfart, både sosiale og fysiske omgivelser. Jordkloden er målt, omgivelser er erfart. Den ene har klima, den andre har vær. Dette er helt sentralt for hvordan han forstår mennesker-i-verden på.

Flettverket er en sentral metafor for denne verdensforståelsen og brukes for å forklare hvordan disse veifaringene eller livslinjer vikles inn i hverandre. Linjer av liv, utvikling og bevegelse knyter seg sammen og blir da til den verden vi bebor. Hans livsnett er ikke et nettverk av koblede punkt, men et flettverk av sammenvevde linjer, mer som et maskenett (Ingold, 2011, s. 62). Dette beskriver en verden som aldri er fullbyrdet, men som alltid er under konstruksjon. En verden vevd av et uendelig antall livslinjer. En vev vevd av verdens uendelige antall menneskelige og ikke-menneskelige bestanddeler. Mennesker og ikke-mennesker som vever sine linjer sammen og flettverk og knuter av relasjoner blir til (Ingold, 2011, s. 141). Man eksisterer ikke, man blir til. I en slik verden blir ikke personer og ting identifisert som fastsatte essensielle attributter som på forhånd eksisterer fra fortiden, men identifisert gjennom de stier, veger, baner eller historier langsmed hvor man kom og videre er på veg. Ingold trekker frem klamring som en viktig drivkraft i knytningen (2015, s. 3). Der mennesker og ting klamrer seg til hverandre, skjer det en sammenfletting av linjer.

Klamringen er et uttrykk for et ønske om stabilitet og uttrykk for kjærlighet og ømhet. I klamring eller det å holde fast i hverandre ligger essensen i sosialitet mener Ingold. En sosialitet som ikke bare begrenser seg til mennesker, men strekker seg til en hel haug av «klamrere» og til de eller det de klamrer seg til.

Fysiske omgivelser blir her en del av det som Ingold (2000) beskriver som ikke-menneskelige bestanddeler. Ingold sidestiller også domenet av menneskelige relasjoner og de følelser som er knyttet til dem med materialer, sanseintrykk og gester (2015, s. 18). Så omgivelser og hvordan vi er i samspill med dem er like viktig som samspillet mellom mennesker.

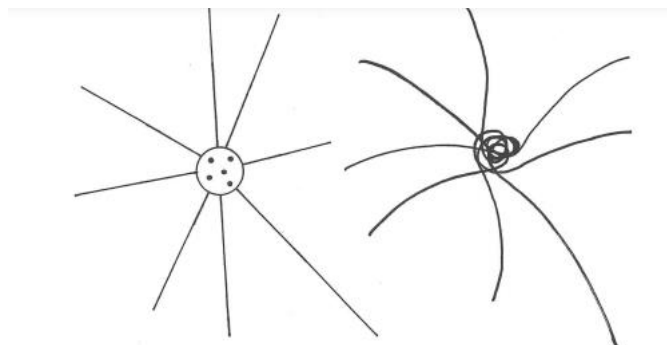
Landskapet er for han en varig opptegnelse av og vitnesbyrd om de liv og gjerninger tidligere generasjoner har bodd og levd i det, og på den måten har etterlatt seg noe av seg selv, og det er her at omgivelser blir landskap. Han presenterer og en mellomvei mellom et naturalistisk syn på landskap som nøytralt bakteppe til menneskers samhandling og et syn på ethvert landskap som ordnet og kognitivt oppfattet (Ingold, 2000, s. 189). Det er både et bakteppe,

men også en del av samhandlingen. Bevegelsen er ikke fra et sted til et annet eller i noen tidspunkt i livet. Han ser bevegelsen hele tiden. Hvordan vi bebor jorden med våre bevegelser. Selv fra baderommet til soverommet, er en bevegelse som er med å bebo verden slik den blir kjent for oss (Ingold, 2009, s. 30).

Sted

Ut i fra denne forståelsen handler det ikke om «å være» på sted, men langs veger/stier. Veien er utgangspunktet for væren, eller tilblivelsen, ikke stedet (Ingold, 2011, s. 12). Veien representerer her livslinjen eller tråden som knytter seg. Et sted er ikke noe i seg selv, men bygd opp av relasjoner mellom menneskelig og ikke menneskelige ting. Livet skjer altså ikke inne i steder, eller på steder. Men gjennom de, rundt, til og fra de, fra og til andre steder (Ingold, 2009, s. 33). Gjennom denne veifaringen er ikke mennesker stedbundet, men stedsbindere. Eksistensen utfolder seg ikke på steder, men langs stier. Ved å følge en vei (paths) så lager hvert menneske en sti eller et spor (trail). Hvor mennesker møtes så er livstrådene flettet sammen, hvor livet til den ene blir bundet til den andres. Relasjoner danner flettverk med flere sammenflettninger. Hver sammenfletting er en knute og dess flere livslinjer som er sammenkoblet jo større blir knuten. Sammen blir alle livslinjer som knyttes sammen på et bestemt sted til stedet i seg selv.

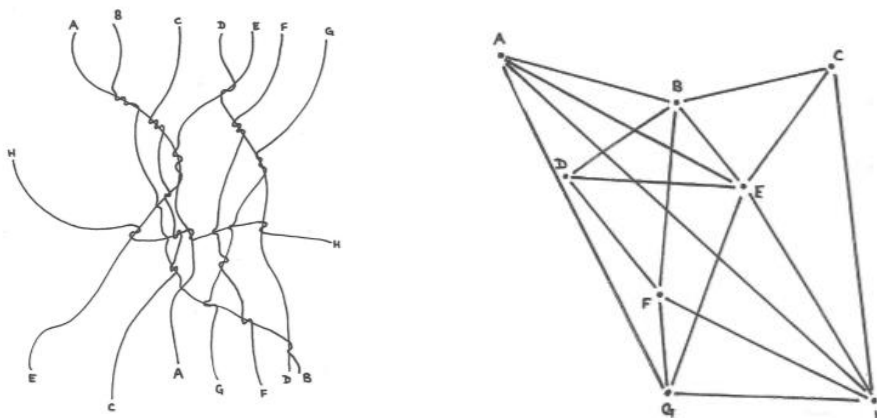
På denne måten argumenterer Ingold (2009) for at det er mennesker sine liv i møte med andre som skaper steder. Steder er knutene, og trådene som knuten er laget av er linjer av veifaring. Måten vi beveger oss gjennom steder er veifaring. Slik som hans eget eksempel: Et hus er et sted der linjene til de som bor der er tett flettet sammen. Men disse linjene er ikke mer inne i huset enn tråder i en knute. Det vil si at trådene møtes ikke kun i det huset og der er de, men linjene går videre for å knytte seg til andre linjer andre steder. Byer kan også være det.

Figur 1: Ingold (2007, s. 98) sin illustrasjon av sted som en del av et flettverk, kontra et nettverk.

Vi mennesker er vandrere og verden utgjøres som et flettverk av våre veger som møtes og veves inn i hverandre. Ser vi fra den som erfarer sitt synspunkt så vil deler av disse knutene være livet vårt. Livet er linjen som beveger seg sammen med andre, og deler av dette flettverket vil være vår livslinje som møter andre, som på sin vei vever seg sammen med andre livslinjer, både menneskelige og ikke-menneskelige og danner våre liv. Nærmere relasjon, vil si at to livslinjer flettes sammen og lager et stort flettverk, der det vil være mange knutepunkt. Dess mer våre livslinjer knyter seg inn i hverandre jo større blir flettverket. Når flere livslinjer veves inn i hverandre, vil knuten bli større. Slik sistnevnte knute blir til, lages steder. Sted trenger ikke å bestå av så mange mennesker, men tjukkelsen på knuten kan også være to mennesker som knyttes mye sammen og lager et bestemt sted.

A og B i figuren til venstre sin relasjon er mange sammenflettinger gjennom livet. Man kan se på dette som et utsnitt av en dag, eller som utsnitt av et liv, men også som et utsnitt av verden.

Figur 2: Flettverket kontra nettverket (Ingold, 2007, s. 82).

En del av Ingold sin argument om sted går vekk fra begrepet «space» eller rom, fordi han mener et tomt rom ikke kan eksistere, siden omgivelser alltid er erfart (Ingold, 2011, s. 95). Derfor vil verden alltid tre frem for oss som sted og ikke som et diffust rom. Ved å se sted som en knute av relasjoner mellom menneskelige og ikke-menneskelige ting, viser han at vi

mennesker alltid lever i noe og derfor aldri i et tomt rom, men i noe som kun kan defineres som sted, gjennom relasjonene.

Space gjør at stier og veier livet lever langsmed blir til grenser, hvor innsiden av disse grensene er der livet leves. Livet etter denne logikken reduseres da til noe som bare eksisterer oppå verden og ikke bebor den (Ingold, 2009, s. 29). Det blir en verden der man bare oppholder seg og ikke bebor. En verden fylt med eksisterende ting i stedet for at den er vevd ut fra menneskers og ikke-menneskers «coming-into-being». En slik erfarings og relasjonsforståelse av sted er helt grunnleggende når jeg nå skal gå nærmere inn på hva hjem er. Måten han gjør «space» til «place» på er et viktig poeng i forståelsen av hjem, og viktig å ha med seg, for å dra oss tilbake igjen, når tanken om hjem fjernes fra konkret eller fysisk til noe mer abstrakt (Ingold, 2009, s. 30).

Jeg vil bruke Ingold (2009, 2011) sin knutemetafor for å underbygge et argument om den tette knytningen mellom sted og mennesker, og hvordan knutemetaforen kan forklare hvor kompleks hjem kan være. Ingold har et ekstra fokus på det ikke-menneskelige, noe jeg ikke har. Tilknytning til sted, handler like mye om tilknytning til mennesker som til ikke menneskelige ting og omgivelser. Hjem blir altså ikke bare en følelse eller noe abstrakt ute der, men det nærme, og det skjer ofte gjennom steder og med mennesker i relasjoner til hverandre.

Poenget er at denne oppfattelsen av verden er god å tenke med for å samle mine informanternes liv og hva hjem er for dem. Dermed også hvordan de knytter seg til mennesker, omgivelser, og sted, gjennom erfaring og i konstant utvikling, og gjennom sin væren i verden knytter seg gjennom mennesker og steder og «ting». Ser man på disse knutene og flettverkene som dannes både mellom mennesker og ikke menneskelige ting så vil man skjønne mer hvordan hjem blir til. Hvordan hjem ikke er statisk, men en prosess og hvordan informantene mine gjennom aktivitet og erfaring skaper «nye» og opprettholder «gamle» hjem.

Sosiologen Paolo Boccagni (2017) presenterer en måte å se hjem på som han kaller for «homing», så i stedet for ett hjem, er det en prosess og derfor et verb. «Å hjemme». Forståelsen han legger bak er en rekke av sosiale praksiser hvor migrantene prøver å reprodusere og rekonstruere og om mulig gjenbygge meningsfylte og hjemme-lignende settinger, følelser og relasjoner (Boccagni, 2017, s. 26). Så slik han legger det frem så er det tidligere erfaringer av hjem som man forsøker å reprodusere i nye kontekster. Massey derimot skriver at det ikke er noen unik eller evig sannhet om et faktisk eller husket sted eller hjem –

som man kan bruke som referanse nå fra fortiden (Massey, 1992, referert i Mallett, 2004, s. 70). Jeg ønsker derimot å se på det å gjøre hjem som noe som blir til mens livet utfolder seg, og ikke bare en viss tilstand du skal reprodusere. Der det ikke bare er de tidligere erfaringene som ligger til grunn, men hvor knutelaging blir det å gjøre hjem. En prosess hvor livslinjer klenger seg sammen og skaper familiære knuter som har potensialet for å bli hjem. Hvor mennesker gjennom ordinære interaksjoner prøver å lage meningsfulle, personlige relasjoner og gjennom det også sted. Som prosess er hjem hverken naturlig eller forhåndsbestemt, men en prosess hvor noe *trer frem* for oss som hjem.

Kort om transnasjonalisme

Det er vanskelig å skrive en oppgave om mennesker på flukt uten å være innom transnasjonalisme. Transnasjonal litteratur blir kritisert for å ta for gitt at det er opprinnelsesland som er den dominerende faktoren i migranters livsprosjekt og at tilknytning eller tilhørighet til andre enn de som kommer fra samme sted ikke er like viktig (Aarset, 2016, s. 449). Ved å fokusere for mye på transnasjonalisme kan forskere overvurdere i hvor stor grad migranter bevisst engasjerer seg i transnasjonale praksiser eller ikke. Som at alt migranter gjør er transnasjonalt (White, 2011, s. 8).

Livet til informantene må likevel sees på fra flere sider. Som mennesker som har flyktet fra et land til et annet, er nasjon, eller forståelsen av en nasjon, et aspekt ved de handlinger som foregår, og det er viktig å ikke undergrave de tingene som gjør at stat og nasjon er en del av den tilknytningen og prosessen som skjer empirisk sett. Tanker og utsagn uttrykkes ofte ut fra en nasjon-stat-tankegang, likevel så er det nok ikke en bevisst transnasjonal handling når en av informantene, Sesuna, ringer hjem til foreldrene sine så ofte det lar seg gjøre. Det handler mer om relasjonene som skaper sted, og det er noe jeg ønsker å bruke knutemetaforen for å utforske, og stille litt andre spørsmål enn gjennom et transnasjonalt perspektiv. Knytningen av livslinjer kan skje på tvers av statlige grenser, men det trenger likevel ikke å bety at den er transnasjonal (se Cañas Bottos, 2008). Noe av det som beskrives vil likevel kunne sees på som transnasjonalt, avhengig av hvordan du definerer det.

Transnasjonal er et adjektiv og ikke et substantiv (Levitt, 2012, s. 495). Det er beskrivende, og ikke en fast ting. Det å bruke en transnasjonal metodologi trenger derfor ikke å være det samme som å se på hvordan mennesker fortsetter å delta økonomisk og politisk i

opprinnelsesland, men handler heller om å prøve å fange hvordan de blir en del av stedet hvor de slår seg ned og måter de holder kontakt med mange steder samtidig (Levitt, 2012, s. 495). Det å se gjennom transnasjonale briller både kan og kan ikke avsløre transnasjonale engasjement.

Jeg prøver likevel å se det gjennom litt andre briller. Jeg ønsker å vise at informantenes liv ikke bare handler om nasjoner, men kanskje mer mellommenneskelige relasjoner.

Forestillingen om nasjon/stat, kultur og sted er likevel en del av deres syn og forståelser.

Transnasjonalisme handlet i utgangspunktet om å avvise en forståelse av migrasjon som linjær og at migrantene fortsatt opprettholder sosiale bånd til opprinnelsesland og andre land (Amit, 2012, s. 504). Dette er noe jeg skal argumenterer for i denne oppgaven. Amit er kritisk til at man reproducerer denne transnasjonale bånd tankegangen, at man blir så opptatt av å argumentere mot migrasjon som bare sosialt brudd, at man dermed oversnakker denne kontinuiteten som en motsats. Hun sier at faktumet er at ikke alle opprettholder slike bånd. Dette er et viktig poeng, men det er her man må skille mellom relasjoner over statlige grenser og opprettholdelse av nasjonale bånd. Informantene har et forhold til det de «har forlatt», fordi de ikke har forlatt relasjonene, men samtidig er det en avstand, som ikke var der før.

Kapittel 3: Hvor nært er nære nok?

Attending carefully to claims that people make about themselves, and then trying to grasp with some exactness what they have claimed and why, can be perplexing and time-consuming business. (Basso, 1996, s. 37)

Gjennom feltarbeidet har jeg hatt kontakt med trettifire ulike mennesker som på hvert sitt vis har vært med å forme den helhetlige forståelsen i denne oppgaven. Disse menneskene kommer fra åtte ulike land. Noen av dem har jeg bare møtt og pratet med en eller to ganger, andre har blitt hoved-informanter. De fleste har opprinnelig vært fra Eritrea eller Afghanistan, men også fra Syria, Iran, Tyrkia, Etiopia, Rwanda og Somalia. De er ikke nyankomne flyktninger, og alle har oppholdstillatelse i Norge. Tilgang til de to arenaene jeg har vært på fikk jeg gjennom møter med teamleder ved i bofellesskapet i Lyngvegen og inspektør ved voksenopplæringen, Hovden. Jeg har også muntlig og skriftlig bekreftelse av alle jeg har innhentet persondata fra og prosjektet er godkjent av NSD. Arbeidet med oppgaven har vært både tema og fenomenorientert (Spradley, 1980, s. 31, Frøystad, 2003, s. 45). Temaorientert i den forstand at informantene deler en bestemt egenskap, som i dette tilfellet er at de har kommet til Norge som flyktninger, og fenomenorientert i den forstand at diskusjonen i oppgaven kretser rundt et sosialt fenomen, i dette tilfellet hjem.

Feltarbeid «hjemme»

Jeg planla feltarbeid i Marburg, Tyskland med samme tematikk som jeg endte opp med i Torgfjord. Det planlagte feltarbeidet ble avbrutt på grunn av et pandemisk utbrudd av SARS-CoV-2, kjent som COVID-19. Dette gjorde at jeg måtte tenke nytt. Det å være igjen i Tyskland var et alternativ, men muligheten for å møte mennesker var særs begrenset i månedene etter at jeg forlot Marburg. Dette har tidvis også vært utfordrende for det resterende feltarbeidet.

Jeg var i Marburg i ti dager og har derfor hatt den unike muligheten til å komme til to ulike felt, på to ulike måter. Erfaringen i Marburg gjorde at jeg fikk kjenne hvor lett det er å ikke være nysgjerrig nok. Jeg var i mye større grad kjent med Torgfjord og det gjorde at det var umulig å oppfatte Torgfjord som et fremmed sted. Settingen var likevel ukjent, og feltarbeidet skulle ta utgangspunkt i møte med mennesker jeg ikke hadde noe forhold til fra før.

De første dagene i Marburg brukte jeg til å bli kjent med omgivelsene og byen. Jeg brukte mye tid på å orientere meg. Det meste var skrevet på tysk og alt var ukjent. Etter noen dager med undring over hvor liten byen var, fortalte romkameraten min at jeg enda ikke har vært i bykjernen og jeg forsto at jeg bare hadde vandret rundt i en liten bydel. Det var mye å ta inn, og jeg skrev engasjert ned alle mulige detaljer jeg tenkte kunne være relevant for masteroppgaven. Det satt likevel langt inne å spørre og snakke med folk på de arrangementene jeg var på. En dag jeg var ute, så gikk jeg opp til Marburgs høyeste punkt, hvor det ligger et gammelt og ærverdig slott. Fra dette punktet hørte jeg flere av kirkeklokkene i byen ringe lenge når klokka slo hel. Det var en spesiell plass å stå siden man hørte tre klokker samtidig. Når jeg sto der, fikk jeg også assosiasjoner til bønnerop. Når man er i muslimske land, blir det ofte ropt ut bønnerop på høytalere eller fysisk, flere ganger om dagen. Jeg har alltid tenkt på dette som annerledes fra det jeg selv er vant med, ved besøk i muslimske land, men kirkeklokkene er jo en enda hyppigere lyd som minner om at man er i et samfunn hvor kristendommen og kristne tradisjoner fortsatt er en stor del av samfunnet. Det som var interessant for meg, metodisk sett i ettertid, var hvordan man legger merke til ting på andre måter på et helt fremmed sted. Hadde jeg dratt denne sammenligningen i Norge? Jeg har aldri dratt denne sammenligningen i bygda jeg kommer fra når jeg hørt kirkeklokker der, så dette med å dra til et nytt sted ga meg rom for andre type inntrykk.

Det er lettere å legge merke til andre ting på et fremmed sted, enn man gjør i mer kjente omgivelser, likevel kjente jeg igjen denne følelsen i Torgfjord også. For selv om stedet var relativt kjent så var ikke menneskene det. Situasjonen ga meg andre impulser enn det jeg vanligvis områr meg med og følte ukjent. Det har også noe med når man drar på feltarbeid, så er man veldig opptatt av å fange det man ellers overser. Det å ha en eksplisitt bevissthet for å kunne se små detaljer i det som foregikk rundt meg var viktig (Spradley, 1980, s. 55; Bernard, 2006, s. 364). Å eksplisitt bli bevisst på det som vanligvis blokkeres ut for å unngå å bli helt overveldet. «Tune in things usually tuned out», skriver Spradley (1980, s. 56), noe som kommer enklere når man er på et helt nytt sted, fordi man oppfatter flere ting som annerledes. Jeg skjønnte likevel fort at nysgjerrighet på hvorfor ting er som de er, måtte slås på uansett hvor jeg var eller i hvilken setting. Jeg følte at jeg klarte å slå på denne eksplisitte bevisstheten i Torgfjord, Lyngvegen og på skolen også, det bare krevde en bevissthet, og en viss grad av naiv observasjon, og gjennom feltarbeidet og notatskrivingen forsøke å ta min egen forgitthet frem i lyset (Wadel, 1991, s. 82).

Men hva innebærer det å egentlig å gjøre feltarbeid på et kjent sted? Å gjøre antropologi «hjemme»? Dette er det mye uenighet om i antropologien. Debatten rundt hva som er et bra «sted» å gjøre feltarbeid har vært fremtredende. Kritikken mot det å gjøre feltarbeid i eget land går ut på at forskeren da ikke får kjenne på «kulturell forskjellighet», man blir begrenset av forskningstemaet og at det blir for mye muntlige utsagn, og lite observasjonsdata (Howell, 2011, s. 139). En frykt for «hjemmeblindhet» er også en del av argumentasjonen mot å gjøre feltarbeid «hjemme» (Gullestad, 1992, s. 28).

Men hva handler egentlig kulturell nærhet og avstand om? Man kan jo si at jeg har en «kulturell avstand» til mine informanter (Frøystad, 2003, s. 32), da de delvis har vokst opp i en annen del av verden, mange med en religiøs oppvekst helt annerledes fra min. I andre omgivelser og andre «måter å tenke om ulike ting på». Dette blir likevel problematisk, jeg vil derfor komme med noen bemerkninger.

Akhil Gupta og James Fergusson er kritiske til det å se på en «annen» kultur som noe som kan gi oss et kritisk synspunkt på vår «egen» kultur (1992, s. 13). Grunnlaget for et slikt synspunkt er en verden som består av adskilte kulturer, hvor det blir laget en uproblematisk distinksjon mellom «vårt eget samfunn» og «andre samfunn». Her blir etnografi en uproblematisk link mellom «hjemme» og «utenlands». Den antropologiske relasjonen består da ikke bare av mennesker som er annerledes, men i relasjon til et «annet» samfunn, en «annen» kultur, og det fremstilles et uunnværlig et skille mellom her og der (Gupta & Ferguson, 1992, s. 14). Selv om flere er oppmerksomme på at kulturelle forskjeller er til stede «her hjemme» også og at «de andre» ikke trenger å være eksotiske og langt unna, så spiller denne tanken likevel videre på samme oppfattelse. Problemet ligger nemlig delvis i hvem «vi-et» er og hvem som er de andre, da spesielt hvis dette «vi-et» er en slags forståelse av vesten som «oss». Hva eksisterer i så fall i denne kategorien? Hva er egentlig «sitt eget samfunn»? Og ikke minst hvem har sagt hva «hjemme» innebærer? Det er derfor viktig å problematisere enheten «oss» og «de andre» og den radikale separasjonen av disse to.

Marianne Gullestad er en norsk antropolog som har tatt til motmæle mot at det å gjøre feltarbeid «hjemme» er mindre bra enn å gjøre det «borte». Hun påpeker en skjult etnosentrisme i en slik tankegang.

Anthropology is implicitly ethnocentric in the sense that it is very controversial to put forward comprehensive interpretations of social and cultural processes in cultures close to “home”. A central aspect of the anthropological construction of “us” versus “the others” is

precisely this reluctance to handle “ourselves” analytically in the same ways as we handle “the others”. (Gullestad, 1991, s. 481)

Gullestad forteller at hennes erfaring er at hun, mer modig, gjorde tolkninger av kulturelle tematikker i Norge på bakgrunn av materialet sitt etter at hun hadde bodd i Chicago en stund (1992, s. 11). Imens Norge var for «nært» for hennes norske kollegaer så var Norge nærmest eksotisk for hennes amerikanske kollegaer, og dess lengre man kommer unna hjemme, jo lettere er det å gjøre feiende flotte kulturelle tolkninger, skriver hun. Grunnen til det er at man da blir minnet på av andre hva som gjør ting ulikt og annerledes og som dermed blir til noe som burde forklares nærmere. Man er avhengig av å miste tatt-forgittheten, og utfordre «common sense». Selv om feltarbeidserfaring i fremmede omgivelser kan være en bra ting, er det ikke en nødvendig en forutsetning for å gjøre gode kulturelle analyser av det velkjente (1992, s. 29). Man kan velge å se ting fra et visst standpunkt selv om man er på et fremmed sted. Det er ingen automatikk mellom geografisk eller kulturell «avstand», og muligheten for å se ting utenfra. All kunnskap er et perspektiv, og en skarp dikotomi mellom «insider» og «outsider» er kontraproduktivt (Gullestad, 1992, s. 30). Hvem som er innenfor og utenfor er et relativt spørsmål.

Man må derfor også være forsiktig med å sette informanter i kulturelle båser, og passe på at denne oss og de andre ikke blir så fremtredende. Torunn Arntsen Sørheim skriver at hun ikke har opplevd feltarbeid i Norge på innvandrere som det å forske i «sin egen kultur». «Feltarbeid som gjennomføres i ens eget samfunn innebærer ikke nødvendigvis studier av egen kultur» (Sørheim, 2003, s. 74). Et slikt utsagn er problematisk på grunn av kulturforståelsen som ligger bak. Det er kontraproduktivt å skulle sette mine informanter som kulturelle eksempler på noe. Som i Marjorie Shostaks sin *Nisa: «the life and words of a !kung Woman»*. Hvor livshistorien hennes brukes til å si noe om samfunnet. Individet Nisa får en grad av individualitet, men blir i prinsippet brukt som en typisk «the !kung» kvinne (Gupta & Ferguson, 1992, s. 14-15).

For meg handlet mine informanters eventuelle «forskjellighet» fra meg i utgangspunktet om andre ting enn kultur, og at nærhet eller avstand ikke bare handlet om geografi eller kultur, men om at jeg i kraft å være student i antropologi og ha den rollen som antropolog i felt og de var ungdommer på videregående eller voksenopplæring og hadde andre interesser hadde andre forståelsesrammer. Vår forståelse overlapper på et vis ikke, i kraft av at man med antropologisk bagasje alltid vil se verden på en litt annen måte, og være «utenfor» (Strathern, 1987, s. 18). Likevel så kunne de ha forståelsesmodeller som man kunne kalt «kultur» i den

grad at de er «en vanlig måte å tenke på», eller «en vanlig måte å gjøre noe på». Som for eksempel en religiøs overbevisning eller en spesiell måte å brygge kaffe på som var annerledes enn jeg var vant til. Dette kunne likevel ikke representere en «kultur» eller sees på som viktigere forskjeller enn andre ting som skilte meg fra informantene.

Avstand?

For å spille videre på kritikken til Gupta & Ferguson (1992) og Gullestad (1991, 1992) så kan man spørre seg hvorfor egentlig avstand skal være det som bestemmer om man klarer å gjøre gode feltarbeid eller ikke, for hva innebærer egentlig avstand? For Joanne Passaro satte folk spørsmål ved om hun kunne fremme et upartisk bilde av hjemløse menn i New York siden hun studerte i sitt eget samfunn. Et utsagn som baserer seg på den tankegangen Gupta og Ferguson kritiserer og som Gullestad spiller videre på.

But at this point at the close of the century, we already know that “objectivity” is not a function of “distance”; that “otherness” is not a geographical given but a theoretical stance; and that we do indeed have a stake in our work... For most people the essential question was whether by doing fieldwork in the United States I was “distant enough” to produce adequate ethnographic knowledge. Whether I was “close enough” was never an issue. (Passaro, 1997, s.152-153 som sitert i Cerwonka & Malkki, 2007, s. 32-33)

Det at ideen om å studere «hjemme» knyttes til en forståelse om at her er fremmedhetens fravær og at det at det ikke er fremmed nok «her hjemme» er sett på som et hinder, er kjempeproblematisk med tanke på den koloniale arven antropologien har. Som en slags «jakten på de primitive» (Vike, 2020, s. 140).

For å analysere det kjente og det som er tatt for gitt kreves en viss distanse mener Gullestad (1992, s. 28). Men hva innebærer denne distansen? For får man egentlig distanse fra sine egne forståelsesrammer noen gang? Uansett hvor langt bort man er? Er ikke denne distansen noe som direkte må tas frem i alle sammenhenger hvor antropologen ferdes? Rett og slett et teoretisk ståsted som Passaro presenterer og Gullestad utdyper. Det å forstå på andres premisser så langt det går, handler ikke om at disse andre må være langt unna en selv, men at man må legge fra seg egne forhåndsforståelser, for å kunne tilnærme seg noe på en annen måte. Antagelser om at mennesker som lever langt borte nødvendigvis må være mer annerledes enn de verdenene til de som er rundt oss er problematiske.

Noe annet som blir problematisk er at hjemme blir koblet til nasjon. En konstruksjon av et kulturelt «hjem» for antropologer er ofte ment på det samme som ens «egen» nasjon (Vike,

2020, s. 129; Madden, 2017, s. 45). Derfor er det egentlig upassende å snakke om antropologi «hjemme». Å kalle nasjonen for «antropologi hjemme» gir ifølge Vike antropologen mulighet til å kreve familiaritet på falske premisser (2020, s. 130). Antropologens og de studertes verden trenger ikke å være like bare på bakgrunn av nasjonal tilknytning. Fokuset på nasjonen som hjem bygger opp under forestillingen som at objektiv fremmedhet må være til stede mellom antropolog og informanter for å oppnå ekte erkjennelse som igjen er med på å reproducere en idé om kultur som helhetlig og fastsatt (Vike, 2020, s. 130).

Sammenhengen mellom hjem og det velkjente og nære trekkes videre i kapitlene i denne avhandlingen og det er nettopp denne sammenhengen som gjør det problematisk at det å gjøre antropologi hjemme skal innebærer et spesielt sted eller kultur. For hvem bestemmer hva som er nært og velkjent? Det å sette dette i sammenheng med nasjon eller stat gjør det heller ikke mindre problematisk. Samtidig blir det å bruke begrepet «hjemme» som en kulturell nærhet som er absolutt, hemmende for den antropologiske utforskningen, hvor nærhet og avstand bør fungere mer som flytende perspektiver, en måte antropologen navigerer feltet på, og mindre som referanser til fastsatte ståsteder. Min jobb som antropologistudent var uansett å dissekere opplevelser og utsagn, uansett hvor velkjente eller fremmede de måtte føles.

Deltagende observasjon som tilnærming i felt

Den første dagen i Lyngvegen introduserte Lena, en av de ansatte, meg til tre av de fire guttene som bor der. Guttene ønsket meg velkommen, og etter å ha utvekslet noen ord om hva de så på tv og hvordan det gikk med dem, fikk jeg en liten omvisning i huset. Huset består av seks soverom og to stuer, og hver av de som bor der har et eget rom og ellers tilgang på resten av huset. Det som skiller en slik bolig fra et vanlig bolighus, er at deler av huset er soverom og kontor for de ansatte. Denne delen er avlåst når ingen av de ansatte sitter der. Under feltarbeidet fungerte den ene stuen som besøksstue, hvor de ungdommene som var knyttet til enheten, men som ikke bodde der, kunne komme på besøk. Dette var for å gjøre smittesporingen⁷ enklere. Til vanlig kunne alle komme og sette seg i hvilken som helst av stuen når de kom på besøk. Den ene stua bærer preg av å være en besøksstue, mens det i den andre stuen står det ofte glass på bordet, jakker over stoler, skolebøker fremme og folk som sover på sofaen. Etter omvisningen var jeg litt usikker på hvordan jeg skulle oppføre meg i

⁷ SARS-CoV-2 (Covid 19)

huset. Hvor skulle jeg sitte og hva skulle jeg si? Hvordan skulle jeg ta initiativ til samtaler, men samtidig ikke overlesse dem med spørsmål? Hvordan skulle jeg egentlig gjøre denne sagnomsuste deltagende observasjonen? For meg handlet det om å finne en balanse mellom det faktum at de bor i huset og har rett på sitt privatliv, samtidig som jeg var avhengig av å få pratet med dem og se hva som foregikk i huset. Stuen og kjøkkenet ble der jeg oppholdt meg mesteparten av tiden. I begynnelsen var det litt vanskelig å snakke med de fire guttene som bodde i Lyngvegen. Gutter i 19 års alderen med egne planer og liv, som ikke hadde mer tid enn de absolutt måtte ha til en god del eldre jente som gikk og vaste rundt.

Dermed handlet det om å løse hvordan jeg kunne «henge» i fellesarealene uten at det virket påtatt og slitsomt for de som bodde der. Noen ganger valgte jeg å hjelpe til med mat, enten sammen med ansatte eller sammen med noen av beboerne. Det jeg likevel fant som den beste «hanging out» strategien var å legge meg i en diger sakkosekk ved siden av sofaen, hvor beboerne ofte satt på telefonen eller så på tv. Å «scrolle på TikTok⁸» ble en måte å komme i kontakt med dem på, ved vise dem videoer jeg selv så på appen, eller spørre de hva de så på. Man hørte ofte lyden fra videoene, de var på norsk, engelsk eller morsmål og var de på et språk jeg ikke kjente så kunne jeg spørre om hva de sa. Inne i huset var nok der jeg følte at jeg måtte finne mest balanse, de gangene det var aktiviteter utenfor huset og møter med mennesker utenom var samtaler og samhandling «sosialt akseptert» hele tiden, inne i huset måtte jeg begrense meg mer.

I begynnelsen følte jeg meg litt på tå hev, dette gjaldt egentlig alle «første møter», hvor jeg skulle introdusere meg og forklare hvorfor jeg var der. Målet var å få gode relasjoner til menneskene, og da var det viktig å gi et godt førsteinntrykk. Jeg forsøkte mitt beste på å være taktfull, og sosialt sensitiv for å skape gode sosiale relasjoner (Tonkin, 1984, s. 219). Som Jackson sier “Understanding is a product less of your methodology than your mastery of basic social skills” (1995, s. 21).

Deltagende observasjon har vært overordnet tilnærming i felt, som Malinowski (1961) i sin tid fikk kreditten for å ha utviklet som en seriøs metodeparaply i sosialantropologien. Ofte nevnes deltagende observasjon som om det er et selvforklarende begrep, men det kan ikke bli sett på som bare én metode (Tonkin, 1984, s. 221). Grunnen til dette er at som regel er en samling metoder. For meg innebar deltagende observasjon ulike former av å henge rundt samt

⁸ TikTok er et digitalt og sosialt medium der man kan se korte videosnutter som brukere legger ut. Det å «scrolle» betyr å dra fingeren fra nederst på skjermen og oppover for å komme lengre ned på siden man ser på, når man gjør dette på TikTok går man videre til neste videosnutt.

det å være med på aktiviteter i regi av Lyngvegen, og i tillegg møte aktuelle informanter utenom. Alt fra gåturer, møtes på kjøpesenter, restauranter, møter i Lyngvegen, eller hjemme hos dem. Deltagende observasjon innebar også å være med i klassen på voksenopplæringen, sitte i klasserommet under undervisning og være der i friminuttene for å prate med dem. Alle disse møtene og innholdet i de går under definisjonen deltagende observasjon. Muligheten deltagende observasjon har gitt, som intervju i lukket rom ikke gir på samme måte er muligheten til å se hvordan relasjoner kommer til uttrykk og de ikke-verbale dimensjonene i disse uttrykkene (Boccagni, 2017, s. 42).

Deltagende observasjon handler om å delta så mye som mulig, forsøke å leve seg inn i noen andre sin erfaringsverden og samtidig observere og reflektere. «... en formålsrettet tilstedeværelse som på samme tid skal gripe inn (deltagelse) og være adskilt fra (observasjon) det levde livet» (Almklov, 2008, s. 38). Jeg synes refleksjonsdelen var enklere å gjøre når jeg skrev notater eller leste over dem, enn å gjør det mye i situasjonene. Fra situasjon til situasjon varierte det hvor mye jeg deltok og hvor mye jeg observerte (Tonkin, 1984, s. 218). Noen ganger observerte jeg situasjoner, andre ganger var jeg mer delaktig i situasjonen, likevel så var jeg alltid til stede i en viss grad. Selv om jeg satt på sidelinjen og så på at de spilte volleyball så var jeg fortsatt på et vis delaktig. Derfor har jeg valgt å se det som at jeg alltid har skiftet mellom passiv, moderat og aktiv deltagelse (Spradley, 1980, s. 58; Dewalt & Dewalt, 2002, s. 20; Bernard, 2006, s. 347). For meg har det funket å være aktiv deltager, både fordi det skaper en tillit til meg som person, men også fordi det har gitt meg mest informasjon. De gangene jeg har vært med i samtalen og ikke prøvd å ta en avstand og stille åpne spørsmål er de situasjonene og samtalene jeg fått mest igjen for. Det var rett og slett noen ganger best å slippe ideen om å opptre metodisk (Almklov, 2008, s. 38). Aktiv deltagelse betydde likevel ikke full deltagelse, fordi jeg var ikke deltager i deres liv og beholdt en observerende rolle, men jeg var like deltagende i visse aktiviteter som de. Deltagende observasjon er ikke noe nøytralt, man ønsker å få relevant informasjon til det man ser på, og det handler om en balansegang rundt hvor mye man skal spørre og påvirke i samtaler.

Samtaler

Deltagende observasjon er ikke bare observasjon av og deltagelse. Observasjoner står sjelden alene og er ofte forløpet til spørsmål (Ellen, 1984, s. 215). For meg handlet en stor del av

deltagende observasjon om prat, dette for å utforske hva som skjer, og for å få tilgang til tanker og refleksjoner (Kemp & Ellen, 1984, s. 236). Tiden min i Lyngvegen spesielt innebar en lang rekke med samtaler, dette var uformelle intervju som i varierende grad var styrt av meg (Kemp & Ellen, 1984, s. 229). Samtalene var min største kilde til informasjon: Samtaler jeg var en del av, og samtaler med meg på sidelinjen. Noen ganger benyttet jeg anledningen til å dreie samtalen inn på tematikker jeg ville innom. En dag hadde jeg en samtale med Dawit for å hjelpe han med å takke ja til skoleplass i en større by på Østlandet. Dette ga meg en sjanse til å spørre rundt hvorfor han ville flytte. Da kom vi videre inn på hva som var viktig for han for at han skulle trives et sted og hans planer fremover og om han hadde familie der. Et eksempel hvor jeg kunne gå fra dagligdagse tema til noe som er interessant for meg, men som samtidig hadde sammenheng med det jeg opplevde som samtaletema, slik at jeg ikke la for mye føringer, men tok utgangspunkt i samtaleemnet. Et annet eksempel var en gang jeg og Aryana var ute og badet, og vi snakket om ulike badesteder og etterhvert kom inn på steder hun gikk når hun var lei seg, som igjen startet en samtale om Torgfjord og hvor kjent hun begynte å bli der. Alle samtalene med forskjellige mennesker, flere ganger, er en styrke ved lengre feltarbeid. Her slipper man også forskereffekten i like stor grad, ved å være der over lengre tid, da tilstedeværelsen bygget tillit (Bernard, 2006, s. 354). Deltagende observasjon legger grunnlag for å stille gode spørsmål fordi man blir kjent med menneskene.

Jeg hatt avtalte intervjuer med cirka halvparten av mine informanter. Dette har vært mer formelle intervjuer, hvor jeg har hatt styringen og stilt de fleste spørsmålene. Alle de som jeg har intervjuet har jeg enten snakket med og hengt sammen med før eller etter intervjuet. I begynnelsen hadde jeg noen intervju før jeg ble kjent med dem, fordi jeg var usikker på hvor mye jeg kunne få være på Lyngvegen og møte folk på grunn av SARS-CoV-2. Når jeg først hadde tilgang og visste at jeg kunne være der en del, valgte jeg å vente med de mer formelle intervjuene til vi hadde blitt mer kjent (Bernard, 2006, s. 212).

I begynnelsen følte kanskje jeg overtok litt i de avtalte intervjuene. Jeg følte veldig på stillheten og reflekterte i etterkant på at jeg burde bli bedre på å la det være stille litt lengre. Etter hvert ble jeg bedre på å lytte og la de snakke, uten at jeg sa så mye. Likevel er det viktig å påpeke at jeg i de samtalene også bød på meg selv og mine meninger om ting, det handlet om å finne en balanse mellom å gi av seg selv slik at samtalen fikk god flyt hvor jeg fikk vite mer, men samtidig ikke være midtpunktet i samtalen i enhver anledning.

Livshistorieintervju kunne vært en fin måte å få oversikt over deres liv og forhold til steder opp igjennom livet, jeg valgte likevel ikke å gjøre slike intervjuer da jeg ønsket å bli kjent

med dem bit for bit over lengre tid, og fikk mulighet til å få mye informasjon om deres liv uten å ha slike oppsatte intervjuer. Jeg var mer opptatt av konteksten her og nå. Historier om fortid endres ut fra nå-tid og tanker om fremtid, og man kan aldri innhente en nøytral historie om andre menneskers liv (Du Boulay & Williams, 1984). Derfor har jeg heller brukt de historiene om har blitt fortalt meg om fortid i forbindelse med konteksten de er i nå.

Proessen som runddans

Den etnografiske sirkelen handler om hvordan det å stille etnografiske spørsmål, innhenting av «data» og analyse går i en evig runddans (Spradley, 1980, s. 29, Wadel, 1991). Samtidig så går også samhandlingen mellom teori, metode og empiri i en runddans. Pauser og aktiviteter bør gå om hverandre og at man går tilbake til det som allerede er erfart for å kunne spille videre på det (Cerwonka & Malkki, 2007, s.5). Man stiller etnografiske spørsmål hele tiden, gjennom observasjon, samtaler og formelle intervjuer. Alt man skriver ned eller tenker over handler om å stille etnografiske spørsmål, til andre, men også til seg selv, man stiller ikke bare spørsmål til informantene, men snakker også samtidig med seg selv (Spradley, 1980, s. 31; Cohen, 1984, s. 225). Fra start til mål så går man fra deskriptive til fokuserte og så til slutt til selektive observasjoner (Spradley, 1980, s. 33). For å på denne måten finne mer ut hva det er man ser, og se på hva man videre kan utforske, for så å gjøre kontinuerlige små analyser. I begynnelsen tenkte jeg først at religion kanskje ville være viktig, men fikk ikke tilgang til dette i så stor grad. Da handlet det om å stoppe opp, ta et overblikk og tenke hva skjer og hva ser jeg etter (Spradley, 1980, s. 35).

En ting som overasket meg i felt var hvor fremtredende dette med fremtid og nå-tid var. De var mindre nostalgiske enn jeg hadde forventet, men mer fremtidsrettet. De var opptatt av hvor de skulle gå på skole, hva de ville bli og kjøre opp til førerkort til bil. Det var ut fra disse samtaler rundt hva de ville bli å gjøre fremover i livet, at jeg også begynte å skjønne at hjem ikke bare var noe de hadde reist fra og som var bak dem, men at hjem utfoldet seg som en prosess i Torgfjord, og i fremtiden for mange av dem. Tematikken demret for meg gjennom å være i felten, og jeg kunne fokusere min deltagende observasjon og spørsmål, rundt de tingene som fremstod som viktige. Den kontinuerlige analysen ga disse åpenbaringene. Skrivningen har også vært en runddans mellom empiri, teori og analyse. Empirien har vært i førersetet, men skrivningen er også en prosess, som former det ferdige resultatet. Oppgaven

blir såpass bearbeidet at det ikke blir en virkelighet, men et samspill mellom det empiriske, det teoretiske rammeverket som er brukt for å gi mer mening til det som har skjedd og blitt sagt, og analysen som er gjort både fra empiri til teori og motsatt kan gi en form for forståelse.

Notater

Jeg gjorde ingen lydopptak i felt, selv om jeg hadde investert i en bærbar lydopptaker på forhånd. Det var i utgangspunktet i fastsatte intervjuer at jeg tenkte å bruke den, men så endte jeg opp med å ha en god del uformelle samtaler og ikke så mye direkte intervju. Og de gangene jeg spurte de om de hadde tid til å svare på noen spørsmål og vi satt oss i et annet rom så følte det unaturlig å plutselig skulle dra frem lydopptakeren. Jeg noterte litt underveis i intervjuer, og skrev de ut etterpå. Jeg hadde utarbeidet en intervjuguide med tematikker jeg var interessert i, som jeg i de avtalte intervjuene kunne falle tilbake på for å ha flyt i praten (Kemp & Ellen, 1984, s. 233). Når det gjelder de tingene som skjedde på dagene så kunne jeg sette meg ned et sted å skrive litt notater hvis det ikke var noen hjemme eller jeg ikke skulle noe sted, ellers skrev jeg også ned notater på slutten av dagen. Ofte hvis det var noe som ikke var persondata og som jeg ville huske mer ordrett, skrev jeg det ned på mobilen ganske rett etterpå. Mobilen følte som en mye mer naturlig ting å ha med seg rundt og ta frem enn en skriveblokk blant ungdommene. Mobilen hørte hjemme i stua, det var noe alle satt og så på og skrev på fra tid til annen, men av personvern hensyn så kunne jeg ikke skrive ned alt på mobilen.

Mine roller

En representasjon av de «andre» er bare det, en representasjon, en måte å se på. Man er alltid påvirket av sin egen bakgrunn og kontekst, som for eksempel utdanning og oppvekst og mange andre faktorer som er med på å forme oss som mennesker. «We can only ever understand something from a point of view» (Gadamer, 1999 som referert i Cerwonka & Malkki, 2007, s. 25). Det refleksive poenget med å bli kjent med meg selv bedre og være bevisst på hvordan jeg påvirker mitt arbeid, vil gi et bilde av «dem» som i større grad er til å stole på (Madden, 2017, s. 23). Jeg er hovedverktøyet for forskningen og som aktiv deltager

blant de menneskene jeg har studert så er det å være klar på innflytelsen jeg har på forskningen sentral for reliabiliteten.

Da man selv som antropolog til en viss grad er metoden så har ofte kjønn, alder og personlighet noe å si for hvem man kommer i kontakt med og hvilken type informasjon man får (Tonkin, 1984, s. 221). For meg har det vært enklere å komme i kontakt med kvinner, både blant de ungdommene som har tilknytning til Lyngvegen og de menneskene jeg har møtt på voksenopplæringen. Det er likevel slik at tilgangen til disse arenaene over lengre tid har gjort at jeg har fått nærmere relasjoner til flere menn, noe jeg tror hadde vært vanskeligere om jeg selv skulle rekruttert informanter utenfor disse arenaene.

I Lyngvegen og voksenopplæringen går jeg inn i en verden med allerede fastsatte roller. En rolle jeg fort ble tilskrevet, var som en del av de ansatte. Det at de alle var vant med å omgås ansatte, gjorde at jeg i større grad kunne være sammen med de mens de gjorde sine «business as usual» (Bernard, 2006, s. 344). Samtaler med informantene ville aldri ha funnet sted og inneholdt det samme om jeg ikke var en del av fellesskapet, tilgangen i seg selv er et metodisk trekk, en posisjonell taktikk (Almklov, 2008, s. 46). Samtidig var det viktig for meg å ta avstand til ansattrollen av etiske hensyn (Sørheim, 2002, s. 74). Jeg var mye med informantene mine utenfor Lyngvegen og voksenopplæringen også for å få avstand til rollen.

Noe annet som påvirker ens synspunkt i felt er den teoretiske bagasjen man har med. Man leser empiriske detaljer i felten gjennom teori, noe som kan være både bevisst og ubevisst (Cerwonka & Malkki, 2007, s. 4). Tolking av det som skjer rundt en som antropolog er alltid en måte å være i verden på som er påvirket av teori, et poeng som er viktig å ha med seg når man tenker at man skal eller har jobbet etter en empiri-drevet etnografisk sirkel tanke. Jeg har hatt med meg begrepet hjem gjennom hele feltarbeidet, og synsvinkler og artikler som jeg har lest på forhånd har vært med i felt. Dette har påvirket hva jeg observerer, hvordan jeg gjør det og hvilke spørsmål jeg stiller. Derfor har det vært viktig å gå igjennom, hva det egentlig er jeg observerer, og hvordan påvirker kategorier jeg har fra før hva jeg observerer. Hva er «fakta» og hva er «tolkning» (Ellen, 1984, s. 214)? Å spørre seg selv slik Bernard gjør, “Ask whether we’ve seen what we wanted to see, or what is really out there” (Bernard, 2006, s. 370). Min subjektivitet, hvor jeg har posisjonert meg og min forforståelse er en del av kunnskapsproduksjonen (Cerwonka & Malkki, 2007, s. 23). Tolkningen vil alltid være subjektiv, samtidig som denne subjektiviteten endres utover i feltarbeidserfaringen. Forståelsen blir en annen, subjektiviteten jeg skriver oppgaven med, blir formet av de opplevelser jeg har hatt.

Tolkningen i oppgaven er et samspill mellom teori og empiri. Denne dialektikken endrer våre teoretiske ideer samtidig som den påvirker vårt syn på de empiriske dataene (Cerwonka & Malkki, 2007, s 15). Data handler ikke om noe rått man henter ut fra virkeligheten, men er prosessert i flere stadier (Ellen, 1984, s. 213). Derfor blir det også feil å ha en ordlyd i denne oppgaven hvor synet på hjem legges frem er en ren forståelse fra informantenes side. Ikke bare fordi det er vanskelig å innhente, men også fordi det er ikke så lett for informantene å egentlig forklare enkelt, som et svar. Noen er ikke sikker heller. De «rå» dataene som vi samler inn blir fordøyd og fortolket av en selv som «forsker» (Cohen, 1984, s. 224). De «dataene» jeg har er et produkt av begrenset interaksjon med de menneskene jeg har møtt i den spesifikke konteksten jeg har studert (Ellen, 1984, s.214).

Å være der med hele meg

Som del av en sosial setting ble jeg aldri en nøytral observatør eller deltager, i Lyngvegen eller på voksenopplæringen. Som deltager brukte jeg min sosialitet for å skape relasjoner. Det var viktig å fremstå på en slik måte at de menneskene jeg møtte fikk et positivt inntrykk av meg, jeg ønsket både å «make sense and to make an impression» (Tonkin, 1984, s. 218). Jeg var avhengig av deres nåde og at de aksepterte meg inn i deres fellesskap og ønsket å dele sine tanker og følelser med meg (Jackson, 1995, s. 21). Jeg ønsket også å fremstå på et vis som gjorde at de fikk tillit til meg som person, slik at jeg kunne få bli bedre kjent med dem, og klare å bygge tillit eller rapport med dem slik at de følte de kunne oppføre seg slik de ellers ville gjort i mitt nærvær (Bernard, 2006, s. 368; Madden, 2017, s. 61; Dewalt & Dewalt, 2002, s. 40). Det å by på meg selv var en viktig del av denne rapportbyggingen og ga meg muligheten til å lære. Mye av kunnskapen jeg satt igjen med kom fra de sosiale situasjonene jeg selv deltok i, fra møter mellom mennesker. Jeg hadde ikke blitt kjent med de uten personlig involvering. Dette er en karakteristikk som er langt unna et positivistiske ideal, men som likevel var avgjørende for kunnskapsproduksjonen (Tonkin, 1984, s. 220).

Datainnsamling og analyse skjer gjennom mine erfaringer i samspill med informantene (Bernard, 2006, s. 359). Siden det har vært uunngåelig å unngå min påvirkning på det som skjer, så har jeg heller brukt det for det det har vært verdt, selv om jeg som tidligere nevnt ble bedre på å være med i samtaler uten å være midtpunkt utover i feltarbeidet. Den analytiske distansen ligger mer i hvordan jeg i ettertid har analysert situasjonene, den lå ikke i selve situasjonen og samtalene. Cohen skriver at hvis man har mulighet til å være en stund i felt så

bør ikke alle kunnskapsdelinger oppstå i et intervju, men som samtaler mellom venner (1984, s. 226). Slike relasjoner kommer nærmere en form for intersubjektivitet, som handler om å klare å tenke og kjenne som informanten (Cohen, 1984, s. 228). Dette er noe som i realiteten er umulig, men gjennom gjensidige relasjoner kan komme noe nærmere deres forståelser.

Språk og spørsmål

Da jeg var i Tyskland merket jeg at det kunne bli vanskelig for meg å snakke med den tenkte målgruppen for oppgaven min fordi jeg ikke kunne tysk. Da jeg dro tilbake til Norge ga det meg større muligheter for å kommunisere med de menneskene jeg ønsket. Uten felles språk eller like god kjennskap til språket så er det vanskelig å forstå mine informanternes tanker og følelser (Borchgrevink, 2003, s. 96). Følelser og nyanser av tanker og konnotasjoner til ord, kan forsvinne i det at de ikke mestrer språket fullt ut. Her var det ulik grad av hvor flytende mine informanter snakket, noen er gode på språklige nyanser, andre ikke like mye. Dette er kun en antagelse fra min side som norsk-bruker selv, men min forståelse av norsk har også gjort at jeg har oppdaget at de bruker språket på ulike måter i ulike settinger. Blant annet bruken av «Walla» og «sjø», i samme setning. Det å kunne et språk kan bety mange ting (Borchgrevink, 2003, s. 100), og for å unngå å snakke forbi hverandre så må man anerkjenne og ta høyde for ulikheten i hvor flytende man snakker språket (Borchgrevink, 2003, s. 101). Dette har noen ganger vært utfordrende, da hjem er et så altomfattende ord som det er. Graden av norskbeherskelse er noe jeg har måtte ta høyde for i intervju og samtaler og er noe av det som har gjort det tidvis vanskelig å stille noen av dem, for åpne og filosofiske spørsmål. Ikke fordi de ikke var kapable til å svare på de, men det kunne fort føre til noen misforståelser når man ikke helt forsto hva den andre siktet til. Noen av de kunne se spørrende på meg når jeg stilte åpne spørsmål og så måtte jeg forklare litt mer av hva jeg mente. De responderte da bedre på lignende ja og nei spørsmål. I slike situasjoner var det vanskelig å ikke skulle legge ord i munnen på de da de ofte forsto mer når jeg nevnte noen eksempler eller sa noe om hvordan jeg tenkte om det. Jeg vil likevel påpeke at mange av mine informanter har en god forståelse av språket og forstår det aller meste av det jeg sier og jeg skjønner alt de sier.

Her er to eksempler på hvordan språklige nyanser kan ha noe å si for hvordan vi forstår hverandre. «Jeg sitter hjemme hos Mariam og spør hun og venninnen om dette med hjem og hvor de tenker hjem er, og de ser lenge på meg og det virker ikke som de helt forstår hva jeg mener. Siden det å ikke legge føringer ga dårlig resultat, spør jeg om hvor de føler seg mest

hjemme av opprinnelsesland⁹ og Norge. Da sier at de at de er usikre.» Her føler jeg at de ikke helt skjønner hva jeg mener med hjem, siden det kan bety så mye, spesielt på norsk. Samtidig som jeg gjennom flere samtaler har fått inntrykk av at det kommer an på. Her følte jeg at jeg la for mye ord i munnen deres, i et forsøk på å starte en samtale rundt tematikken. Heldigvis har jeg hatt mange fine samtaler med Mariam i ettertid, hvor vi har fått kommet inn på tematikken uten at jeg stilte spørsmål. De fleste gode historiene og tankene rundt hjem, har faktisk kommet i de mer uoppfordrede situasjonene.

I et annet intervju jeg gjorde tidlig i prosessen så hadde jeg med en intervjuguide som en tematisk huskeliste over aktuelle temaer jeg ønsket å ta opp (Sørheim, 2003, s. 77).

Bakgrunnen var for eksempel et tema, med hjelpespørsmål som «Hvor lenge har du bodd i Norge», og andre tema deriblant Torgfjord og politiske diskurser. Et av spørsmålene var «hva er hjem for deg?» som på en måte en av de siste spørsmålene jeg spurte. Asfaw svarte da som tidligere nevnt adressen sin, Tangvika 23B. Svaret kan tolkes på flere måter, hadde jeg analysert det uten å tenke meg om, så kunne jeg antatt at Asfaw mente at hjem er der man bor, og hvor man henger hatten sin. Men det var noe i det kontante svaret fra Asfaw som fikk meg til å undres om at han nok ikke skjønnte helt hva jeg mente med spørsmålet, i tillegg til andre samtaler vi har hatt, og at det jeg spurte om var mer «hvor bor du?». Det at han likevel forsto spørsmålet på en helt annen måte enn jeg hadde sett for meg, sier noe hjem som kategori og hva den rommer.

Jeg begynte også da å tenke på hvordan jeg stilte spørsmålet, og at dette hadde noe å si for svaret. Slik som når jeg sa til Mariam og veninnen, så brukte jeg «føler seg mest hjemme», mens om man spør «hva er hjem» så kan det få andre konnotasjoner enn om man hadde sagt «hva er *et* hjem» for deg. På denne måten kunne forståelsen som blir lagt frem i denne oppgaven vært annerledes om jeg for eksempel hadde spurt alle informantene mine «Hva gjør et hus til et hjem?»

Etikk

I starten av feltarbeidet så skrev jeg i mine feltnotater: «Synes det er noe interessant med, hvordan innvandrere eller flyktning som kategori nesten smuldrer for meg etter bare noen

⁹ Har valgt å bruke opprinnelsesland som benevnelse for det landet de er født og oppvokst i, i stedet for hjemland. Der de selv bruker hjemland, står det som det er sagt. Dette er for å ikke gi landet ladde konnotasjoner, spesielt i en oppgave som handler om hjem.

intervjuer. De har veldig ulike liv og ulike meninger. Er en slik kategori lite brukervennlig?» Utover i feltarbeidet så har jeg blitt mer klar over at kategorien, som alle andre kategorier bare er en måte å dele opp verden på, og at feltarbeid handler om å komme bak kategoriene. Hvor det å se på mennesker som et komplekst sett av relasjoner er viktig for å komme bak slike kategorier (Leach, 1967, s. 77-78). Mange av informantene har veldig forskjellige meninger og tanker, likevel mener jeg at dette med hjem aktualiseres i større grad når du flytter på deg, og kanskje spesielt når du flytter på deg på grunn av tvang. Liisa Malkki skriver at flyktning som term ikke har analytisk verdi som en generaliserbar «type» person, men mer som en bred lovmessig term (Malkki, 1995, s. 496). En term som rommer mange ulike historier. Gjennom denne avhandlingen prøver jeg å gjøre nettopp dette eksplisitt, at det ikke er en standard opplevelse som kan si noe om hjem, men at informantene har ulike forståelser og tanker, samtidig som de kan ha lignende erfaringer. Gjennom å spørre om det landet de kommer fra og hvordan det var å komme hit til Norge, er man fortsatt med på å reprodusere at de er flyktninger og innvandrere, og man er med på å bygge opp denne kategorien. Samtidig er det viktig at ungdommene også får eie sin historie og at man viser interesse for deres liv, og for veldig mange har flukten endret livet deres på en radikal måte. Det at de er en gruppe mennesker som ofte skal «forskes» på, har litt den samme to-sidige diskusjonen. Det å forske på en gruppe mennesker, lager gruppen, men samtidig kan den også være med å gi mer kunnskap om en type livssituasjon og hvordan denne navigeres på mange ulike vis.

Alle informantene i denne oppgaven er anonymisert og fått pseudonymer for personvern, men også for at dette gir bedre flyt i lesingen og for å understreke deres status som individer. Total anonymisering er likevel vanskelig. Hvis en av informantene leser oppgaven vil personen kunne kjenne seg igjen i noen situasjoner og dermed kunne gjenkjenne andre som var deltagende i situasjonen. Det er likevel ingen utleverende situasjoner eller informasjon som er gjengitt her.

Alle jeg har innhentet persondata om har jeg skriftlig samtykke fra, og på voksenopplæringen har jeg brukt muntlig samtykke på de jeg har pratet med. Grunnen til dette er at jeg der observerte samvær og samhandling og brukte innhold av noen samtaler, men ikke innhentet persondata. Det ville vært vanskelig å få alle til å skrive under på det lange skjemaet fra NSD. Delvis på grunn av ulik språkkompetanse, men også fordi brevet virker mer skremmende enn det er, Her valgte jeg heller å forklare muntlig at jeg skrev en oppgave hvor noe av det vi snakket om kunne bli med. Informert samtykke skal være frivillig og vedkommende skal ha full forståelse av prosjektet (Scheyvens et al, 2003, s.142). Dette er viktig, det er likevel

vanskelig å få alle som er med i oppgaven til å ha en full forståelse av hele oppgaven, men jeg har informert alle som er med i oppgaven om at de er med, at den blir publisert og at det er anonymisert og at de kan trekke seg når de vil, og sist, men ikke minst at de ikke må svare på spørsmål de ikke har lyst til å svare på.

Jeg har gjort mitt beste for å handle på en respektfull og sensitiv måte ovenfor informantene (Scheyvens et al., 2003, s. 139). I begynnelsen var jeg veldig på tilbudssiden, utover i feltarbeidet så endrer dette forholdet seg, og etter hvert som de blir trygge på meg, så er det mitt ansvar å avgjøre hva av det de forteller jeg kan bruke i oppgaven, og hva de sier til meg mer i fortrolighet, da jeg ikke går rundt og konstant minner de på at jeg skriver en oppgave. Hva er greit å ha med og hva er ikke? Hva som er fortrolig, og hva som ikke er det, er etiske veier jeg har måttet gjøre igjennom hele feltarbeidsperioden. Dette viser også samtykkeskjemaets tilkortkommenhet, et skjema som er litt mer unyansert. Det er lett å lene seg på underskriften man får, og ikke fortsette å ta gode etiske beslutninger, selv om man har innhentet samtykke.

Informantene har ulik fortid, og ulike opplevelser med seg i sin bagasje. Mange av de har kommet til Norge alene som asylsøkende barn.

Asylsøkende barn og unge er en sårbar gruppe, og dette gjelder spesielt barn som flykter uten sine foreldre. De enslige flyktningbarna er en særlig utsatt gruppe med flere risikofaktorer. Mange unge asylsøkende barn har opplevd traumatiske hendelser i hjemlandet, som tap av familie, utnyttning, fattigdom eller tvungen krigsdeltakelse. Under flukten har mange blitt utsatt for lange og farlige reiser, mishandling og fengsling. (Svendsen og Berg, 2020, s. 10)

Å ta hensyn til informantenes mulige traumatiske opplevelser har vært viktig gjennom hele feltarbeidet, men samtidig møte de som mennesker. I et system hvor det å være en sårbar gruppe er deres hoved-beskrivelse, har det vært viktig for meg å møte de som den de er og ikke på bakgrunn av at de har kunnet oppleve forferdelige ting. Dette er likevel i bakhodet når man stiller spørsmål og spesielt om man graver i fortid. For meg har det vært viktig å være fintfølende på hvilke familieforhold jeg stilte spørsmål om og på hvilken måte. Det kan være mye sårt i historiene de har å fortelle, og det var viktig for meg å påpeke at de aldri måtte svare på noe de ikke hadde lyst til å dele med meg som en del av oppgaven.

Kapittel 4: Familie- Nærhet på avstand?

In Walipri, said the teacher, *nyinami* means both `to sit` and `to be`. For example, *ngurrangkalipa nyinami*, means literally `where your kinspeople are sitting`, `which is to say `your homeplace`. (Jackson, 1995, s. 19)

Hele denne oppgaven begynner med et utdrag fra en samtale med Mebrahtu. Hvor han sier «Dette er jo bare vegger og ting», når jeg snakker om den nye leiligheten hans som hjem. Videre i den samme samtalen sier han at så lenge familien hans er i opprinnelseslandet så vil hjemmet hans være der, men hvis han får kone og barn i Torgfjord eller Norge, så vil det bli hans hjem. «Hva om resten av familien din hadde vært her nå?», spør jeg. «Synes du dette hadde vært mer hjem da?» Han svarer «ja».

Dette kapitlet utforsker hjem som viktige og nære relasjoner, og da spesifikt nær familie. I tillegg til å se hvordan nærhet og avstand forhandles når denne familien bor langt borte, og når de ikke gjør det. De menneskene som kan utgjøre hjem som for eksempel partnere, familiemedlemmer, annen slekt, venner eller naboer kan være vel så viktig som en lokasjon (Boccagni, 2017, s. 4). Mebrahtu har mest familie i det landet han kommer fra, og han beskriver dette som hjem fordi familien hans er der. Det er først når han selv får barn at det vil bli hjem i Torgfjord, eller om familien han nå har, hadde kommet dit. Her kommer vi inn på Ingold sin forståelse av sted som bygd opp av relasjonsknyttinger mellom ulike menneskers livslinjer (2009, 2011, 2015). Slik at relasjonene blir til sted. Her drar jeg dette bildet inn i en forståelse av hjem. Mebrahtu føler at uansett hvor familien hans er så blir det et sted han kaller hjem, dermed virker det som at sted trer frem som hjem for Mebrahtu, men kun hvis stedet er knytt av relasjoner som han ser på som nære. Så følelsen av hjem ligger i relasjonene og ikke i stedet per se. Så lenge muligheten for emosjonell tilknytning til de han anser som nær familie er på et bestemt sted, så er dette hjem. Dermed ligger følelsen av hjem i et relasjonsflettverk, med bestemte livstråder som knytter seg sammen, men trådene er mest knytt på et bestemt sted.

Alle menneskene jeg vært sammen med i felt har en geografisk avstand til hele eller store deler av det de selv kaller for familien sin. Det trenger likevel ikke bety relasjonell eller

følelsesmessig avstand. Informantenes flettverk inneholder mange ulike relasjoner, til ulike individer de kjenner, både i opprinnelsesland og fra forskjellige sosiale og politiske kontekster de var imens de var på flukt, og ikke minst der de nå bor (Olwig, 2007, s. 11). Karen Fog Olwig argumenterer i sin bok «Caribbean Journeys: An ethnography of migration and home in three family networks» (2007) om hvordan hjem skapes der hvor størsteparten av ditt sosiale nettverk befinner seg. Nettverket gjør at man opprettholder kontakt med sitt opprinnelsessted. Ifølge Olwig vil stedet man kommer fra bare fortsette å være et viktig sted for personlig tilhørighet så lenge migranter opprettholder nære relasjoner med folk på dette stedet. Det blir et mer abstrakt identifikasjonssted hvis hovedvekten av migrantens sosiale relasjoner og mulighet til å være sosial, endres til stedet de nå bor (2007, 12).

Denne tilnærmingen synliggjør prosessualiteten i sosialt liv, og hvordan det å flykte ikke bare handler om at man har forlatt ett sett med sosiale relasjoner og tilegner seg nye på nye steder, men at relasjonene alltid endres og er i forhandling. En slik måte å tenke hjem på glir godt inn i knutemetaforen, fordi om Ingold (2009, 2011) selv går bort fra nettverk, og ser på livstråden og dens knyttinger som mer dynamisk og levende. Hvordan disse relasjonene endrer seg i form gjennom tid og etter som livslinjen slynger og fletter seg videre (Olwig, 2007, Ingold, 2009). Olwig argumenterer for tyngden av sosialt nettverk som hjem, for Mebrahtu virker ikke antall relasjoner som det viktigste, men en høy grad av emosjonell nærhet han kjenner til de bestemte menneskene. Noen relasjoner «veier» altså mer enn andre, og den kjærligheten og ømheden som Ingold påpeker at driver sammenflettingen viser seg viktig (2015).

Junaid har kommet til Torgfjord for noen år siden, Junaid er en travel gutt, med mye på agendaen, og når du møter ham så skal han som regel sove eller ut å trene med noen venner. Vi får likevel god kontakt, og prater mye. Det føles likevel litt påtrengende å skulle spørre han om alt jeg lurte på, så jeg spør om han vil ta seg tid en dag til å svare på noen spørsmål, noe han gjerne gjør. En av spørsmålene jeg har til Junaid er om hva han tenker er viktig for å føle seg hjemme i Torgfjord/Norge? Han svarer familie. «Når du kan høre stemmen deres, da vet du at du er hjemme». «Jeg kan fortsatt høre latteren til moren og søsteren min». «Du kan glemme landet ditt, men så lenge familien din er der så er det umulig å se bort fra det». Videre spør jeg om venner og om han føler at venner kan erstatte familie. Han sier «det blir noe litt annet, skjønner du?» Men han sier at han har mange venner i Norge og rundt omkring i verden. Jeg spør om han holder mye kontakt med familie og venner. Han forteller at de ikke snakker «sååå mye».

Her ser man en viktighet av emosjonell nærhet og i dette tilfellet minnet av familien samlet. Junaid har også mange gode relasjoner i sin hverdag nå og et stort sosialt nettverk i Torgfjord. Det virker likevel som at den nære relasjonen som familien utgjør for han er viktig for å føle seg hjemme. Dermed blir graden av følelsesmessig nærhet med på å bestemme hva hjem er for han også, ikke bare antall sosiale relasjoner. Det har tidligere vært utviklet en form for nærhet gjennom knyting av livstråder, og det virker som at noen relasjonsflettverk eller knuter får mer betydning enn andre.

Familie og hjem

En link mellom familie og hjem blir ofte sett på som en selvfølge. Tradisjonalistiske forfattere foreslår at sammenhengen mellom hjem og familie er så sterk at termene kan brukes om hverandre. Når de da skal brukes om hverandre, blir hjem beskrevet som et bestemt knutepunktet nemlig familiens hus og da familien du er født ut fra (Mallett, 2004, s. 73).

Uten familie er hjem bare et hus (Mallett, 2004, s. 74). En slik uttalelse legger til grunn at hjem, hus og familie er nært knyttet, noe informantene viser at det ikke nødvendigvis trenger å være, samtidig som det er det. La meg prøve å forklare. Det at hjem uten familie bare er et hus, viser hvordan sted skapes av relasjoner til mennesker. Huset er ikke noe uten relasjonene. Slik som Mebrahtu påpeker. Stedet er ikke hjem nok uten latteren til mamma som Junaid sikter til. Dette løfter hjem frem som relasjonene til menneskene og ikke som sted i seg selv. Følelsen av hjem er ikke bare knyttet til et bestemt hus eller sted, men til menneskene, så selv om Mebrahtu og Junaid kan være eksempler på at hus uten familie ikke er hjem, siden familien gir hjem mening, så står ikke huset sentralt, men relasjonene, fordi følelsen trenger ikke å ha noe med hus å gjøre i det hele tatt. Den tradisjonalistiske forståelsen av hjem som familie baserer seg på hjemmet som hus, og sier derfor at hjem må ha noe med et hus å gjøre.

Kritikken av dette tradisjonalistiske synet går ut på at et gjensidig forhold mellom familie og hjem tar utgangspunkt i en vestlig forestilling, som er ideologisk ladet og basert på en hvit, heteroseksuell kjernefamilie. Denne måten å linke familie og hjem på bygger også på en statisk forståelse av hjem, hvor det er familien som bor i det huset du bor, eller det huset du kommer fra. Kritikken er nok velment, men det er ikke dette jeg ønsker å fremheve i min analyse av sammenhengen mellom familie og hjem. Familie for mine informanter kan være utvidet, og den kan også være i fremtiden, og den er definitivt ikke noe idealistisk bilde av en hvit, middelklassefamilie som blir fremmet. For mange av informantene er familie en del av

de næreste de har, og en viktig del av forståelsen og følelsen av hjem for mange av dem. Jackson mener at hjem kan tilnærmes på to ulike måter. Hjem som et sted hvor du og dine tanker fortsetter å vende tilbake til, men også som en gruppe mennesker som gir livet ditt mening (Jackson, 1995, s. 66). Relasjonene gir verden mening, og det er hjem som en gruppe mennesker som gir livet mening at familie får sin rette plass i denne diskusjonen, og ikke bare som noe som gir «huset» mening.

Mye antropologisk forskning har vært gjort på sosial atferd som er knyttet til slekt og familie (Radcliffe Brown 1924, 1940, Barth 1994, Malinowski, 2002). Som naturlig og selvsagt begrep er familie problematisk, på samme måte som hjem. En av de viktigste bidragene antropologien har gjort er å se på familie mindre som en naturlig form for sosial organisasjon, men mer og mer som et sett med kulturelle, historiske og symbolske system eller en ideologi (Pine, 2010, s. 277). Det er likevel ikke kartlegging av slektskapsmønstre eller familie som ideologi jeg skal se på i kapitlet, men utforske hvem informantene ser på som sin nærmeste familie og hvordan de forholder seg til det det å være langt unna disse menneskene, og mulighet for gjenforening, og mulighet for å fysisk møtes igjen. Å rette søkelyset mot følelser og deres viktige rolle i flyktninger og immigranternes familieerfaringer blir etterlyst, da følelsene ofte virker å være en sentral del av disse familie erfaringene (Skrbiš, 2008, s. 236).

En dag tidlig i august

En dag tidlig i august er jeg på plass i bofellesskapet i Lyngvegen, og en av de ansatte kommer bort til meg og spør om jeg vil være med på besøk til Mebrahtu. Hun forteller at det er noen praktiske ting hun må ta opp med han med tanke på videre skolegang. Leiligheten der Mebrahtu bor, er en kald kjellerleilighet, men ansiktet som møter oss i gangen har et varmt smil og store øyne. I et beskjedent øyeblikk slår han blikket ned, og ønsker oss velkommen inn. Leiligheten er enkelt innredet, med et stort IKEA-kjøkken og en sofabrok. På veggen henger det et bilde, uten ramme, av en gammel krokete dame i lang hvit kjole, med hodesjal og stakk, og ved siden av står Mebrahtu selv. Senere får jeg høre at bildet er av han og bestemoren. Et annet bilde som henger opp, er av han og søsknene. Samtalen er inntatt fra hvilket engelsk fotballag som er best, til hvordan det går med skole og jobb. Jeg spør om han har spilt mye fotball når han var mindre, noe som fører oss inn på en samtale om landet han kommer fra og familien hans. Jeg spør, og Mebrahtu forteller.

Mebrahtu er i midten av tjue-årene og har ingen familie i byen han nå bor i. Mesteparten av familien hans bor i opprinnelseslandet, men søstera hans bor i en større by i Norge. Etter å ha pratet en stund om livet før flukten så spør jeg om han savner landsbyen han kommer fra. Han svarer at han har blitt vant til det å ikke være der. Når jeg spør om han savner familien så sier han også «ja, jeg savner de, men har blitt vant til dette nå». Jeg lurer videre på om han får pratet med venner og familie på telefon, noe han nikker bekreftende til, «men det er dyrt». Mesteparten av familien bor på bygda, hvor det er dårlig dekning, slik at det er vanskelig å ringe dit. Vi snakker om forskjellene mellom Norge og opprinnelsesland, og han forklarer nøye hvordan skolegang og arbeidsliv fungerer. Vi snakker om urettferdighet i form av politisk styresett og undertrykkelse, og jeg spør om han er opptatt av det som skjer der eller om han helst vil skyve det bort. Han svarer at «så klart er jeg opptatt av det». «Min beste venn og familie er der og jeg vil jo at de skal ha det bra, så jeg kan ikke bare slutte å tenke på det». Han virker trist, og jeg ser at det påvirker han når vi snakker om familien. Jeg spør om de har det bra og om de er trygge. Han svarer «ja, enda».

Etter en times tid drar jeg og den ansatte tilbake til Lyngvegen, og jeg avtaler med Mebrahtu at vi skal treffes senere en gang og prate mer. Idet vi kommer inn i huset i Lyngvegen slår en markant krydderlukt imot oss. Middagen er klar, og det er Najib som har hatt ansvaret for dagens middag. Når jeg kommer inn mot spisebordet ser jeg at Najib stolt viser frem retten via videosamtale til noen som snakker hans morsmål. Jeg spør senere hvem han snakket med, og han forteller at det var søsteren. Han viser også stolt frem sin nye frisyre. Han legger på, og vi er klar til å spise. Jeg spør hva han har laget og han forklarer at det er stekt ris og en lammebasert gryterett som er veldig vanlig i det landet han kommer fra. Det er ikke ofte guttene lager slik mat fra bunn. Burger, fisk, pizza og taco er like vanlig til middag i Lyngvegen. Idet vi setter oss kommer Hamid løpende inn på kjøkkenet for å lage sin egen mat, da han kun spiser halal-slaktet kjøtt. Han snakker også i telefonen med noen på morsmål, og lukker døra til stuen der vi andre sitter og spiser.

I dette utdraget uttrykker Mebrahtu at han savner familien sin. Følelser står sentralt i informantenes forståelse av familie, og er en essensiell del av deres erfaringer rundt å bo langt unna nær familie. «Family closeness «summons affective ties, the obligations and duties such ties entail, and the warmth and mutual care with which relationships are sustained (Edwards & Strathern, 2000, s. 160-161). Når informantene snakker om familie er det snakk om mor, far, søsken eller barn, spesielt i forbindelse med hjem, men også i noen settinger en mer utvidet familie. Familie er komplisert, og trenger ikke direkte å ha noe med trygghet og

tilhørighet å gjøre. Det er likevel den følelsen som ligger til grunn for min forståelse av familie her, siden informantenes syn på sammenheng mellom familie og hjem i utgangspunktet har varme konnotasjoner. Det er likevel ikke bare trygghet eller varme i slike relasjoner heller, men gjennom savnet og måten relasjonene snakkes om kommer de til uttrykk som det. Jeg bruker derfor emosjonell nærhet om følelsene, fordi nærheten innebærer en varme, men utelukker ikke at nærheten kan være mer kompleks enn trygghet og varme.

Utdraget viser også hvordan muligheten for kontakt med familie er ulik for informantene, ulike muligheter for å knytte livslinjer i nå-tid. Avstand og nærhet til familiemedlemmer utspiller seg på ulike måter, ved at Mebrahtu ikke har mulighet til å ha kontakt med sin familie i like stor grad som Najib og Hamid. Mebrahtu slår seg på et vis til ro med de omstendigheter han ikke kan gjøre noe med. Mebrahtu sier at han savner familien sin og at han er opptatt av hvordan de har det, samtidig som han er blitt «vant med det» - altså vant med at de ikke er en del av hans hverdag. En aksept for at en form for nærhet ikke er mulig, og et ønske om å se fremover og leve der han er. Livslinjen har ikke samme mulighet til å knytte seg med familien lengre. Samtidig så er han som han selv formulerer «så klart» opptatt av hva som skjer der. Det er en bekymring for deres ve og vel. Han har blitt vant til den geografiske avstanden, vant til å ikke være der, vant til å savne de. Han ønsker å se fremover, fordi han vet at han ikke kan dvele ved ting han ikke kan gjøre noe med, samtidig som dette ikke endrer det faktum at han tenker mye på dem, uansett hvor vant han har blitt og fremtidsrettet han er. Det er en emosjonell nærhet der i grunn, selv om det eksisterer en geografisk og sosial avstand. Sosial avstand som i at muligheten til å være sosiale med dem er begrenset. En geografisk og sosial avstand han vet han ikke har mulighet til å endre på grunn av ytre faktorer som blant annet at familiegjennomføring ikke er mulig i hans alder og at han ikke kan opprettholde så mye sosial kontakt som han ønsker på grunn av infrastruktur. Et faktum han er nødt til å godta for å kunne leve livet sitt. Denne følelsesmessige nærheten er likevel avgjørende for at han ikke er fullt distansert, og den teller også mest for han med tanke på hjem. Den emosjonelle nærheten er viktigst, men mulighet for geografisk og sosial nærhet påvirker tilknytningsprosessen, altså fortsettelsen av knytningen. Samspillet av ulike nærheter ser jeg på som viktig i informantenes livstrådknytning, og er slik jeg velger å organisere den videre analysen av tilknytningsprosessene.

Tilstedeværelse

Asfaw og Isaias kommer fra det samme landet som Mebrahtu, og har de samme utfordringene for kontakt med familiemedlemmer. I en samtale på Lyngvegen hvor vi kommer inn på savn så forteller de at de selvsagt savner familien sin, men at de ikke kan gå og tenke på det hele tiden fordi da blir de gale. De ønsker å se fremover. De har som Mebrahtu et behov for å distansere seg fra savnet og det de ikke kan gjøre noe med. De fortsetter å knytte relasjonen ut fra de forutsetninger som er, og prater i telefon innimellom. Begrenset mulighet for kontakt gjelder mange av informantene. I motsetning til for eksempel Najib som viser frem middagen på videosamtale.

Muligheten til «å møtes» over nett gjør at grensen mellom nærvær og fravær ikke blir absolutt, og man kan skape følelse av fellesskap selv over geografisk avstand (Licoppe & Smoerda, 2005, s. 321). Denne muligheten gjør at relasjoner til familie i det landet de kommer fra fortsetter å bli opprettholdt gjennom jevnlig møter. Møtene gjør knytting av livslinjer fortsatt mulig. Mebrahtu, Isaias, Asfaw og deres familie har ikke den samme kapasiteten til å delta i denne formen for «tilkoblet tilstedeværelse» (Licoppe, 2004). Shahram forteller også at han ikke kan snakke noe med familien siden de bor et sted med veldig dårlig dekning og de må gå et godt stykke for å kunne snakke. Hvem vi kan være «sammen» med, og muligheten til å opprettholde sosiale relasjoner blir begrenset. Tilgang til disse verktøyene påvirker altså muligheten til opprettholdelse av kontakt med familiære relasjoner (Baldassar et. al, 2016, s. 138).

Begrepet tilkoblet tilstedeværelse er i utgangspunktet ment for de som har mulighet til å opprettholde hyppig kontakt som ikke bare er samtalebasert over nett. Det blir mindre formelt når man føler seg koblet til en annen person gjennom kontinuerlig strøm av små kommunikasjonshandlinger (Licoppe, 2004, s. 154). Det skapes aktivt felles erfaringer, det knyttes, og en delt verden blir konstruert, og en delt verden er viktig for menneskenes forståelse av en relasjon. Muligheten for sosial nærhet uten geografisk nærhet viser også at migrasjon ikke bare involverer brudd eller kontinuitet i det sosiale liv, men relasjonene opprettholdes selv over avstand (Olwig, 2007, s. 9). Informantene har forskjellige utgangspunkt og muligheter for kontakt med det de ser på som sine nære relasjoner. Det er forskjell på Mebrahtu og Najib i deres mulighet for tilkoblet tilstedeværelse. Relasjonene formes, og gjennom de forutsetninger de har så opprettholdes relasjoner gjennom ulike former for nærhet. Mulighet for gjenforening eller mulighet for fysisk å møtes legger en ekstra dimensjon til tanken om hvilken form for nærhet som er mulig.

Fysisk tilstedeværelse er ikke en uunngåelig faktor for at sosiale relasjoner skal eksistere, de kan skje over nett gjennom ulike former for informasjons og kommunikasjonsteknologi. Loretta Baldassar (2008) påpeker likevel at selv om virtuell tilstedeværelse er verdifull, så er det å fysisk være sammen gullstandarden, det som virkelig blir den tilkoblede tilstedeværelsen. Det å kunne erfare de fullt ut, med alle sanser. Muligheten til å «gjøre» familie gjennom kommunikasjonsteknologien er der, det betyr likevel ikke at den overgår det å møtes ansikt til ansikt (Baldassar et al, 2016, s. 138).

For Mebrahtu spesielt er det likevel slik at det følelsesmessige båndet opprettholdes til tross for begrenset mulighet for kontakt, de få telefonsamtalene opprettholder en viss kontakt. I tillegg til de felles knytningene de har fra før, fra livet før flukten. Hva som er mulig av kommunikasjonen, gjør også at noe kommunikasjon blir mer verdifull og at man derfor setter enda mer pris på de gangene man får pratet sammen. Det blir en annen form for tilstedeværelse enn denne tilkoblede tilstedeværelsen. Den kontinuerlige strømmen av små kommunikasjonshandlinger blir ikke det som skaper en følelse av emosjonell nærhet, men en annen form for emosjonell nærhet som får en mytologisk verdi fordi den sosiale nærheten er begrenset, og relasjonene har på et vis størsteparten av sitt flettverk og knuter i en fortid. Asfaw og Isaias føler også at de må legge savnet fra seg og gå videre fordi de ikke har mulighet til å føle på denne tilkoblede tilstedeværelsen og derfor ser mer fremover. De kan ikke dvele ved det. Mulighet for Licoppe (2004) sin form for tilkoblet tilstedeværelse er ikke der. Så i savnet og relasjonene ligger den emosjonelle nærheten, men livstråden slynger seg videre, og muligheten til å knyte seg til familien fremover er ikke stor.

Mulighet for fysisk tilstedeværelse

På et senere besøk hos Mebrahtu, har han vært 3 uker i Oslo på besøk til deler av familien sin. Han dro dit for å være med i sin søsters bryllup. Vi sitter sammen i sofaen og han viser engasjert frem mange bilder fra turen. Han har mange bilder fra bryllupet, men også av søsterens ett år gamle sønn. Gutten ler, danser og smiler mot kameraet, Mebrahtu sier «åh jeg elsker ham». Han viser en tydelig glede over familien sin, og forklarer hvem alle de forskjellige er. Jeg kommenterer at de er veldig mange, og på det svarer han at «vi er veldig sosiale der jeg kommer fra, vi liker å være mange», så ler han litt.

Det er noe i måten Mebrahtu viser frem bildene på, og det han sier som gjør at jeg ser at dette er relasjoner som er veldig viktige for han. Jeg spør hvorfor han bor i Torgfjord og ikke nærmere der de bor, slik at han kan være mer sammen med dem. Da sier han at det er fordi han trives godt i Torgfjord, og at han ønsker ikke å bo i en så stor by. Mebrahtu har nær tilknytning til søster og onkelbarn og reiser dit i ferier. Her er muligheten for kontakt en helt annen enn med foreldre og annen familie i opprinnelseslandet, det blir en annen mulighet for nærhet. Hos søsteren får han mulighet til at både geografisk, sosial og følelsesmessig nærhet eksisterer samtidig. Det at han besøker de viser også at han opprettholder relasjonen og ønsker å opprettholde denne følelsesmessige nærheten. Flere av informantene har et eller flere familiemedlemmer i Norge som de besøker mye. Ofte søsken eller onkler og tanter. Asfaw har en onkel som bor i en by en times tid unna Torgfjord og de holder en del kontakt, og han er der ofte for å markere høytider. Dette gjelder også Mariam som drar til venninnen sin for å feire høytider fordi venninnen har en stor familie Norge, noe Mariam selv ikke har.

I en samtale med Sesuna en tidlig morgen i klasserommet på voksenopplæringen så kommer vi inn på savn, og jeg spør om hun savner stedet hun kommer fra, da sier hun at hun savner familien sin. «Jeg skulle så gjerne ha hatt foreldrene mine her». Hun forteller at noen ganger gråter hun så mye fordi hun savner dem. Hun har ikke sett de på fem år, bare snakket i telefonen, men forteller at hun har en bror som er lege som passer på dem. Dette uttrykker hun at gjør det lettere at de er der borte. Hun forteller at hun bare kan ringe foreldrene en gang i uka fordi det koster så mye penger, men hun har mulighet til å snakke med søstrene sine som ikke bor i opprinnelseslandet. Hun forteller at hun snakker med søstrene sine hver dag etter skolen, og også noen ganger midt på dagen. Når hun forteller dette tenker jeg at jeg ofte har sett i friminuttene at hun går og ringer. Sesuna har en annen forutsetning for å holde hyppig kontakt med søstrene sine enn med sin mor og far, og har dermed også en annen forutsetning for forhandling og utvikling av relasjonene, som bygges på andre former for nærhet. En dag forteller Sesuna om den ene søstera si som bor i en større by langt unna og som for et halvt års tid siden fikk en liten gutt. Hun viser en film av henne hvor hun står på kjøkkenet i leiligheten sin og lager mat, og man kan tydelig se at hun er gravid. «se så stor hun var». Hun viser også bilder fra sin egen datters dåp, som viser at hele babyen blir duppet i vann og forteller at det er vanlig å gjøre det slik der hun kommer fra.

Her kan man se et samspill mellom ulike former for nærhet. Der muligheten for å ha geografisk, sosial og følelsesmessig nærhet til søstrene er til stede, mens bare den følelsesmessige og sosiale (en gang i uken) er til stede med foreldrene, og den manifesterer

seg i et savn. Et savn hun håndterer gjennom kontakt med søstrene og gjennom å slå seg til ro med at foreldrene har broren. Et savn også Mebrahtu, Isaias og Asfaw kjenner på, men som de prøver å distansere seg fra. Den sosiale og geografiske nærheten ligger er forutsetninger for sammenfletting av livslinjer, som man har begrenset mulighet til å opprettholde med deler av familien og større mulighet for med andre deler av familien. Den emosjonelle nærheten virker å være mindre avhengig av krysningspunktene her og nå, men er avhengig av at det på et tidspunkt har vært mulighet for alle de tre nærhetene, og at knytningen har foregått.

Mebrahtu har også vært og besøkt bestemoren sin i nabolandet, og bildet fra møtet henger i leiligheten hans. Disse besøkene og nærvær med enkelte familiemedlemmer blir også ekstra viktige når muligheten for nærvær med andre familiemedlemmer er begrenset. Slik som Sesuna som ikke har mulighet til å snakke med foreldrene så ofte som hun ønsker, men har mulighet til å snakke med søstrene. Isaias har vært i et naboland av sitt opprinnelsesland og fått møte besteforeldrene sine i en hel måned, men kunne ikke møte foreldrene fordi de er for unge til å ha lov til å forlate opprinnelseslandet. Han kan selv ikke dra tilbake til opprinnelsesland. Dette gjelder også Tesfay som forteller at han savner bestefar og gleder seg til å få pass så han kan dra til naboland for å besøke han. Her ser man det som virker som et behov fra informantene for å samle de tre nærhetene. Både å kunne være fysisk til stede, sosialt og følelsesmessig nær. Å opprettholde relasjonsknuter ut ifra de forutsetninger som er, for her er det jo igjen strukturelle og ikke minst politiske forutsetninger for de muligheter som er for geografisk nærhet til familie i opprinnelsesland.

Najib har mer mulighet for dette å oppleve en tilkoblet tilstedeværelse over nett som gir felles erfaring med sine familiemedlemmer, og har mulighet til å «gjøre» familie over distanse (Nedelcu & Wyss, 2016, s. 203). Dette har Mebrahtu, Sesuana, Asfaw og Isaias kun mulighet til over telefon med deler av familien. Likevel virker det som at så lenge den følelsesmessige nærheten er der så må ikke geografisk nærhet være der for at familierelasjonene skal opprettholdes. Mebrahtu, Sesuana, Asfaw og Isaias gjør familie gjennom ulike former for nærhet. En ting er å bruke de mulighetene man har for sosial og geografisk nærhet gjennom å møte og være sammen med de som er i Norge og dra til andre land å besøke de man kan der, samtidig så eksisterer det en følelsesmessig nærhet til de man ikke kan møte også, som nok ligger i at man har en relasjon som er godt knytt fra tidligere, og at livstrådene har hatt mange tangeringspunkter tidligere, og som fortsetter å opprettholdes gjennom de mulige telefonsamtalene. De virker også å få en ekstra verdi.

Aryana og Tesfay

For mange av informantene er det å gjenforenes med dem de selv benevner som sine nærmeste familiemedlemmer umulig, på grunn av en migrasjonspolitik som setter rammene for hva som er mulig og ikke. To av mine informanter har likevel blitt gjenforent med store deler av sin nærmeste familie. Aryana hadde nettopp avsluttet familiegjenforeningen da jeg møtte henne våren 2020, og hadde da fått sine to foreldre til Torgfjord. Tesfay var midt i en familiegjenforeningsprosess for å få mor og søsken til Torgfjord og Norge igjennom hele feltarbeidet. Gjenforeningen var bekreftet, men ble utsatt flere runder på grunn av utbruddet av SARS-CoV-2.

Det er en solfylt dag i juni, og jeg er med en del av gjengen som er tilknyttet Lyngvegen på en liten fjelltur. På tur tilbake sitter Aryana på i min bil. Vi har snakket noe sammen før, og snakket sammen på fjellturen. Nå sitter hun ved siden av meg i bilen og jeg tenker at dette er en god anledning til å spørre henne mer om hennes bakgrunn og lære mer om hvem hun er. Med sola midt i fjeset, på en humpete og svingete fjellvei jeg aldri har kjørt før, prøver jeg å holde «god sjåfør» fasaden, samtidig som jeg prøver å stille de rette spørsmålene, være en god lytter og ikke minst memorere det hun sier til senere. Det funker sånn passe bra. Heldigvis får jeg ikke bare denne ene muligheten til å bli bedre kjent med Aryana.

Aryana forteller at hun har bodd mange år Torgfjord, og har nå fått familiegjenforening. Foreldrene hennes bor nå i Torgfjord. To av søsknene til Aryana bor i Norge, en av dem i Torgfjord. De har alle tre bodd flere år i Norge mens den siste søstera bor i et annet land. Hun forteller at den dagen de kom så gråt de alle hele dagen. Det var en enorm glede og lettelse over å endelig være sammen igjen, etter at de over lengre tid hadde søkt om familiegjenforening, og endelig fått gjennomslag. Et skår i gleden var likevel at Aryanas siste søsken ikke får innvilget familiegjenforening. Hun forteller at moren hennes ofte er lei seg for at den siste søstera ikke er der.

Aryana uttrykker mye glede rundt at foreldrene er i Torgfjord, og snakker om den gode maten moren lager til ulike høytider og spesielle anledninger, og farens lure smil og lune humor. Hun forteller også at hun kan bli irritert på mammaen sin når hun sier at hun skal gjøre ting hun allerede har tenkt å gjøre. «Jeg har jo blitt så vant til å gjøre som jeg selv vil». Hun sier at hun kan bli irritert og sint på dem, men at når hun kommer på hybelen så kan hun bli veldig lei seg. Jeg sier at det kan jo ha noe å si at de ikke har vært så mye sammen på lenge og at det derfor føles ekstra dårlig når man blir sint. Hun nikker og sier «ja det er sånn».

For Aryana er alle de tre nærhetene til stede når foreldrene kommer til Norge. Den geografiske, sosiale og emosjonelle nærheten. Det virker da også som den sosiale dynamikken blir større og det er lettere at det kan komme gnisninger. Aryana får oppleve at det å være nær både geografisk, sosialt og følelsesmessig kan ha sine utfordringer. Dette er et godt eksempel på at nærhet ikke bare trenger å være et glansbilde, men at nærhet også innebærer avstand i form av at man ikke alltid kjenner på at nærheten bare er positiv. Den emosjonelle nærheten tar en annen form når den sosiale nærheten er større, og muligheten for å være mye sammen er til stedet. Mens for Mebrahtu og Sesuana får lengselen og savnet en større del av relasjonen, og de følelsene Aryana innimellom kjenner på, blir ikke like fremtredende. De får i større grad en lengselsglans, men for Aryana nyanseres det. Historien til Aryana viser også hvordan relasjonene endrer seg når den geografiske avstanden også endrer seg. Aryana er også en av de informantene som har uttrykt at hun ser på Torgfjord som et sted som holder på å bli hjem. Her ligger det noe i det at hun etter familiegjennomføring føler at «folkene hennes» er der, i tillegg til at hun har blitt kjent med mennesker og omgivelser i Torgfjord gjennom flere år og hun har en tilknytning til stedet og at store deler av hennes sosiale nettverk nå er der. Hennes livstråd har begynt å knyte og flette seg på flere måter i Torgfjord og gjør at Torgfjord trer frem for henne som et sted, et sted hun selv betegner som et sted som begynner å føles som et hjem.

I den tiden jeg blir kjent med Tesfay så venter han på familien sin. Jeg og Tesfay snakker mye om dette, det opptar mye av tankevirksomheten hans. En dag vi sitter på kafé så forteller han at han nå har ringt og spurt Utlendingsdirektoratet om hvor langt prosessen har kommet, og at han nå har jevnlig kontakt med kommunen. De er alle usikre på når de kan komme, og det går fortsatt veldig treigt. Jeg spør om han ikke blir sint og frustrert. Han svarer «jo, og jeg blir veldig lei meg og får ikke sove om natten noen ganger fordi jeg tenker på de». Jeg svarer at jeg forstår han godt, og at jeg virkelig håper at det ordner seg snart. På et tidspunkt sier jeg også at han forhåpentligvis kan få oppleve å bli lei av sin familie slik som jeg kan bli lei av min pappa nå som jeg har bodd så lenge med han. Han nikker og ler og sier at han også håper det. Jeg spør på et tidspunkt om han savner landet han kommer fra og ikke bare familien. Han sier at han ikke savner landet, men familien.

Når jeg spør han om han har mye kontakt med familien nå, så sier han «ja». «Lillebroren min, han er to år» «Han bruker å ringe meg ofte, også når jeg er på skolen». «Jeg bruker å sende melding om at jeg ikke kan prate, men han kan jo ikke lese så han ringer likevel» sier han og ler. Tesfay kan ringe mye til familien sin, siden hans nærmeste familie har flyttet til

nabolandet til der han kommer ifra, det er mye enklere å kommunisere over internett der. Dette gjør jo at Tesfay har hatt andre muligheter for tilkoblet tilstedeværelse og sosial nærhet enn Mebrahtu, Isaias og Asfaw. Tesfay sier også på et tidspunkt til meg at han må skyve vekk savnet fordi han ikke kan gå og tenke på det hele tiden, men prøve å leve her og nå, dette viser igjen at selv den tilkoblede tilstedeværelsen ikke er nok. Her ser man denne følelsen av at man ikke kan gå å tenke på savnet og lengselen, men at man må videre. Det som skiller Tesfay fra Asfaw, Isaias og Mebrahtu er at han vet at en del av familien er på veg, men usikkerheten rundt når de eventuelt kommer gjør at han ikke føler han kan la seg oppsluke av savnet.

Etter at feltarbeidet mitt er avsluttet får jeg melding fra Tesfay om at familien hans har kommet til Norge. Han uttrykker enorm lettelse for at de endelig har kommet, og jeg er så heldig at jeg får komme på besøk til dem noen måneder etter gjenforeningen. Jeg ringer på døren hos Tesfay, og det er moren som møter meg med ett smil i døren. Hun kan veldig lite norsk, men sier hei. Når jeg kommer inn så kommer Tesfay smilende mot meg. Jeg går inn i den relativt store leiligheten jeg har vært på besøk i noen ganger før, og merker meg at leiligheten er fylt på en helt annen måte enn før. Det har kommet flere møbler, det ligger noen barneleker og ballonger på gulvet i gangen og på kjøkkenbenken står et tårn med vaskede matbokser. Tesfay står og lager mat til familien, mens jeg sitter i sofaen sammen med moren. Han forteller hvor godt det var å endelig ha fått familien sin hit. «Endelig er de her», sier han og smiler. Det er mye mindre ensomt her inne nå svarer han når jeg kommenterer at det sikkert var godt med litt liv i leiligheten. Med ett kommer to unge gutter løpende inn døra og jeg får hilse på to av brødrene til Tesfay. Tesfay passer på så de er høflige og ikke holder på med telefonen mens de snakker med meg og jeg spør de hvordan det går på skolen og vi quizer hverandre i språk. Jeg bruker gloselisten jeg har laget meg, med ord og fraser fra deres språk, mens de sier hva det er på norsk. Guttene ler godt av min dårlige uttale. Tesfay forteller at de tenker å fortsette å bo i Torgfjord, men at han ønsker å flytte til en litt større leilighet eller hus. Han forteller at det har vært mye å gjøre, og at han må hjelpe de alle med lekser og det å lære norsk og sånn. Jeg ser på Tesfay at han er glad, det som han lengtet etter langt borte, sitter plutselig i stua hans. Muligheten for de tre nærhetene er der, og for knytting. Knuten Torgfjord utgjør, vil bli tjukkere og kanskje også viktigere enn den har vært.

For Tesfay og Aryana har kontakt med familie blitt aktualisert fordi muligheten for å møtes og gjenforenes er der, mens for Isaias og Asfaw og Mebrahtu, så er det noe som de ikke våger å drømme om og som de i større grad føler for å holde litt på avstand. Det betyr likevel ikke at familien er mindre viktig. Den er en nærhet, men en ulik form for nærhet. Avstanden ligger

latent når de ikke får pratet sammen og den gjør også at Asfaw og Isaias ser fremover, men den også leges gjennom telefonsamtaler slik som Sesuna har med sine søstre og foreldre og gjennom å dra på besøk til naboland. Slik opprettholdes en nærhet og tilstedeværelse i familien, det familiære. Både Aryana og Tesfay sin familiegjennforeningshistorie viser hvordan relasjoner endrer steds-kontekster og at de ulike nærhetene er i endring. Torgfjord blir en annen knute når familien kommer, og flettverket av relasjoner får knuten Torgfjord som en av de mest sammenflettingene.

Amondi

Under en gåtur sammen med ei dame som heter Amondi så forteller hun at hun synes det er vanskelig å føle seg helt hjemme i Norge, men når hun kommer til hjemlandet sitt så har hun forandret seg og er ikke helt oppdatert på alt som har skjedd der, og familien sier at hun har forandret seg, noe som gjør at hun ikke føler seg helt hjemme der heller. Et av eksemplene hun drar frem er at de legger seg oppi hvordan hun velger å kle seg. Amondi omtaler selv landet hun kommer fra som hjemland. Hun forteller også at hun har mistet nettverk, bekjente og venner der. Amondi har mulighet til å besøke deler av sin familie i opprinnelsesland, og gjør dette cirka annethvert år, hun har flere søsken som bor der. En gang var hun fire uker i hjemlandet, og da sa familien der at «åhh, du må ikke reise». Hun følte at fire uker var nok, da ville hun tilbake til Norge igjen og gledet seg til det forteller hun. Amondi har selv barn og mann, som hun bor sammen med utenfor Torgfjord.

Amondi er et eksempel på at det har vært en utvidelse og endring av sosiale relasjoner over lange distanser, samtidig som det har vært en gradvis utvikling av nye relasjoner hvor Amondi nå bor. Det har skjedd en redefinering av disse relasjonene i lys av de erfaringer hun har gjort seg i Torgfjord og Norge og når hun returnerer til sitt opprinnelsesland (Olwig, 2007, s. 9). Det gjør også at sammenflettingen av livslinjer som tidligere har utgjort de ulike stedene er i endring. Amondi har vært lenge i Norge og har egen familie her, dette kan være noe av grunnen til at hun føler at det å være på besøk i hjemlandet i fire uker er nok. Relasjonen til familien der har endret seg, og man kan si at mesteparten av Amondis sosiale relasjoner nå er i Torgfjord eller andre steder enn opprinnelsesland og velkjentheten til familien der er annerledes, da Amondi føler at hun har endret seg også.

Knytningen fortsetter, endringene skjer fordi livslinjen har slynget seg videre og Amondi har også fått andre knutepunkt, og som Amondi påpeker så har hun ikke så mange relasjoner der lengre, noe som tyder på andre relasjonsflettverk har blitt viktige, og disse former andre knuter (sted). Aryana og Tesfay har nå fått nær familie til Torgfjord, mens Amondi har mulighet til å møte deler av sin familie i opprinnelsesland, samtidig som hun har en del av sine nærmeste relasjoner i Torgfjord. Amondi erfarer gjennom sitt liv i bevegelse hvordan sted endres og familieforhold endres. Det viser at familie som emosjonelt nære relasjoner endres i form av at den utvides, og at relasjonene som er, er i endring. Det viser også at familie ikke bare er positivt, når hun møter familien i hjemland og de tre nærhetene samles sosialt, geografisk og emosjonelt så skjer også gnisninger. Det at deler av familien har mange meninger om hvordan hun velger å gjøre ting, brukes som eksempel, noe som Aryana også føler på når hun har mulighet for de tre nærhetene. Det velkjente er i endring, og Amondi som person er i endring. Kan det ligge en følelse av avstand, i følelsen av endring? Som hun selv sier så er ikke hjem helt hverken eller. Dette kan være et eksempel på en kontinuerlig prosess hvor hun tilegner seg nye erfaringer som igjen kan endre følelsen av og forståelsen av hjem. Ingen reiser tar deg tilbake til det samme stedet som du dro fra. Stedet er kanskje det samme, men du kommer fra et annet sted, med nye erfaringer, kanskje sammen med andre mennesker som har endret deg og stedet kan dermed endres (Jackson, 1995, s. 126). Dette virker det som at Amondi her føler på. Ikke bare har sammenflettingene og knutene endret seg, men livstråden beveger seg på en annen måte, den har med seg spor fra andre knuter og flettverk.

En spenning mellom fødested og hvor hun nå bor, og tanken om at hjem skulle vært en av delene, men så klarer hun ikke helt å føle det, virker å være nært knyttet til en følelse av å ha endret seg, slik at familien ser annerledes på henne enn tidligere. Det er i møte med de nære emosjonelle relasjonene at hun merker og får føle endringen, og hun ser også hvordan en mytologisk tanke om et hjemland ikke holder det det lover, i disse møtene. En tanke som kanskje i større grad opprettholdes for de som ikke har denne muligheten, slik som Mebrahtu og Isaias.

Amondi er den eneste informanten min som har statsborgerskap og har vært her i mange flere år enn de andre, hun er også en del eldre enn de andre. Slik er hun interessant fordi hun har tilgang på familie i opprinnelsesland, hun har etablert seg med mann og barn og har et mer fokus på at hun hverken er helt norsk eller helt fra hjemlandet, enn det andre informanter har. Noe som kan ha noe med at hun faktisk har norsk statsborgerskap, har vært her lenge og føler at hun bør føle seg norsk. Hun føler ikke at hun passer inn noen steder. Hjem for henne blir

her en større enhet som kan virke og romme nasjonal tilhørighet, hvor hun kjenner på at hun både er innenfor og utenfor i to former for nasjonale fellesskap. Likevel kommer dette også til uttrykk i det å føle at man har endret seg opp i mot nære relasjoner.

Ofte blir det fremstilt som at mennesker som flykter eller migrerer forlater sitt hjem og gjenoppretter et hjem på et nytt sted (Boccagni, 2017, s. xxiii). I dette kapitlet har jeg forsøkt å vise at her og der ikke trenger å stå i motsetning til hverandre, men at knytting med nære relasjoner skjer over landegrensener og oppdelte steder. Gjennom å se på sosiale relasjoner, og da spesielt familiære relasjoner, som drivkraften bak en følelse av hjem blir ikke det å forlate et sted og komme til et nytt, forgrunn i forståelsen av hjem, men heller et bakteppe. De menneskelige relasjonene er viktigst, samtidig som de kan knyttes til bestemte steder. Det er likevel ikke statiske relasjoner og steder, men nye relasjoner som skapes og relasjoner som opprettholdes gjennom ulike muligheter for sosial og geografisk nærhet. Hjem som prosess. Hjem som søken og som erfaring. En uferdig prosess med åpen slutt og ikke en fiksert forhåndsbestemt tilstand (Boccagni, 2017, s. xxiv). Erfaringen endrer oss også, som vi ser i Amondi sitt tilfelle, og påvirker den fortsatte opprettholdelsen av relasjoner. Så flettverkformingen og knyttingen påvirkes også av nye erfaringer som gjøres med andre mennesker, andre steder. Hjem som relasjoner bygges på aktiviteter som kan skape emosjonell sosial og/eller geografisk nærhet, som reiser for å møtes, sosiale sammenkomster, kommunikasjon, som alle skaper erfaring og nærhet. Jeg ønsker likevel å dra argumentet litt lengre, fordi empirisk sett så er det ikke aktivitetene som sees på som hjem, men de relasjonene og stedene aktivitetene manifesterer seg i. Analytisk vil det å se på de tingene som opprettholder relasjoner og steder, altså ulike aktiviteter være viktig for å se hvordan hjem skapes. Derfor vil jeg i neste kapittel se på hvordan aktiviteter og felles erfaring skaper knuter og flettverk, og gjør noe velkjent.

Kapittel 5: Det velkjente i endring

Det forrige kapitelet så på hvordan nære familierelasjoner står sentralt i en forståelse av hjem for informantene. Det at menneskene er velkjente virker som en forutsetning for den emosjonelle nærheten. Det har vært knytning og felles erfaring tidligere, og relasjonene opprettholdes videre gjennom ulike aktiviteter, og ulike former for nærhet. Det velkjente viser seg blant annet når Aryana snakker om den gode maten til moren, og når Junaid nevner morens latter, det ligger også i savnet. Det er ting ved disse menneskene som er velkjent og som er med på å skape nærhet. Amondi viser at nye erfaringer har gjort at hun føler hun har endret seg, og det hun før så på som hjem har endret seg. Det velkjente er ikke der det brukte å være. Jeg gjør nå et grep i oppgaven og går litt videre fra hva eller hvem er hjem til å analytisk se nærmere på de prosesser som driver knytningen, som driver sammenflettingen av flettverk og som gjør at det velkjente er i endring. Hvor de flettverk og knuter som skapes har potensialet for å gi en følelse av hjem, men samtidig ikke trenger å gjøre det for alle. Jeg tenker at det analytisk er interessant å se på hvordan noe kan tre frem som hjem, og ikke bare hva eller hvem det er.

Familiaritet og det å bli kjent er en del av utviklingen av et flettverk, sammen-fletting av livstråder, og hvordan de knytes mer og mer inn i hverandre ettersom man blir kjent og møtes mer. Tidligere har vi sett at den følelsesmessige nærheten mellom familiemedlemmer med lite kontakt går mye ut på erfaring gjort tidligere, i samspill med mulighet for sosial nærhet over telefon eller gjennom fysiske møter. Livslinjen slynger seg videre og man danner nye relasjoner som kan legge et grunnlag for en følelse av hjem. Her blir det å bli kjent med andre personer en del av knutelagingen. Dette kapitelet skal vise noen føringer for denne knutelagingen og se videre på relasjonsflettingen. Her blir språk og systemet rundt flyktninger og innvandrere trukket frem som faktorer som spiller inn på hvordan livstråden slynger seg og flettverk og knuter blir til.

Språk - legger føringer for møter mellom mennesker

Isaias og jeg er på tur for å besøke en god kompis av ham. På veien dit så snakker vi om en avisartikkel som henger inne på Lyngvegen. Jeg sier at jeg synes han ser så ung ut på bildet i artikkelen. Han sier at det er lenge siden og at han kjente nesten ingen her da, «Det var vanskelig å forstå hva folk mente». Han forteller at alt ble mye enklere når han lærte seg språket. Junaid hadde også samme opplevelsen av å komme til Norge og den ensomheten han følte av å ikke kunne språket og ikke kjenne noen. Nå har de begge mange flere relasjoner i Torgfjord enn de hadde da, og prater godt norsk. Det kjente og nære har vært og er i endring. Begge påpeker at det å lære seg norsk har vært viktig for å bli kjent med andre mennesker og skape tilknytning til Torgfjord og Norge. Livstrådenes sammenfletting og skapelsen av nærhet har jeg argumentert for som viktig i en forståelse av hjem, og språk er et grunnleggende medium for at noe skal bli kjent, men også i møte med et kjent språk ligger det nærhet. Nærhet generelt er en konstatering av at noe er velkjent, men også at det har potensialet til å bli følelsesmessig nært, og som verktøy for daglig kommunikasjon blir språk og måter å prate på, altså lingvistiske stiler, assosiert med spesifikke mennesker, steder og formål (Agha, 2007). Språk kan si noe om identifisering med andre gjennom språk, og mulighet for å bli kjent, da både i form av å lære seg norsk, møte andre mennesker med samme morsmål, og med tanke på dialekt og slang. Disse tre skal jeg her komme nærmere inn på, og se hvordan man i sosialt samspill differensierer seg fra andre og justerer opp imot de man møter. Språk skaper mulighet for vennskap og utvikling av nære relasjoner og relasjonsnettverk.

Både på voksenopplæringen og hos ungdommene knyttet til Lyngvegen så har jeg observert hvordan relasjoner oppstår på bakgrunn av hvilke språk du mestrer - altså hvilket språk du snakker legger føringer for hvem som er en del av din omgangskrets. Hvilke språk man snakker før man kommer til Norge og graden man behersker norsk, eller engelsk. Som et resultat av bosted i endring og liv i endring er sosiale relasjoner i endring og språket er her sentralt. Språk kan være noe nært og velkjent eller noe totalt fremmed, og dette delkapittelet skal utforske språk som faktor i hvordan nærhet til mennesker og sted utfoldes.

Opprinnelsesland og språk ikke er en fellesnevner som automatisk gjør at folk blir venner, men det representerer noe kjært og kjent og det er et gjennomgående mønster i hvem som er mine informanters sosiale relasjoner. Spesielt når de var nye og ukjente på et nytt sted ble språket en tydelig manifestasjon av fremmedheten de følte på og har samtidig blitt viktig i en tilknytningsprosess. Hva og hvem vi ser på som kjente og kjære er i endring. Språk er en stor

del av en prosess hvor noe eller noen går fra å være ukjent til kjent, og hjem kan kun dannes i en prosess hvor noe går fra å være ukjent til kjent.

En vanlig mandag på voksenopplæringen, går jeg inn i kantinen i bygget hvor de holder de mest grunnleggende nivåene av norskopplæring. Noe jeg da observerer er at det er tydelige grupperinger av mennesker som snakker samme språk. Inne sitter det noen og prater tigrinja, på et annet bord sitter det noen kvinner som snakker filippinsk. Dette er første gangen jeg besøker denne delen av voksenopplæringen, så jeg går litt ubekvem rundt i bygget for å prøve å finne hvilket rom jeg har avtalt jeg skal være på. Jeg finner ikke det riktige rommet, og går ut av bygget, ut i sola, og hører stemmer på baksiden. Det er et uteområde med benker og en overbygd terrasse, hvor det sitter flere mennesker som har pause. Jeg ser at noen sitter sammen på en benk, de snakker spansk sammen, og hun ene ler mens hun veiver med armene og sier «si, si, si». Borte ved veggen sitter det en annen gruppering og prater et språk jeg ikke forstår. På tur inn igjen ser jeg en dame sitte i skyggen under et tre. Jeg går bort og spør om hun koser seg i solen. Hun nikker og sier «varm». Jeg spør videre om hun har klasserom der inne, men hun ser bare rart på meg. Vi snakker litt, og hun forstår meg når jeg snakker om været og hvordan hun har det. Det er tydelig at hun er usikker på norsken sin, og hun svarer ikke helt på spørsmålene mine, og vi kommuniserer dårlig. Jeg går inn igjen og bort til en kvinne som sitter på et bord og spør om hun tilhører gruppen jeg skulle møte. Hun svarer ja. Jeg spør hvor rommet deres er. Hun peker ned mot kjelleren. En lærer kommer gående, og hun spør henne om klasserommet er låst opp, noe det er. Hun skal til å gå ned til klasserommet og jeg spør om jeg kan bli med ned. Der nede sitter det en kvinne og en mann fra før. De som er i klasserommet, forstår mye bedre hva jeg sier og snakker også mer enn hun jeg møtte utenfor. Jeg stiller forskjellige spørsmål og de to som satt der nede når vi kom bytter over til engelsk fordi dette er et språk de mestrer best, de svarer da utfyllende på engelsk. Jeg merker meg da at Evana, hun som fulgte meg ned til rommet faller utenfor samtalen. Dette skjer også gjentagende ganger ved senere besøk i klasserommet. Jeg oppfatter det ikke som en bevisst form for ekskludering, men fordi de klarer å formulere lengre setninger og utdype mer på de spørsmålene jeg har på engelsk enn det de gjør på norsk, blir det engelsk de velger å bruke.

Dagen som er beskrevet ovenfor viser disse språkgrupperingene jeg har erfart i felt. Det viser også hvordan kommunikasjonen kan være vanskelig når språket er dårlig. Det å lære et språk er mye mer komplisert enn å lære seg navn og benevnelser på ting. Å kunne ord betyr ikke automatisk at du kan kommunisere skikkelig eller forstå den fulle bredden i hva andre sier

(Borchgrevink 2003, 106). De vennskapelige relasjonene og hvem man henger med styres av språk og det skaper grupperinger. Språket er viktig for felles erfaring, og er med på å bestemme hvem som er innenfor og utenfor. Slik man ser at Evana som ikke kan engelsk ikke blir en del av vår samtale på klasserommet.

Inne hos den klassen jeg har vært mest sammen med har jeg samme erfaring. Denne gruppen går grunnskole og har fullført norskkurs. Norskkompetansen er derfor generelt høyere. En time starter med et gruppearbeid. I gruppe èn er det tre kvinner, og to av de ler og prater lenge på morsmål før de kommer i gang med oppgaven. Hun tredje forstår ikke språket, og sitter og venter på at de skal bli ferdige med å prate. Hun ser forsiktig ned i bordplaten og gir de andre et litt usikkert smil mens de åpenbart ler av noe som var veldig gøy. Utenom norsk så har hun ikke et felles språk med noen andre og sitter mest alene i klasserommet. Etter hvert blir hun utålmodig, ser på de andre, og prøver å si at de nå må begynne med oppgaven. Læreren kommer også bort og henter til at det er på tide å komme i gang med oppgaven. De snakker norsk sammen alle tre når det skal snakke praktisk om oppgaven de har fått utdelt, men da blir ikke samtalen like flytende. Noen ganger diskuterer de to som snakker samme språk oppgaven på morsmål og da ser hun tredje spørrende på dem. På den andre siden av rommet sitter gruppe to, her er det også to som snakker morsmål sammen, mens den tredje snakker de to andre norsk med. De to som snakker samme språk snakker ofte sammen på morsmålet når de skal forklare hva de mener til den andre. De tar noe på norsk, men når de virkelig skal diskutere og forstå snakker de morsmål. De i den første gruppen er gode venner, mens de andre bruker det mer fordi det er praktisk å bruke et språk de er mer flytende i. Hvordan de forholder seg til hverandre defineres her mye av språk, og muligheten for relasjonsknytning ligger også i språket. Det er vanskelig for hun som ikke snakker samme språk å bli en del av de andre, selv om de alle kan norsk.

De som har samme morsmål, holder sammen i klassen. Det er ikke bare på skolen at det virker slik. Flere av informantene mine har en vennekrets som hovedsakelig består av mennesker som snakker samme språk som dem foruten om norsk. Språk er nært knyttet til land for mine informanter. Det er for eksempel sånn at i Torgfjord så er det et fotball-lag hvor de som er fra det samme landet spiller og et lag fra et annet land spiller. Det kommer også folk fra samme land som bor i andre byer for å spille med dem. Flere av informantene mine er knyttet til den samme kirken. De møtes også i tradisjonelle og religiøse høytider. Det virker som at det ligger et fellesskap i det å være fra samme land, ha samme språk. Noe nært og kjent. Språk legger grunnlag for sosial og emosjonell nærhet, og knytningen til andre blir til

gjennom en samhandling hvor språk er et viktig medium. Muligheten for sosial nærhet handlet i det forrige kapitelet om muligheten til å være sosial, med de man er emosjonell nær. I dette kapitelet handler sosial nærhet om muligheten til å være sosial generelt og her spiller språket en stor rolle for at noe eller noen skal bli velkjent og eventuell i fremtiden emosjonell nær, samtidig som det ligger en slags innebygd velkjent-het, en «tatt for gitt» funksjon, en form for nærhet i det språket du allerede kan. Språk legger føringer for nærhet og avstand.

Aryana sitter ovenfor meg på en av byens mange restauranter, vi har blitt godt kjent, og diskuterer smått og stort. Når vi sitter der ringer Zabihullah, og lurert på hva Aryana gjør. Når Aryana legger på ser jeg spørrende på henne. Du skjønnte ikke mye nå nei, sier hun og ler. Nei, sier jeg og smiler lurt tilbake. Han kjeder seg og lurert på om vi ikke vil komme på besøk, er det greit for deg? Selvsagt, sier jeg. Hva tror du egentlig er grunnen til at du har ganske mange venner fra *****? ¹⁰«Åhh, det er nok mye på grunn av språket, det er enklest å komme i kontakt med folk som snakker som deg». Isaias og Asfaw sier at de ser og hører mest på ting på morsmål, både på sosiale medier og på tv. «Det er enklere og følge med og le av tv som er på mitt eget språk og fra mitt eget land», sier Asfaw. En uttalelse som er med på å underbygge at graden man mestre et språk har noe å si for nærhet, velkjenthet.

Asfaw og Isaias er kompiser, og to av de informantene som jeg har fått bli godt kjent med i feltperioden. De ble kjent gjennom Lyngvegen. De er fra samme land, og snakker morsmål med hverandre med en gang de får sjansen og når vi sitter sammen så blir de ofte ringt opp av noen de skal spille fotball med eller henge med. Når de tar telefonen, snakker de også oftest på morsmål. Når de snakker med meg, er de flinke til å bruke norsk. I begynnelsen av vårt bekjentskap spurte jeg Isaias om de hang mye sammen. «Ja spesielt i helgene så drar vi mye frem og tilbake mellom hverandre». Den første gangen vi møtes ringte telefonen flere ganger og det var noen han snakket morsmål med som ville at de skulle bli med å spille fotball. Vi går over broen på tur til Asfaw. Da ringer han som bor sammen med Asfaw, som også er fra samme land, to ganger og lurert på om det er slik at de skal henge sammen i kveld. Her er et av mange eksempler på vennskap som oppsto med språk som viktig faktor, oppringningene viser hvor mange de snakker morsmål med. Her er språk inkluderende, men ved å være inkluderende blir språk også ekskluderende.

Sent en kveld sitter jeg i den ene stua i Lyngvegen sammen med 4 gutter som spiller FIFA. Tre av de snakker samme språk, og de snakker høyt, hoier og skriker mot spillet. Når det skjer

¹⁰ Opprinnelsesland

noe på banen i spillet peker de på fjerdemann som har den ene spillkonsollen, og snakker og ler. Fjerdemann, Asfaw, smiler litt usikkert bort på de andre guttene. Når en av de tre førstnevnte guttene scorer så jubler de to andre, og jeg føler automatisk at jeg må ta Asfaw sitt lag og jubler litt ekstra når han scorer, fordi jeg føler at han er i undertall. I denne sosiale settingen så får jeg følelsen av at Asfaw føler seg utenfor. Han blir ikke snakket til. Han ser sjelden de andre guttene i øynene. Det er tydelig at den sosiale interaksjonen foregår mellom de tre andre guttene.

Asfaw er slik jeg oppfatter det en stillferdig og sjenert gutt, mens de andre guttene har større personligheter. Dette har nok også noe å si for hvordan situasjonen utartes. De kjenner likevel hverandre såpass godt alle fire at det skulle ikke være noen grunn for Asfaw til å være beskjeden. Jeg tror imidlertid ikke at det er et faktum at Asfaw blir aktivt utestengt, men at det at de velger å snakke et felles språk i stedet for norsk, gjør at han automatisk blir usikker. Fordi de snakker og ler sammen, uten at han vet hva de snakker om eller hva de ler av.

Språket legger ikke bare føringer for hvem som er «inne» i en gruppe, men også hvem som da blir «utenfor». Jeg opplever innimellom at språket blir adressert av enkelte informanter når de føler seg utenfor. Junaid snakker ikke samme morsmål som de andre som sitter rundt bordet under en middag i Lyngvegen, og sier på et tidspunkt under middagen: «hey, snakk norsk da». Han adresserer altså sin følelse av utenforskap på grunn av språket i større grad enn det Asfaw velger å gjøre lengre oppe. Han gjør krav på å bli inkludert i samtalen. Junaid er ofte sammen med mennesker som snakker et annet språk, og er den eneste av mine informanter som ikke har en vennekrets som i hovedsak består av mennesker som snakker samme morsmål som han. Junaid er behersker likevel norsk veldig bra, og bruker norsken mye.

For informantene har det kjente vært i endring, gjennom relasjoner de nå opprettholder på andre måter, og gjennom å flykte fra et sted som de ikke vet om de kan returnere til. Det kjente og en ny form for nærhet skapes av erfaringer gjort på vegen og der man nå er. Erfaringer på nytt sted og gjennom nye relasjoner gjør at man sitter med ny kunnskap, for eksempel norsk, som er en viktig brikke for relasjonsknytningen videre. Innholdet i hva som er kjent endres, imens livslinjen slynger seg videre. Prosessen hvor noe blir velkjent, blir nært, er en prosess der hjem kan ta form.

Tanken er altså at hjem er det nære og kjente, et spill på det emosjonelt nære. Det nære og kjente kommer i mange former. Relasjoner man har til mennesker og steder skaper hjem og når et nytt sted, nye folk eller et nytt land skal være mulige hjem så skjer det gjennom

erfaringer og aktiviteter med stedet og nye folk. I denne erfaringsprosessen så mener jeg ut fra felt at språk er en viktig faktor. Morsmålet ditt er noe du snakker fra du er barn og er noe du har med deg som noe kjent når du kommer til Norge. Det er noe du behersker uansett hvor nytt eller fremmed alt annet er. Når man da kommer til Norge så holder man seg til det som er kjent, noe språket er, og dette igjen har konsekvenser for hvordan omgangskretsen din ser ut også etter du har blitt bedre i norsk. Det å bli kjent krever at man har et vokabular og språk som går utover enkle setninger om hvordan det går og hilsninger, og det er enklere å bli kjent med de som snakker samme språk som deg.

Språklige nyanser sier også noe om stedstilknytningen. Mange av informantene sier ofte «wallah bror». *Wallah* er et arabisk ord som betyr «å sverge til gud» (Abdi, 2013, s. 103). «Wallah æ kødde ikke» sier Zabihullah høyt når Aryana på en lattermild måte forsøker å få han til å innrømme at han lyver når han sier at han ikke har spist grandiosa på lenge. Zabihullah er ikke arabisk, så det er ikke grunnen til at han bruker ordet. Wallah blir brukt i samtaler med andre ungdommer både med og uten innvandrerbakgrunn, samtidig som det ofte blir brukt i samspill med trøndersk dialekt. Mange av mine informanter snakker trøndersk, de kutter endinger, sier «æ» og «sjø». Når det kommer til dialekt så er det ofte bare et få lingvistiske tegn som er nødvendige for at de sosiale konnotasjonene endrer seg (Stæhr & Madsen, 2015, s. 70). Som da «æ» og «sjø» ofte gjør på trøndersk. Mååten vi formulerer oss på sier noe om stedstilknytning og grupperinger, ikke bare på bakgrunn av ulike språk, men også nyanser i språket. Det fortsetter å bygge grupperinger og «innenfor» og «utenfor». Det viser en nærhet og det viser en tilknytning og muligheten for det. «Language is the house of Being» skrev Martin Heidegger og med det mente han at ingenting eksisterer uten ord, at ingenting eksisterer uten å ha et navn, og kan med dette sies å være virkelighet (1971, s. 63). Språk er virkelighet, slik blir også måten vi bruker språket på en del av måten vi er i verden på, og sier noe om oss¹¹.

Systemet – legger føringer for møter mellom mennesker

Systemet ungdommene blir en del av når de kommer til Norge legger føringer for hvilke arenaer de møter andre mennesker på.

¹¹ Teoretisering rundt språk og språk som virkelighet er en veldig stor tematikk, en diskusjon denne oppgaven ikke kan romme.

«Formålet med loven er at innvandrere tidlig integreres i det norske samfunnet og blir økonomisk selvstendige. Loven skal bidra til at innvandrere får gode norskkunnskaper, kunnskap om norsk samfunnsliv, formelle kvalifikasjoner og en varig tilknytning til arbeidslivet» (Integreringsloven, 2020, §1).

Denne formålsparagrafen fra integreringsloven sier mye om norsk innvandringspolitikk og om en statlig forståelse av at det finnes noen viktige forutsetninger for at enkelt mennesker skal bli en del av et forestilt fellesskap. Paragrafen skal ikke diskuteres, men den viser grunnlaget til det som gjør at både Lyngvegen og voksenopplæringen på Hovden er fremtredende arenaer i informantenes liv. Slik blir systemet, som de blir en del av når de kommer til Norge, en stor del av ungdommenes tilknytningsprosess, da arenaene legger føringer for felles erfaring og utvikling av relasjoner, men også møte med mennesker som har lignende erfaringer.

I Torgfjord er det fire klasser med norskopplæring som er nivåbasert. To klasser er begynnende norskkurs og en klasse er forberedende for arbeidsliv og en er forberedende for grunnskoleutdanning. Jeg har besøkt noen av klassene, men oppholdt meg mest i en grunnskoleklasse. Grunnskolen deles inn i fire moduler, hvor de to siste modulene har pensum som er ekvivalent med pensum i 8-10 klasse i grunnskolen. Grunnskolemodulene er for alle som av en eller annen grunn ikke har fullført norsk grunnskole. Mesteparten av elevene er av utenlandsk opprinnelse, de har enten ikke gått grunnskole i opprinnelsesland eller av en eller annen grunn ikke fått godkjent sin grunnskolegang i opprinnelsesland. I grunnskolemodulene er mesteparten flyktninger. Voksenopplæringen minner mye om en vanlig skole. Den er oppdelt i to bygg. Hvor grunnskolen er i det ene, og norsk og samfunnsfagskursene er i et annet.

Språk virker å legge føringer for de sosiale relasjonene som skapes for informantene mine, spesielt da de først kom til Norge. Systemet man blir en del av når man kommer til Norge og blir kategorisert som flyktning, virker å være annen faktor som påvirker relasjonsdannelser. Introduksjonsprogrammet som du har plikt og rett til å delta på som kategorisert flyktning innebærer, som nevnt tidligere i oppgaven, å delta på norsk og samfunnkunnskapsopplæring. For mange innebærer dette en hverdag på en voksenopplæringsskole over flere år. Mange av mine informanter som ikke var tilknyttet skolen, hadde på et tidspunkt vært det, med noen få unntak. Noe som har gjort at Hovden voksenopplæring har vært et sted for sosialisering gjennom mange år. Asylmottaket var for mange vært et slikt sted, før de kom på voksenopplæringen. For de ungdommene som har bodd eller vært tilknyttet Lyngvegen har

dette hatt en lignende funksjon. Menneskene informantene møter på disse arenaene er mennesker i lignende livssituasjon, de har et annet opprinnelsesland enn Norge, og en del av dem kommer fra samme land. Noen av informantene forteller at de synes det kan være vanskelig å komme i kontakt med nordmenn, noe som kan være fordi mye av deres sosiale omgang skjer på arenaer hvor det er andre innvandrere eller flyktninger.

Systemet er på et vis med å forme deres sosiale flettverk, og hvor knutene skal knytes. Noe som i en større diskusjon igjen er med på å opprettholde et skille mellom oss og dem. Disse arenaene forklarer også hvorfor mange av informantene har venner med flyktning eller innvandrerbakgrunn. Dette betyr ikke at vennskapene og relasjonene mine informanter har er mindre genuine av den grunn, det er ikke slik at den eneste grunnen til at de er venner er språk og det at de har gått på samme skole eller samme asylmottak, relasjonsflettverket er like ekte uansett hvordan trådene er ført sammen i utgangspunktet. Poenget her er likevel at selv om valg er en sentral del av hvordan vi opprettholder og danner relasjoner, så er det også strukturelle rammer og arenaer som legger føringer, og det spiller en avgjørende rolle for ungdommenes knytning før de får opphold og når de har fått opphold.

Lyngvegen fungerer også som en base for de tidligere enslige mindreårige flyktningene. Det er et samlingspunkt for alle som er tilknyttet denne delen av barnevernstjenesten.

Ungdommene har krav på oppfølging helt til de har fylt 26 år. De ansatte har derfor en ansvarsfordeling på oppfølging av hver enkelt. De ansatte har samtidig ansvaret for at dagen går sin gang i Lyngvegen for de fire beboerne der. Oppfølgingsarbeidet handler om en-til-en samtaler via telefon eller at de ansatte drar ut på besøk. I tillegg arrangerer de ansatte ulike aktiviteter. Det kan være grilling sammen en varm sommerdag, hvor alle er velkomne til Lyngvegen. Det kan være fjellturer, skiturer, turer til aktivitetspark med volleyball-kamp og tennis, det kan være en tur på bowling, ut å spise. Dette er det de ansatte som har ansvaret for å organisere slik at alle som har lyst kan få være med. Jeg har fått være med på flere slike aktiviteter mens jeg var ute i felt, og så hvordan disse aktivitetene skapte et samhold. Noen av ungdommene som er tilknyttet Lyngvegen er oftere med på slike aktiviteter enn andre, mens noen av de som er tilknyttet ikke er interessert i å være med på disse aktivitetene.

«Jeg sitter ved hagebordet ute på verandaen foran huset hvor tre gutter sitter og venter på at vi skal ut på tur fjelltur i regi av Lyngvegen. Inn kommer to gutter til, og den ene begynner å rope og ståke. «oioioi, nå kommer gutta!» Junaid står opp fra stolen og gir han ene som kommer en klem. «åå det var lenge siden, bror». «fint å se deg».

Etterpå går praten og tullet i ett kjøp. «Hvem kommer først opp på fjellet da?» spør en av

guttene som kommer inn oppkjørselen. Det ligger an til løpekonkurranse opp de siste meterne». Utdraget viser en samhandlingssituasjon hvor vennskapelige relasjoner kommer til syne. Det er interessant hvordan en slik boenhet som Lyngvegen legger føringer for en del av ungdommene sitt sosiale liv. De skaper muligheter for ungdommene til å møte hverandre, og de fleste har gjennom Lyngvegen utviklet sterke vennskap og mange gode bekjentskaper. På samme måte som når man bor på et asylmottak eller går på voksenopplæringen så legger det føringer for hvem omgangskretsen din består av.

Mariam har avsluttet sin skolegang på voksenopplæring den våren jeg begynner feltarbeidet mitt, og vi snakker en del om denne overgangen, da det er noe som opptar henne mye på det tidspunktet. På våren er hun spent og har flere ulike valg satt opp i søknaden sin til videregående skole. Hun er ikke helt sikker på hva hun vil gå. Det viktigste er at hun kommer inn. Når jeg møter henne noen uker etter skolestart, er jeg spent på å høre hvordan det går. «Det går bra på skolen, men jeg savner å være på Hovden. Savner de jeg gikk i klasse med, vi kjente hverandre så godt. Jeg savner vennene mine der.» Hun sier at det er rart å ikke gå i samme klasse som Niba, hennes beste venninne, lengre. Hun forteller at hun har vært innom Hovden for å hilse på en dag tidligere i uken og at det var så koselig å se alle igjen. Jeg spør om det var mye nytt å sette seg inn i på videregående, og hun sier at det var det. Jeg spør om hun har blitt kjent med noen i den nye klassen sin. Hun sier at hun har fått litt kontakt med et par av dem. Hun forteller uoppfordret at det er fire andre med innvandrerbakgrunn i klassen hennes, men at de er mer «inn i det» fordi de har gått der lenger. Altså de har også gått på ungdomsskole i Torgfjord, noe Mariam ikke har gjort, siden hun var 16 år da hun kom til Norge. Jeg spør om hun synes det er enklere å komme i kontakt med andre med innvandrerbakgrunn enn med norske. Da nikker hun, «jeg har en venn som jeg sitter ved siden av, og hun liker jeg veldig godt».

Avsnittet om Mariam viser hvordan Hovden har vært et viktig knutepunkt for henne, og at hun har relasjoner hun nå savner. Her har hun i hovedsak fått seg venner som ikke er nordmenn. På Hovden har de skapt felles erfaring, men det hun sier om de nye i klassen sier også noe om at felles erfaring som lignende erfaring også er en viktig del av knytningen, ikke bare felles erfaring som delt erfaring.. På grunn av systemet med norskopplæring og grunnskole på voksenopplæring, blir hun også noe «bakpå» sånn aldersmessig. Isaias forteller også om dette med alder og at han er en god del år eldre enn de som går på videregående fordi han har gått fire år på Hovden, og han føler at de er barnsligere enn han, og det gjør det litt vanskelig å bli kjent. Han peker her på strukturelle omstendigheter som grunn til at han føler

at det å bli kjent med folk i klassen sin er vanskelig. Abdel forteller at han har en venn i klassen og påpeker at han er utlending, han forteller også at han holder kontakten med flere han ble kjent med på asylmottaket, selv om en del av de har flyttet. Felles erfaringer som skaper nærhet, og skjer på disse arenaene. Slik en familie har felles minner og felles bakgrunn, kan fremmede bli dine venner på bakgrunn av en felles forståelse og felles erfaringer. Et sted for sosial og geografisk nærhet. Språk og system er noe som legger føringer for dette. Arenaene Hovden og Lyngvegen blir til sted gjennom informantenes relasjoner, og disse arenaene gjør også at Torgfjord trer frem for dem som sted.

Kapittel 6: Sted som knutepunkt

This metaphorical connection between existence and the earth may be universal. All over the world, people objectify their sense of being and belonging in images of places. (Jackson, 1995, s. 19)

«En dag kjører jeg, Aryana og Zabihullah et stykke utenfor selve byen for å gå tur og finne orienteringsposter. Selv har jeg aldri vært der vi skal orientere, men har fått beskrivelse av noen som er godt kjent. Vi kjører innover en humpete landevei og kommer til et kryss hvor jeg blir usikker på hvilken vei vi skal ta. Da kommer det fra Zabihullah at han har vært innover her før og at han er ganske sikker på at vi skal kjøre til venstre. Jeg tar av vegen til venstre og kjører et lite stykke, etter hvert sier både Aryana og Zabihullah at de kjenner seg igjen: «Æ byne å bli ganske kjent her no» sier Zabihullah. «Kjentmann liksom»».

Dette kapittelet skal handle om hvordan tilknytning til sted skapes, hvordan relasjoner til mennesker og omgivelser over tid er med på å forme et sted som hjem. Det skal bygge på forståelsen om sted som oppbygd av mellommenneskelige relasjoner og aktiviteter, ved å vise at relasjoner til ikke-menneskelige «ting» også er en del av en knuteprosess, hvor landskap blir til for oss. Utdraget ovenfor representerer hvordan relasjon til omgivelsene er i stadig endring, og at Aryana og Zabihullah har hatt mulighet til å bli kjent med omgivelsene gjennom tidligere aktiviteter og erfaring. Aryana og Zabihullah har bodd i Torgfjord i over fire år. Torgfjord har på denne tiden gått fra ukjent til kjent for dem, og de har et forhold til steder og veger og landskap. I utdraget påpeker Zabihullah en endring i sin relasjon til deler av sine omgivelser. Livstråden vår knytter seg igjennom og sted trer frem. Ingold (2000) eksemplifiserer sitt perspektiv hvordan vi fletter oss til landskapet gjennom å fortelle om hvordan en jeger som er nybegynner er med en mer erfaren jeger og han blir innlært i noe han ikke har hatt kunnskap om tidligere. Noe oppdager han selv også, gjennom å se, lytte og føle. Den erfarne jegeren blir også den kunnskapsrike jegeren. Han kan fortelle noe fra små indikasjoner som man som utenforstående ikke legger merke til (Ingold, 2000, s. 190). Gjennom å være med på ulike aktiviteter og fjellturer så har Aryana og Zabihullah blitt vist stedet, og dermed har en begynnende relasjon til det. Ved hjelp av at en mer erfaren jeger har vist de hvor dette er tidligere, men også at de selv har fått følt og sett disse omgivelsene.

Tilknytningen til sted skjer også gjennom at vi lever i landskapet så det blir en del av oss, og vår virkelighetsforståelse, på samme måte som vi er en del av landskapet (Ingold, 2000, s. 191). Landskap er verden slik den blir *kjent* for de som lever i den, den som fletter seg videre. Slik blir stedet til ditt eget, ikke bare gjennom menneskelige relasjoner, men gjennom veifaringen knyttes man også til ikke menneskelige bestanddeler.

Vi har en tendens til å erfare sted som noe som bare er. Noe vi har en naturlig og en rettfrem tilknytning til, og tanken om at det kan være komplisert er noe vi sjelden tenker over. Til vi ikke lenger har en tilknytning til det og føleres oss u-lokalisert i ukjente omgivelser som vi ikke helt klarer å fatte eller har noen tilknytning til (Basso, 1996, s. xiii). Tilknytningen er der bare ikke, den må knyttes gjennom relasjoner, som blir til gjennom erfaringer og aktiviteter. Man må komme nær, noe må bli velkjent. Tiden i Torgfjord, sammen med informantene har gitt større innsikt i hvordan Torgfjord har gått fra å være ukjent, til et sted i informantenes bevissthet. Hvordan, Torgfjord spiller en rolle i livet deres. Livet skjer der. Samtidig blir ikke stedet til i kraft av å bare være et navn på et bestemt fysisk lokasjonsområde, stedet blir til gjennom relasjonsbygging til andre mennesker. En prosess hvor noe går fra å være fremmed til å bli velkjent, og i dette kan en følelse av hjem dannes.

Tidlig på våren er jeg og Mariam ut på en gåtur. På dette tidspunktet har vi nettopp blitt kjent, og Mariam viser meg hvor ulike ting ligger, hva det heter og hvor vi skal gå. Vi går forbi en skole og jeg spør hvilken skole det er, og hun forklarer at det er universitetet. Jeg lurer på hvor hun går på skole og hun peker i motsatt retning av byen, hvor Hovden ligger. «Det er et godt stykke fra her». Senere på høsten begynner som tidligere nevnt Mariam på videregående, og forteller da at hun virkelig savner å være på voksenopplæringen, og at hun savner vennene sine der. Dette viser hvordan kjennskap til omgivelser er en del av hvordan stedet trer frem for oss, på en annen side viser det hvordan savnet ligger i de sosiale relasjonene hun har hatt der. Skolen har vært et sted for aktivitet som binder de sammen. Den emosjonelle og relasjonelle betydningen knytter Mariam til stedet. Hun har brukt mye tid på et sted, sammen med visse folk. Små steder som skolen utgjøres av viktige mennesker for henne.

Aktiviteter som fotballkamper, bowling og skiturer med Lyngvegen er også med på å skape relasjoner til omgivelser som landskap for en del av informantene, og blir en del av denne knutelagings-prosessen, hvor man bebor gjennom aktivitet og relasjonsknytning, og som lager sted som noe vi lever gjennom og ikke fra. Hvis man da ser på Torgfjord som et mulig hjem for noen, da det trer frem for de som det, er det en blanding mellom relasjoner til mennesker, gjennom aktiviteter, med mennesker og ikke-menneskelige ting. Hjem, ikke som noe gitt,

men som noe som produseres eller lages. Ikke som en entitet, men som aktivitet (Jackson, 1995, s. 149). En knutelagingsprosess hvor hjem for noen blir til.

Knyting av knute

«I starten så ville jeg flytte til en større by, men så begynte jeg å få venner her og jeg har jobbet her lenge. Nettverket mitt er her. Jeg kjenner veiene her nå og jeg har et sted å gå til når jeg er lei eller sint. Jeg har vært her så lenge. Det begynner å føles som et hjem» forteller Aryana. Noen av informantene uttrykker at de etter år i Torgfjord og i Norge blir mer kjent og dermed ser på byen som hjem. Utsagnet ovenfor viser hvordan Aryana forholder seg til omgivelser og bebor de som et landskap, gjennom at hun kjenner «vegene» her nå og at hun har et sted å gå til når hun blir lei seg eller sint. Her har altså livstråden hennes også knytt seg til ikke-menneskelige livstråder. Hennes tilstedeværelse har gjort henne kjent med omgivelser, som gjør at hun *er* Torgfjord i større grad, hun bebor byen. Samtidig er dette komplekst knyttet sammen med familie og venner og relasjoner til andre mennesker, hvor dette med at flere i den nærmeste familien har kommet til Torgfjord. Aryana har bodd i Norge i 6 år, og har bodd alle disse årene i den byen hun bor nå. På det tidspunktet jeg blir kjent med Aryana så har foreldrene hennes nettopp kommet til Norge, og den første gangen jeg møter henne er hun og fisker sammen med faren sin nede ved elven, han har fått 3 fisker og er veldig fornøyd. Aryana smiler, og sier at han fisker hele tiden etter at han kom, og det er godt å endelig ha de her. «Nettverket» som hun selv refererer til og familien har gjort at knuten Torgfjord i Aryanas liv har blitt større og livstråden hennes er vevd inn i andre tråder. Familiens ankomst har gjort knuten større.

Etter avsluttet feltarbeid så flytter Aryana sørover for å gå på folkehøgskole. Dette viser at hun er på vei bort fra Torgfjord, i alle fall for en liten stund. «Jeg gleder meg veldig, men gruer meg også litt». Kommer du til å savne Torgfjord da? spør jeg, og hun svarer «Ja jeg kommer til å savne det, men vil jo komme tilbake hit. Har jo blitt nesten hjem her nå.» Hun forteller at broren liker seg der og at foreldrene skal fortsette å bo der. Torgfjord har blitt velkjent for Aryana, spesielt igjennom relasjoner. I det at hun sier med såpass sikkerhet at hun vil komme tilbake handler nok om at foreldrene og broren skal være der. En emosjonell nærhet til Torgfjord har blitt til gjennom sosial og geografisk nærhet, gjennom dannelsen av nye relasjoner, men samtidig at viktige relasjoner nå er der. Aryanas liv er veldig illustrerende for livstråden som slynger seg videre. Vi skaper steder som hjem gjennom knytninger av relasjoner til mennesker og omgivelser. Familien er viktig og noe som gjør at hun vender

tilbake, samtidig som hun beveger seg videre, så selv om Torgfjord nå står frem for Aryana som et slags hjem så er ikke den geografiske nærheten avgjørende. Hun må ikke bo der, for at det skal være hjem. Livstråden er likevel ikke bare på vei videre i form av fysisk forflytning, men at hun lever, skal knytte seg inn i nye mennesker gjennom nye erfaringer og aktiviteter, de «gamle» relasjonene vil også være i endring. Opplevelsen av et sted som hjem blir ofte aktualisert i det man flytter seg bort fra det (Dovey, 1985, som referert i Mallett, 2004, s. 78). Aryana og Abdel forteller begge om ferieturer de har gjort ut fra Norge og når de har kommet tilbake til Torgfjord så har de kjent på en glede. Aryana sa at det var «godt å komme hjem igjen», mens Abdel brukte uttrykket «varm om hjertet». Dette viser den emosjonelle nærheten til stedet. Mennesker forholder seg til steder og opplevelsen av fastsatte steder. Derfor er det alltid «place» og ikke «space» (Ingold, 2009, 2011).

Junaid ser lenge ut igjennom vinduet. Jeg har nettopp spurt han om hva han synes var den største overgangen med å komme til Norge. Vi sitter sammen ved kjøkkenbordet, inne i huset han deler med de tre andre gutter og ansatte. Som oftest er stillhet fraværende i oppholdsrommet. Det scrolles som regel på TikTok med høyt volum, noen styrer med matlagning på kjøkkenet, snakker på FaceTime på morsmål, eller et spillopptak av fortnite med gutter som snakker høyt på hindi flimrer over tv`en gjentatte ganger. Men akkurat nå er det helt stille, og Junaid snur seg mot meg og svarer «det var det å være helt alene».

Jeg sier jeg forstår i et forsøk på å ta hans følelser på alvor, men vi vet begge at jeg egentlig ikke kan forstå hvordan det å være alene på den måten han følte han var. Så jeg spør han om hva han legger i det å være alene. Han forteller at han kjente ingen her og kunne ikke språket. «Jeg gråt mye på den tida».

Samtalen beveger seg etter hvert over i andre tema og vi begynner å snakke om byen han bor i, og hva som er positivt og negativt med den. Junaid forteller at han liker Torgfjord og at han ikke ønsker å flytte derifra. Det blir «stress» å begynne på nytt, få nye venner og ting han ikke kjenner. «Her har jeg allerede jobb, skole og venner».

I begynnelsen var han ikke kjent, følte seg alene og kunne ikke språket. Nå har livstråden hans slynget og knytt seg, og hva som er kjent og ukjent er i endring. Juanid har gått fra å være alene og ukjent på et sted til å bli kjent, og relasjonene har skapt Torgfjord som et sted for Junaid. Det virker likevel ikke som det først og fremst er en emosjonell nærhet som ligger bak knuten. Han sier han synes det er «stress» å begynne på nytt noe som antyder at knytting av flettverk og knuter er arbeidsomt, det krever noe av en, og kan også være en faktor som

påvirker relasjoner. Selv om livstråden beveger seg videre og knytter seg, så betyr det ikke at den knytter seg til alle, det er faktisk litt «stress» å danne og opprettholde relasjoner.

Junaid sitt liv er en livstråd som knytter seg til menneskelige og ikke-menneskelige tråder på sin veg. Torgfjord blir en knute hvor livslinjen til Junaid nå har knytt seg sammen med flere komponenter. Han har blitt mer kjent. Jobb og skole er eksempler på steder hvor menneskelige og ikke-menneskelige tråder knyttes sammen. Han har gode venner som han bruker mye av fritiden sin sammen med, er på treningssenter, spiller fotball. Jobb er også en åpenbar arena for tilknytning og knytning generelt, men siden de aller fleste av informantene går på skole, er ikke jobb like fremtredende, fordi om en del av de jobber på si.

Dannelsen av sted er viktig for hvordan hjem kan forstås. I motsetning til Aryana er det likevel ikke noen direkte kobling mellom det at Junaid har blitt bedre kjent i Torgfjord og hvor han selv føler er hjem. Potensialet eller grobunn for en hjemmefølelse ligger der likevel. Som vist i kapitlet om familie så sier Junaid at det å føle seg hjemme for han er: «Jeg kan fortsatt høre latteren til moren og søsteren min» «Det lukter også helt spesielt». Minner og familierelasjoner skaper en knute for Juanid i landet han kommer fra gjennom tidligere erfaringer og aktiviteter, på en lignende måte som med Torgfjord. Sted kommer også til uttrykk i minner og fortellinger (Kramvig, 2020, s.89) og horisontene til et liv kan ikke begrenses til et liv levd hvor man befinner seg eller bor (Ingold, 2011, s.149). For han mangler Torgfjord noe det for øyeblikket ikke kan få fordi familienærheten er den viktigste emosjonelle nærheten for hans definisjon av hjem. Aryana og Junaid sine utsagn her viser hvordan relasjoner er viktige for at sted skapes, det betyr samtidig ikke at stedet trer frem for dem på samme måte. Aryana har familien her noe som Junaid ikke har. De setter begge familie høyt, men Aryana har en annen relasjonsknute som utgjør Torgfjord enn Junaid. Det er også interessant at Junaid trekker frem lukt, stemmer og latter når han beskriver hjem som der moren og søsknene er, dette er ting som krever at man har en tilkoblet tilstedeværelse. Latteren kan eventuelt høres gjennom en telefon, men det kan ikke lukten. Her ligger igjen denne samlingen mellom geografisk, sosial og emosjonell nærhet, noe Aryana har muligheten til med sin familie, men som Junaid ikke har.

Jeg sitter på café med Tesfay. På dette tidspunktet har Tesfay ventet lenge på familiegjenforeningen. Han forteller at han ikke savner opprinnelsesland, men menneskene som han venter på og som er der, videre forteller han at han har blitt veldig glad i byen han bor i. Her ser man hvordan menneskene eller familien blir vektlagt i større grad enn opprinnelseslandet. Noe som også stemmer med Olwig (2007) sin forståelse av hjem som der

mesteparten av ditt sosiale nettverk er, og at visse nære relasjoner har stor betydning. Han uttrykker likevel en tilknytning til stedet han bor. Tesfay og Aryana har det til felles at familie virker som viktig del av at Torgfjord som knute skal få en ekstra betydning. Samtidig så har de begge blitt godt kjent på det stedet de bor. Aryana, Junaid og Tesfay er illustrerende for argumentet om at relasjoner gjør sted, og at derfor kan både relasjoner og sted gi en følelse av å være hjemme. Relasjoner i fortid, nåtid og fremtid er noe som kan forstås som hjem.

Savn og lengsel – Drømmer om fremtiden og minner fra en fortid

I denne delen presenterer jeg avhandlingens siste empiriske del, hvor jeg skal diskutere tidsaspektet ved knytning av relasjoner til sted. Vi er alltid på veg, ikke bare fra sted til sted, men gjennom dem, og videre. Bevegelsen er i boende i livstråden (Ingold, 2000, s. s. 193). Denne bevegelsen gjelder i dagliglivet, hvordan man fra dag til dag knytter og beveger seg gjennom steder, men også hvordan man gjennom livet beveger og knytter seg.

Informantene mine var opptatt av det som skal skje i fremtiden, samtidig som hendelser og minner fra fortiden var med dem - likevel var fremtidsfokuset mest fremtredende. Mange av de hadde en fremoverlent forståelse, hvor de handlet etter en tanke om fremtid (Bryant & Knight, 2019, s. 25) Både samtaler ungdommene seg imellom og som jeg hadde med de viste dette fremtidsfokuset. For eksempel snakket vi mye om man skulle ta utdanning, eller ikke ta det. Hvilken utdanning skulle man i så fall ta? Hvilken retning skal man gå på videregående? Skal man flytte videre til en annen by, eller bo i Torgfjord? Når kan man få oppkjøring til bilsertifikatet? «Jeg må snart finne meg en sommerjobb slik at jeg kan tjene litt penger». Det var konkrete handlinger mot fremtiden, men også tanker og drømmer. Selv om fokuset er på fremtiden, så er fremtiden usikker. Når jeg spør de om fremtiden, så vet de ikke helt hva den bringer. Hvor de endre opp med å bo avhenger mye av skole, jobb og eventuelle nye relasjoner, og om de får kjæreste eller barn. De fokuserer altså fremover, samtidig som tanken er at det som skjer det skjer.

Mange av informantene er unge, så alder kan absolutt være en faktor i dette fremtidsfokuset. Samtidig, slik vi har sett i kapitlet om familie, uttrykker Mebrahtu, Isaias og Asfaw at de må se fremover, for at savnet til familien ikke skal ta for mye plass i hverdagen da de ikke har mulighet til å reise tilbake. De ser en fremtid som ikke kan inneholde det samme som fortiden, og at fremtiden ikke kan innebære alle de tre nærhetene med de samme menneskene.

Den emosjonelle nærheten til familien uttrykkes i savnet, og siden muligheten for sosial nærhet er begrenset, blir på et vis den emosjonelle nærheten knyttet til en fortid. Dette betyr ikke at den emosjonelle nærheten ikke er til stede i nuet, den er det, men mer gjennom et savn til de menneskene man ikke lenger kan ha en sosial og geografisk nærhet med. Den sosiale nærheten ligger ikke så latent i en fremtid, på grunn av ytre begrensninger på mulig kommunikasjon og møter. Knytningen har ikke så mye forutsetninger for å skje, og dette kan være en grunn til fremtidsfokuset.

Det virker videre som at flukt har noe å si for det «velkjente i endring», og selv om flukt ikke nødvendigvis skal ses på som kun oppbrudd, så trer likevel endring frem som en stor del av det å flykte, og en usikkerhet ovenfor fremtiden. Flukt viser seg som relevant, fordi om gruppen mennesker er forskjellige. Det faktum at man aktivt har flyktet fra krig eller regime som på et eller annet vis har gjort en vondt. Dette er også en grunn til at tanker om fremtiden ikke rettes mot det som har vært, men fremover. Sharam er en av informantene som tydelig blir ubekvem når jeg spør om fortiden, og han ønsker ikke å snakke noe særlig om det. I tillegg har han også fortalt meg at det er en del tematikker han ikke ønsker å snakke om, da han vil fokusere fremover, og ikke tenke så mye på opprinnelsesland og hendelser der. Det virker som fokuset på fremtid også blir en form for mestringsstrategi. Både i form av å gjøre et savn mindre altoppslukende, slik som for Mebrahtu, Isaias og Asfaw, men også for å skape distanse til noe vondt. Selv om Sharam ikke ønsker å prate om fortiden, så sier det faktum at han ikke vil det noe om smerten i det. Noe lignende kommer frem en dag jeg sitter og ser tv sammen med Junaid, og vi ser på nyheter sammen. Det kommer bilder fra flyktningeleirer i Hellas, og jeg spør Junaid om han blir ekstra påvirket av situasjonen i Moria, og hvordan flyktninger blir behandlet. Han svarer at han blir påvirket av det, fordi han som flyktning har vært igjennom «en del vonde ting selv», derfor bruker han ikke så mye tid på å tenke på det, forteller han «det er vanskelig å skulle ta innover seg, fordi man har litt nok med seg selv, om du skjønner?» «Jeg blir liksom bare så lei meg av å tenke på det». Han sier at han ønsker å fokusere fremover, og på det livet han har fremfor seg. Her er det i større grad minnene fra flukten som Junaid ønsker å distansere seg fra og ikke minner fra opprinnelsesland, men på samme vis som for Sharam fungerer fremtidsfokus som en måte å komme seg videre på.

Det er ikke bare negative opplevelser fra fortid. Mebrahtu mimrer ofte tilbake, selv om han har fokuset fremover. Savn og lengsel tilbake er en del av måten han forholder seg til enkelte nære emosjonelle relasjoner, selv om han til dels ønsker å tenke mindre på det. Videre kommer et empirisk eksempel på hvordan lengsel og savn etter relasjoner i fortid kommer til

uttrykk. Hvor en varme og kjente omgivelser hekter seg på relasjonene, samtidig ytres et ønske om flere relasjoner i fremtid og nåtid.

En dag sitter en gjeng i klasserommet og snakker. Ehete er veldig beskrivende i måten hun forteller på, og tar oss andre med på fest hos naboen i opprinnelseslandet, hvor det bugner av god mat og drikke, og man ikke trenger å ta med noe selv. Her går skravla i ett og latteren sitter løst til langt på natt. Hun sier også at det alltid lukter krydder når man kommer, og det er varme på grillen. Hun forteller at etter hun kom til Norge så har det vært vanskelig å kunne feste eller være ute lenge fordi hun alltid må være hjemme med barna. I tillegg så synes hun det var vanskeligere å dra ut i byen fordi den er liten og det er liten kultur for det. I opprinnelseslandet så sa hun at hun kunne dra over til noen naboer eller venner klokka 3 på ettermiddagen og ikke dra hjem igjen før 5 på morgenen. Hun og to andre reflekterer rundt hvorfor det ikke er slik i Norge. De snakker om at de ikke har så mange bekjenskaper her og at det er vanskelig å bli kjent med nye mennesker.

Her blir Norge og opprinnelseslandet satt opp mot hverandre, men det ligger mye i et savn av noen nære relasjoner, både til mennesker og omgivelser. Et ønske om å ha noen nære å være sammen med, føle seg som en del av noe større, knyttet til spesifikke mennesker. Noe av det interessante her er hvordan den emosjonelle nærheten manifesterer seg i flere lag, hvor nære relasjoner til mennesker er grunnstrengen, men siden knutene har laget steder, så manifesterer det seg i både byer, men også i land.

Det er noe velkjent i det hun forteller, og måten hun forteller det på viser at det har en emosjonell tyngde for henne. Hun er i en prosess hvor noe annet skal bli velkjent, men synes det er vanskelig å komme i kontakt, og skape nye relasjoner. Det er vanskelig å skulle si noe om hva som er grunnen til at de har mindre sosiale relasjoner i Norge/Torgfjord enn i opprinnelsesland. En grunn er jo at de har flyktet til et ukjent land, bort fra familie og venner. Mange av de jeg har snakket med synes det kan være vanskelig å danne bekjenskaper, spesielt med nordmenn. Asfaw fortalte om hvordan han savner kulturen «hvor alle kjenner alle», og at han synes det er vanskelig å få seg venner i Norge. Han kjente veldig mange i opprinnelseslandet også, i forhold til det han gjør i Torgfjord og Norge, noe som kanskje bygger opp under tanken om at «alle kjenner alle». Han hadde lenge en jobb innenfor helse og følte at han hadde blitt godt kjent med en gutt der, men senere så hadde han møtt han ute på byen og ville gå bort og snakke, da hadde han bare sagt hei og gått forbi. Når han nå ser eller treffer han så er det som han ikke kjenner han igjen. Han ønsker å få seg mer norske venner, men føler det er vanskelig å bli kjent.

Disse utdragene kan man se på som lengsel mot relasjoner og nærhet, både frem og tilbake i tid. Tanker om nære relasjoner som var, og ønske om å komme nærmere andre nå og i fremtiden. Et annet aspekt ved utdraget er hvordan minner om noe som har vært nesten får en mytologisk glans opp mot det som er nå, og den begrensede muligheten for å dra tilbake gir det ekstra verdi. Avstanden gjør det kanskje ekstra nært og varmt. I kapitelet om familie som nære relasjoner ser man gjennom Amondi, som har vært tilbake til noe som var, og hvordan dette får henne til å føle at hun har endret seg, som igjen får henne til å føle at hun ikke helt føler seg hjemme noe sted. Hun har dykket ned i det som var før, og funnet ut at det ikke blir det samme. Håkon Fyhn (2016) beskriver en lignende mekanisme i en artikkel om minner:

Den gangen jeg besøkte morfaren min i Høyblokka, visste jeg ikke at det var siste gangen jeg så ham i live. Jeg trodde jeg skulle tilbake for å besøke ham igjen. Men dagen etter døde han. Plutselig fikk besøket en helt annen mening. Det ble "det siste besøket" og langt viktigere enn det hadde vært. Rett og slett en annen erfaring. Med andre ord: den erfaringen jeg husker er noe annet enn det jeg erfarte da jeg besøkte ham. Når jeg nå gjenkaller dette minnet, er det ikke en representasjon av en opprinnelig erfaring, det er en annen erfaring. Å minnes er å skape erfaring. Fragmenter samler seg til en meningsfylt helhet. (Fyhn, 2016, s. 101).

Opplevelsen vi har med mennesker, blir i etterkant til en viss erfaring, minnet får en egen plass i vår forståelse. Delen som minnet er, skaper en helhet. Så denne opplevelsen av å være omringet av mange mennesker man er emosjonelt nær, får en ekstra dimensjon når det samme ikke føles mulig å nå. Slik blir lengselen etter et visst sted med visse folk. En tanke emosjonell, sosial og geografisk nærhet samlet.

Mange av damene på voksenopplæringen er vant med å ha en stor familie rundt seg, noe som ikke er mulig på samme måte i Torgfjord og Norge. Dette er utfordrende rent praktisk for dem, som Ehete også påpeker «Jeg ikke noe familie i nærheten, så da er det bare jeg som kan passe barna når mannen min jobber på kveldene». Samtidig inngår det i et større følelsesmessig savn, de savner «hjelp», men også personene som før kunne hjelpe dem. Når Ehete snakker om festen i opprinnelseslandet så er det tydelig noe hun savner. Hun trekker også frem to grunner til at hun ikke drar på fest lenger, hun har ikke mennesker som kan passe barna hennes og hun føler ikke at det er vanlig å gjøre i Norge. Så lengselen manifesterer seg i at dette ikke er mulig på samme måte som før. Samtidig er barna utrolig viktig for damene, og i samtaler mellom dem er de ofte fokus. Det kommer frem at de bruker mye tid sammen med barna sine, og tiden med de er altopplukkende, på både godt og vondt. De er veldig opptatt av at barna skal få god mat og oppfølging. Barna er viktige relasjoner nå, og mye av den sosiale nærheten er med dem. Det er også relasjoner som innebærer mulighet for sosial nærhet og geografisk nærhet, sammen med den emosjonelle. Relasjoner som er mer rettet mot fremtiden.

Mebrahtu ser som nevnt ikke på Torgfjord som hjem. Han påpeker at så lenge familien hans er i opprinnelseslandet hans så vil hjemmet hans være der, men når han selv får kone og barn så vil Torgfjord og Norge bli hans hjem. Som sagt så det er familierelasjonene som er viktig for Mebrahtu, både de nåværende, men også fremtidige som han ser for seg. Isaias sier noe det samme, at Torgfjord kan bli hjem når han får barn der. Kanskje kan det ligge noe i at de ikke har mulighet for de tre nærhetene nå med familie, som på et tidspunkt i livet deres har vært sammen, men at de ser for seg at dette kan være mulig når de selv får barn.

De begge ser for seg en nær familie i fremtiden, som blir en form for lengsel forover mot nærhet, en tilknytningsprosess som drives av noe, en tilknytningsprosess som allerede er i gang. Slik både Mebrahtu og Junaid forteller, at de i begynnelsen syntes det var skummelt i Torgfjord, de kunne ikke språket og var mye alene. Nå trives de begge her med venner og jobb, så det er en knyteprosess som har startet.

Men tilknytningsprosessen stopper ikke, og drives av en lengsel fremover. Den manifesterer ofte som tanker om sted og aktiviteter i tillegg til relasjonene, Et eksempel her er Najib, som før han flyktet forteller at han drømte om Norge. «Jeg hadde en drøm og jeg oppnådde den». Han snakker om hvor glad han ble da han hadde fått opphold, «Jeg ba masse til gud», sier han og peker opp. «Jeg tenkte masse på Norge og hvordan det skulle bli å flytte hit». Drømmer som vi ønsker skal gå i oppfyllelse og som har gått i oppfyllelse er noe av det som kan være noe av drivkraften bak bevegelsen som ligger i livslinjen. Det er noe med at vi mennesker higer etter noe. Najib forteller at ha først ønsker seg et rødt pass fordi når folk så at han var fra Norge så ville han føle at han hadde masse respekt. Han hadde et reisebevis nå også, men han følte ikke at det var helt det samme. På det tidspunktet han drømmer, ser han for seg muligheter og fremtid i et annet land. Menneskers liv og sinn kan ikke ses på som lukkede entiteter (Ingold, 2015, s. 11). De er ikke avstengt, men en prosess med åpen slutt. Vi vokser og beveger oss videre, og det mest enestående med våre liv er; at de fortsetter. Fremtidsplaner driver nåtid. Asfaw ønsker å flytte, han vil gjerne bo litt utenfor Oslo, og ser for seg at han bor der sammen med kjæreste og barn i fremtiden. Han synes det er kjedelig i Torgfjord, han vil at det skal skje litt mer, og han kjenner flere folk der. En tanke om både sted og relasjoner i fremtiden.

Noen av informantene ønsker å flytte fra Torgfjord, mens andre ønsker å bo der videre. Livslinjen slynger seg videre og dette gjør oss mennesker sted-bindende og ikke stedbundet. Vi lever ikke på steder, men gjennom, rundt, til og fra dem og til neste sted (Ingold, 2011, s. 148). Dette er en prosessuell måte å forstå tilknytning til sted på. Forståelse av det sted-

bindende mennesket kan forklare både at noen ønsker å bo i Torgfjord og andre ikke. Noe som også kan forklare at noen av mine informanter er klare for å flytte. Noen informanter snakker om at de har lyst til å flytte til Oslo. Her er argumentene ofte at det er flere som bor der, det er mer liv og flere ting som skjer. Noen påpeker også at det er flere fra deres land som bor der og flere muligheter i en slik stor by. De har ikke venner eller familie som bor i Torgfjord. Relasjoner til mennesker er viktig, men også planene for fremtiden. En av informantene mine, Kidane, har store drømmer og planer. Han skal ikke flytte til Oslo, men utenfor. Han synes Torgfjord er kjedelig, og at det nå er på tide å komme seg ut. Han uttrykker at det er bare tre steder. Kjøpesenteret, svømmehallen eller sentrum. Han vil ha flere å velge imellom. Jeg spør om han ikke kommer til å savne vennene sine? Han mener dette går fint, fordi vennene hans uansett er spredd rundt i landet og i verden. De kan komme til han. Han legger likevel frem at det ikke vil være noe problem å komme tilbake om ting skulle skjære seg. Han ønsker likevel å beholde Torgfjord som bostedsadresse i dette året.

Dette avsnittet viser at man er på veg, og at vi lever gjennom steder. Kidane føler han har oppnådd det han kan oppnå i Torgfjord. Han har store drømmer om å bli mesterkokk eller som kameramann i et stort filmselskap. Han sier at han gleder seg til å bli mesterkokk fordi da kan han sjefe alle rundt. Når han sier at kameramann er andrevalg i yrkesretningen så sier han at da kunne han tenke seg å dra til et land i Afrika for å filme der - men først skal han bli rik og kjøpe seg greenscreen. Planer for fremtiden er noe av det som driver livslinjen videre. Han nevner muligheten for å flytte tilbake til Torgfjord om ting skulle skjære seg. Ut fra det kan det tenkes at han ser på Torgfjord som et sted som han er tilknyttet, gjennom de årene han har vært der, siden han kan vende tilbake. Likevel er ikke de menneskelige relasjonene knyttet til Torgfjord i like stor grad som de var før.

I motsetning til Kidane og Asfaw, så ønsker Zabihullah, Mebrahtu, Tesfay , Junaid og Sharam og bo i Torgfjord av ulike grunner. Noen har jobb, mens andre peker på relasjoner som viktig. Mebrahtu forteller at han ikke vet hva fremtiden bringer, men at han har lyst til å bo i Torgfjord. Planen er å søke seg jobb og kjøre seg hus. Han liker at det er en liten by, og har ikke lyst til å flytte til en større by. Dette på tross av at søsteren bor i en større norsk by. I familie kapitelet beskriver jeg at Mebrahtu har mulighet for en form for geografisk nærhet med søsteren og flere i familien og at han drar og besøker dem og da føler på en emosjonell nærhet. Han vil likevel ikke bo nærmere, noe som viser at fysisk lokasjon eller bosted ikke trenger å være hjem. Følelsen er uavhengig, og man trenger ikke å bo på et sted for at det skal

føles som hjem, noe som gjør at den fysiske nærheten kanskje ikke er så viktig likevel. Følelsen av hjem kan likevel komme til uttrykk gjennom relasjonene som sted.

Som tidligere nevnt så forteller Abdel at han blir varm om hjertet når han kommer tilbake til Torgfjord etter et kortere opphold i Tyskland. Han snakker om å kanskje flytte til Bergen og ta utdanning. Jeg spør han om han kommer til å dra tilbake igjen til Torgfjord, og det er da han forteller anekdoten om det å komme hjem fra Tyskland. Han forteller likevel at han er litt usikker på om han kommer tilbake til Torgfjord igjen, da han har flere venner som bor i andre byer og som han har god kontakt med. Dette utdraget kan være et eksempel på hvordan sted som hjem trer frem for oss som prosess. At det trenger ikke å være så mye motsetning i det at Abdel ønsker å flytte og det at han føler at det å komme til Torgfjord er å komme hjem og han blir varm om hjertet. Det velkjente tar form, og relasjonsnettverk og steder tar form. Tanken om fortid og fremtid og muligheter er en del av knyteprosessen

Kapittel 7: Hjem

Jeg har i denne oppgaven utforsket sosiale relasjoners rolle i hjembegrepet. Hjem som relasjonelt, men som likevel kan manifestere seg i steder. Oppgaven begynner med Mebrathu sin konstatning om at leiligheten hans bare er vegger og ting, og denne uttalelsen fører inn i et argument om hjem som noe mer. For, for de fleste av informantene så handler hjem om emosjonelt nære relasjoner. Hjem som personlig, så vel som sosialt, hvor hjem blir til av menneskelige og ikke-menneskelige relasjoner. Selv om følelsen er personlig, så er den ikke privat. Huset som hjem, som noe privat skilt fra det offentlige viser seg å ikke være dekkende nok for å komme nærmere inn på hva som gir en følelse av hjem. Hjem trenger ikke å være et fastsatt, bestemt sted, likevel manifesterer ofte følelsen av hjem seg i bestemte steder og til bestemte personer.

For å oppsummere ønsker jeg å ta frem to av Aryanas utsagn «det begynner å bli hjem» og «det e litt hjem her no». Det viser noe av det ikke-essensialistiske i et begrep som hjem. Det er noe som skjer. Hjem er en prosess, en konstant «coming-into-being» (Ingold, 2009, s. 29). Det blir til, og relasjonsflettverk og knuter dannes, og noen av de får verdi som hjem. For å videre bruke Aryana som eksempel så har Torgfjord gått fra å være ukjent til kjent for henne gjennom erfaring, erfaringen innebærer knytting av sin livstråd med mennesker og omgivelser. En emosjonell nærhet har utviklet seg gjennom at store deler av familien har kommet dit, hun har mange andre relasjoner der og hun «kjenner veiene». Denne relasjonsknyttingen har gjort Torgfjord som sted for Aryana, men det er den emosjonelle nærheten hun legger i disse relasjonene som avgjør om Torgfjord trer frem som hjem eller ikke. Det er dette som gjør hjem personlig, selv om det er sosialt.

Er hjem derimot direkte knyttet til folk og ikke sted, slik det virker å være for Mebrahtu og Junaid er hele «forholdsveven» eller «forholdsflettverket» hjem. Dette flettverket kan likevel være sentrert i en knute, som er et sted. Et hus, en by eller også et land. En knute eller flettverk trenger ikke bare være velkjent for å være hjem. Den «må» være emosjonelt tynget. Relasjonene må være eller bli emosjonelt nære. Dette kommer i denne oppgaven til uttrykk i form av savn, og uttrykk for glede i familiegjenforeningssituasjoner.

Her kommer vi inn på forståelser av nærhet og avstand, hvor jeg har valgt å bruke en tanke om et samspill mellom emosjonell nærhet, sosial nærhet og geografisk nærhet for å se hvordan den emosjonelle nærheten kommer til uttrykk over avstand.

For at denne emosjonelle nærheten skal bli til så er sosial nærhet viktig, den trenger ikke nødvendigvis å være så hyppig akkurat nå, som vi ser gjennom telefonsamtalene til Mebrahtu og Sesuana, men den må ha vært det på et tidspunkt. Vi ser også gjennom Amondi og Aryana at når den sosiale nærheten blir hyppig så blir det litt mer gnissinger. Den emosjonelle nærheten er der for de alle, men den kommer til uttrykk på forskjellige vis ut ifra ulike omstendigheter. Dermed viser muligheten for geografisk nærhet seg som et aspekt ved relasjonsknyttingen.

Samspillet mellom disse nærhetene bygges i kapitelet om familie, og i kapittelet om sted ser vi hvordan de emosjonelt nære relasjonene eller mulige emosjonelt nære relasjoner manifesterer seg i steder, men også i en forestilling om relasjoner og steder i fortid og fremtid. *En emosjonell nærhet*, kommer altså av en form for *felles erfaring*, og som opprettholdes av det. *Den sosiale nærheten* handler om muligheten til *felles erfaring*, denne muligheten er i utgangspunktet knyttet til en *geografisk nærhet*, en fysisk tilstedeværelse. Likevel gir bruken av telefon og andre informasjon og kommunikasjon teknologier muligheten for sosial nærhet uten geografisk nærhet. *En emosjonell nærhet*, handler om at man er glad i noen, men den trenger ikke være en relasjon som bare er positiv, men nær på godt og vondt. *Sosial nærhet*, handler om den *felles erfaringen* som muliggjør den emosjonelle nærheten å skje, og er grunnlaget for *knyttingen*. Noe krever likevel geografisk nærhet, eller en fysisk tilstedeværelse. Som lukt for eksempel, og det å bli kjent med omgivelser. I familiekapitelet ser vi også at fysisk avstand ikke nødvendigvis betyr emosjonell avstand, så nærhet og avstand spiller på hverandre i mange former, og er i utvikling og endring.

Tanken bak bruken av nærhetene og knutemetaphoren er et forsøkt på å forstå hvordan, familien er hjem for Mebrahtu, mens Torgfjord holder på å bli hjem for Aryana. Hvilke ulike tilknytningsprosesser det kan innebære. De to kapitlene som kommer etter familiekapitelet, handler om livstrådknutting og nærhet og det velkjente slik det utspiller seg i Torgfjord, og med tanke på fortid og fremtid. En litt annen form for tilknytningsprosess, som ikke trenger å ende opp i hjem for alle, men som gjør det for noen, for eksempel Aryana og Abdel. Gjennom livet blir man kjent med mange mennesker og nye steder. Noen bruker tid med mange av de samme menneskene gjennom hele livet, og på den samme plassen, mens andre gjennom livet forholder seg til mange mennesker og mange steder, og selvsagt alt imellom. Dette er spesielt

for mine informanter, som har flyktet, mange av dem alene, og har ulike opplevelser av det å opprettholde relasjoner og skape nye.

Følelsen av hjem kan kun oppstå når noe eller noen blir kjent for oss gjennom erfaring. Det å knyte er grunnlaget for en knute. Ingen knute uten knyting. Knyping er en aktivitet, knutene er utfallet (Ingold, 2015, s. 18). Derfor har jeg fokusert noe av oppgaven rundt språk og system som førende for relasjonsknyting til andre mennesker. Dette er føringer for hvordan velkjenthet kan ta form, og hvilke mennesker man kan ha sosial nærhet til, og dermed danne emosjonell nærhet til. Uansett om man da ser på en knute eller ett flettverk som hjem er forutsetningen at det har skjedd en knyting. Noe eller noen har blitt velkjent gjennom felles erfaring.

Det er her det er på sin plass å nyansere knutemetaforen litt. Det ligger noen føringer for hvordan vi knytter oss, så fordi om livslinjen er på veg og knytter seg til mennesker og ikke-menneskelige ting så er muligheten for å holde kontakt, og være tilstede sammen enten fysisk eller sosialt, hvor godt man kan et språk, systemet informantene blir en del av og opplevelsen av å ha endret seg slik Amondi føler på aspekter ved hvordan flettverk og knuter blir til og hvordan de fortsetter å knyte seg.

Nærhet og avstand er begrep som spiller sammen med fremmed og velkjent, men det er ikke noe direkte er lik-tegn mellom nærhet og velkjent, og avstand og fremmed. Den emosjonelle delen av nærhet begrepet i denne oppgaven er likevel avhengig av at noe er velkjent. Velkjent er som sagt grunnlag for at noe kan kalles hjem. En knytingprosess, hvor nærhet skapes. Sted blir som nå nevnt flere ganger, til av relasjoner. Stedskapitelet viser likevel at relasjoner til ikke-menneskelige ting, et område for eksempel, og følelsen av velkjente omgivelser har betydning. Stedskapitelet viser hvordan de menneskelige relasjonsknutene også drar med inn ikke menneskelige linjer som er med på å gi et sted en ekstra dybde som velkjent, og eventuelt hjem.

Å være sammen med noen man er glad i

Hvis vi ser på savn, ønske om og gjennomførte familiegjenforeninger, lengsel mot mennesker og steder, fremover og bakover i tid virker det som at de tre nærhetene samlet har en verdi. Den emosjonelle nærheten og mulighet for sosial og geografisk nærhet kan brytes ned til å være sammen med noen man er glad i, hvis man også legger til de ikke-menneskelige

relasjonene kan man si å være sammen med noen man er glad i, i en velkjent kontekst. Så hvordan kan vi bruke dette til å se på hvorfor Aryana føler at Torgfjord begynner å bli hjem? Jo, fordi etter familiegjenforeningen blir den muligheten for alle tre nærhetene med de menneskene som betyr mye for henne. Flere tråder knyttes sammen, og mulighet for nærhet på godt og vondt er der. For henne ligger det også en nærhet i det ikke-menneskelige.

Mebrahtu derimot, kan ikke være sammen med de han er glad i, i en kontekst hvor han til en viss grad er kjent. Men når han er sammen med søsteren sin så vekkes følelsene opp igjen, men kommer liksom litt til kort fordi velkjentheten er ikke nok til stede der. Torgfjord begynner å bli velkjent, men har ikke de relasjonene han setter høyest. Når han da ikke har mulighet til dette, så re-fokuseres det, og hjem føles kanskje ikke innen rekkevidde, og det blir et savn eller en lengsel. Sagnet manifesterer seg i noe som var, fordi det emosjonelle er der, og muligheten for det sosiale er der, men det blir ikke det samme igjen. Derfor flyttes fokuset til fremtiden. For Mebrahtu så er den emosjonelle lengselen for mye, og han vil fokusere fremover, Selv om han trives i Torgfjord, så kunne ikke det blitt hjem før nær familie er der, enten i form av noe fremtidig, eller i form av den han har nå.

Dette gjør også noe med fortid og fremtid. Siden denne «å være sammen med noen man er glad i, i en velkjent kontekst ikke er mulig her og nå, så blir det på en måte noe som skal skje eller har skjedd. Det handler om det velkjente, det du har en relasjon til, det du er vant til at skal skje. Og hvis dette har skjedd på et bestemt sted i mange før du kom til et nytt «land» eller et nytt sted» så vil det henge igjen. Livstråden har gått videre, men bærer fortsatt preg av knuter og flettverk som har vært, i måten den holder form på (Ingold, 2015, s. 25).

Man kan også se på følelsen av hjem som rent vel-behag, tilfredshet og «lykke», trygghet, men hjem handler ikke bare om relasjoner og steder som frembringer disse følelsene i oss. Familie og sted som hjem er mer komplekst enn som så. Det ligger en sosial prosess bak en følelse av hjem. Det at Isaias og Mebrahtu peker på der de kommer fra som sitt hjem handler ikke om hvor godt det er der og trygt, men graden av nærhet de føler til menneskene som bor der. Med Aryana som ser på Torgfjord mer som et hjem, så er det heller ikke bare positive impulser og trygghet her, og hun skal også flytte, så det er ikke bare tilfredshet der heller. Den nærmeste familien hennes er viktig for henne, men disse relasjonene er heller ikke noe enkle og bare bra og gode. Poenget mitt her er at ved å si at hjem ikke bare er godt, men at det også kan være vondt så minimerer man forståelsen på samme måte som man gjør ved å si at det bare er godt. Begrepet nærhet gjør at begge har plass i det, ikke som utelukkende, men

som samhandlende. Den emosjonelle nærheten er i hovedsak «varm», men den er ikke svart/hvit og den utfolder seg på forskjellige måter hos forskjellig mennesker.

Faktisk hjem og ideelt hjem blir ofte sett på som to ulike måter å se hjem på. Disse samles på et vis gjennom å tenke hjem som tilknytningsprosess. Hvor *faktisk* hjem kan være et bestemt sted eller personer som *faktisk* gir en følelse av hjem, men som samtidig er i utvikling og som kan finnes der fremme. Det handler ikke om en faktisk lokasjon opp mot en abstrakt følelse av noe perfekt og nært, men om prosessen hvor noe blir til noe nært og velkjent, og hvordan dette hele tiden endrer seg. For Mebrathu så er ikke landet han kommer fra helt perfekt, men de familierelasjonene som lager landet for han er nære og viktige. Prosessen handler likevel ikke bare om å snakke om at hjem kan være over alt i stadig utvikling. Det tar også *faktisk* rom i menneskers liv, i *faktiske* relasjoner og steder, en sosial prosess som på et vis aldri ender. Kjernen av hjem ligger i emosjonelt nære relasjoner til mennesker og sted på godt og vondt. En prosess som er i endring og hvor det er nye tilknytninger som oppstår og blir nære og gamle tilknytninger som opprettholdes eller faser ut.

Opgaven kan ikke gi et mer direkte eller generelt svar på hvor eller hva hjem er, men beskrive og prøve å forstå. Livslinjen tråkler seg videre, slynger seg rundt og knytter seg med andre livslinjer. En skapelse av nærhet, hvor noe trer frem for oss som nært knyttet til oss. Dette kan aldri sees på som statisk, selv om det kan være et bestemt sted eller en bestemt person. Bevegelse og flyt, trenger ikke å stå i skarp kontrast til bestemte steder og personer. For å komme nærmere inn på hva hjem kan være, har det vært viktig å bryte opp sted. Definere sted på nye måter, slik at flyten også kan bli iboende i sted. Dette er gjort ved hjelp av Ingold og hans forståelse av sted, flettverk og livslinjer. Denne forståelsen kan romme både sted og familie som hjem.

Livet er en *tilknytningsprosess*, og hjem er et flettverk av relasjoner, som for noen sentreres i bestemte knuter. Familie som et flettverk og som formes gjennom ulike former for nærhet. Hjem blir slik jeg ser det en historie om nærhet, en historie om livets nærheter. Og at spillet i dette, graden av det og hva det innebærer på ulike stadier av livet, legger grunnlag for en kompleks forståelse av hjem og som kan romme flere empiriske virkeligheter. Erfaring er grunnlaget for at slik nærhet kan oppstå.

For til syvende og sist virker nære emosjonelle relasjoner til mennesker å være drivkraften i hjem som begrep. Det handler altså om menneskene.

Etterord: Begrensninger og videre forskning

Populærkultur som filmer og sanger, hjem som offentlig og statlig definert, hva man lærer at hjem betyr når man lærer norsk er alle med på å skape hjem som konstruert, og noe vår forståelse alltid handler innenfor eller i samspill med. Ta for eksempel linken mellom familie og hjem som mange av mine informanter trekker, det er nærliggende å tro at dette er en sammenheng som er gjort kjent for informantene. Denne formen for sosial konstruksjon er vanskelig å fange i den hverdagskonteksten jeg møtte mine informanter i. Informantene selv måtte i så fall ha reflektert over hvor deres tanker om hjem kom fra, noe som i utgangspunktet er antropologens jobb, vi vet ikke helt hvorfor vi internaliserer forhåndsdefinerte forståelser og hvordan de blir en del av vår forståelse. På den måten ville det være dumt av meg å få informantene til å reflektere veldig over hvor de fikk sin egen forståelse fra, da det er noe som ligger på et mer samfunnsanalytisk nivå og ikke en del av mine informanternes hverdag. En hverdag som jeg ønsket å ta utgangspunkt i. Kritikken mot fenomenologi ligger likevel akkurat i denne problematikken. Det å gjøre en diskursanalyse av dette hadde vært mulig, men da hadde man måtte gjøre noen veiinger rundt hvilken kontekst man skulle gjort en slik analyse av.

En god del av mine informanter uttrykte selv at de var religiøse, men hvor stor rolle religion spilte i livene deres var veldig varierende. Noen pekte aktivt på dette som noe av det viktigste i livet. En av informantene fortalte at på hans språk så var ordet for kirke, hjem. Dette er et aspekt ved livet til en del av informantene som hadde vært spennende å sett på i forbindelse med hjem. Da spesielt hvis man kunne kommet inn på det religiøse fellesskapet i kirke eller moské.

Litteraturliste:

- Aarset, M. F. (2016). Transnational practices and local lives. Quran courses via Skype in Norwegian-Pakistani families. *Identities*, 23(4), 438-453. <https://doi.org/10.1080/1070289X.2015.1024122>
- Abdi, G. (2013). Den nye norsken: Slangordbok. Kagge forlag.
- Agha, A. (2007). *Language and social relations*. Cambridge University Press.
- Almklov, P. G. (2008). Deltakelse og refleksjon. Praksis og tekst. *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, 19(1), 38-53. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2898-2008-01-03>
- Amit, V. (2012). The raptures and ruptures of mobility. *Identities*, 19(4), 501-509.
- Aspen, H. (2010). "Home" is the Family Compound in Banjul. I S. Williksen & N. Rapport (Red.), *Reveries of Home: Nostalgia, Authenticity and the Performance of Place* (s. 189-208). Cambridge Scholars Publishing.
- Baldassar, L. (2008). Missing kin and longing to be together: emotions and the construction of co-presence in transnational relationships. *Journal of intercultural studies*, 29(3), 247-266. <https://doi.org/10.1080/07256860802169196>
- Baldassar, L., Nedelcu, M., Merla, L. & Wilding, R. (2016). ICT-based co-presence in transnational families and communities: challenging the premise of face-to-face proximity in sustaining relationship. *Global Networks* 16(2), 133-144. <https://doi.org/10.1111/glob.12108>
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2020, 3. februar). *Ettervern: tiltak for ungdom over 18 år*. Hentet fra https://www.bufdir.no/Barnevern/Fagstotte/Negativ_sosial_kontroll_tvangsekteskap_og_aresrelatert_vold_en_veileder_til_barnevernstjenesten/Fasene_i_en_barnevernssak_fa_milie_og_sikkerhetsarbeid/Ettervern/
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2021, 12. januar). *Hvem gjør hva?* Hentet fra https://bufdir.no/Barnevern/enslige_mindrearige_asyloskere_og_flyktninger/Ansvar/
- Barnevernloven. (2020). *Lov om barneverntjenester* (LOV-2020-06-19-89). Lovdata. <https://lovdata.no/lov/1992-07-17-100>
- Barth, F. (1994). *Manifestasjon og prosess*. Universitetsforlaget.
- Basso, K. H. (1996). *Wisdom Sits in Places: landscape and language among the western apache*. University of New Mexico Press.
- Bernard, H. R. (2006). *Research methods in anthropology: Qualitative and quantitative approaches* (4. Utg.). AltaMira Press.
- Bjorvand, H. & Lindeman, F. O. (2019). *Våre arveord: etymologisk ordbok*. (3.utg.). Novus Forlag.
- Boccagni, P. (2017). *Migration and the search for home*. Palgrave macmillan.
- Borchgrevink, A. (2003). Silencing language: Of anthropologists and interpreters. *Ethnography*, 4(1), 95-121. <https://doi.org/10.1177/1466138103004001005>

- Bryant, R. & Knight, D.M. (2019) *The Anthropology of the Future*. Cambridge University Press
- Cañas Bottos, L. (2008). Transformations of Old Colony Mennonites: the making of a trans-statal community. *Global Networks* 8(2), 214-231. DOI:[10.1111/j.1471-0374.2008.00192.x](https://doi.org/10.1111/j.1471-0374.2008.00192.x)
- Cerwonka, A. & Malkki, L.H. (2007). *Improvising theory: Process and Temporality in Ethnographic Fieldwork*. The University of Chicago Press.
- Cohen, A.P. (1984). Chapter 8. Producing Data: 8.3. Informants. I R. F. Ellen (Red.), *Ethnographic Research: A guide to general conduct* (s. 213-216). Academic Press.
- Dewalt, K.M. & Dewalt, B. R. (2002). *Participant observation: A guide for fieldworkers*. AltaMira Press.
- De Caprona, Y. (2013). *Norsk etymologisk ordbok*. Kagge Forlag.
- Donne, J (1624). *Devotions upon Emergent Occation*.
- Du Boulay, J. & Williams, R. (1984). 8.7 Collecting life histories. I R. F. Ellen (Red.), *Ethnographic Research: A guide to general conduct* (s. 223-229). Academic Press.
- Edwards, J. & Strathern, M. (2000). Including our own. I J. Carsten (Red.), *Cultures of Relatedness: New Approaches to the study of kinship* (s. 149-166). Cambridge University Press.
- Ellen, R. F. (1984). Chapter 8. Producing Data: 8.1. Introduction. I R. F. Ellen (Red.), *Ethnographic Research: A guide to general conduct* (s. 223-229). Academic Press.
- Frøystad, K. (2003). Forestillingen om det “ordentlige” feltarbeid og dets umulighet i Norge. I M. Rugkåsa & K. T. Thorsen (Red.), *Nære steder, nye rom: Utfordringer i antropologiske studier i Norge* (s. 32-64). Gyldendal Akademisk.
- Fyhn, H. (2011). *Møte med tilstedeværelse: Mellom form og tomhet i produktutvikling, aikido og antropologisk erkjennelse* [Doktorgradsavhandling, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet]. NTNU Open. <http://hdl.handle.net/11250/271359>
- Fyhn, H. (2016). *Etterklngen av det som er borte*. Novus Forlag. <http://hdl.handle.net/11250/2441064>
- Gullestad, M. (1991). The transformation of the Norwegian notion of everyday life. *American Ethnologist* 18(3), 480-499. <https://doi.org/10.1525/ae.1991.18.3.02a00040>
- Gullestad, M. (1992). *The Art of Social Relations. Essays on Culture, Social Action and Everyday Life in Modern Norway*. Scandinavian University Press.
- Gupta, A. & Ferguson, J. (1992). Beyond “culture”: Space, identity, and the politics of difference. *Cultural anthropology*, 7(1), 6-23. <https://doi.org/10.1525/can.1992.7.1.02a00020>
- Hanks, P., McLeod, W.T., Urdang, L. (1986). *Collins Dictionary of the English Language*. 2. Utg. Collins.
- Heidegger, M. (1971). *On the way to language*. Harper & Row Publishers Inc.
- Helliwell, C. (1996). Space and Sociality in a Dayak Longhouse. I M. Jackson (Red.), *Things as They Are: New directions in phenomenological anthropology* (s. 128-148). Indiana University Press.

- Howell, S. (2011). Whatever happened to the spirit of adventure? I H. Jebens & K.H. Kohl (Red.), *The end of anthropology?* (s. 139-154). Sean Kingston Publishing.
- Ingold, T. (2000). *The perception of the environment: Essays on livelihood, dwelling and skill*. Routledge.
- Ingold, T. (2007). *Lines: A brief history*. Routledge.
- Ingold, T. (2009). Against Space: Place, Movement, Knowledge. I P.W. Kirby (Red.), *Boundless worlds: An anthropological approach to movement* (s. 29-43). Berghahn Books.
- Ingold, T. (2011). *Being Alive: Essays on Movement, Knowledge and Description*. Routledge.
- Ingold, T. (2015). *The life of lines*. Routledge.
- Integrerings og mangfoldsdirektoratet. (2017). *Arbeid med enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger - en håndbok for kommunene*. Hentet 24. mai 2021 fra <https://www.imdi.no/globalassets/dokumenter/andre-filer/arbeid-med-enslige-mindrearige-asylsokere-og-flyktninger---en-handbok-for-kommunene-2017.pdf>
- Integrerings og mangfoldsdirektoratet. (2020). *Bosetting av enslige mindreårige flyktninger*. Hentet 23. mai fra <https://www.imdi.no/planlegging-og-bosetting/slik-bosettes-flyktninger/enslige-mindrearige-flyktninger/>
- Integrerings og mangfoldsdirektoratet. (2021). *Målgruppe for opplæring i norsk og samfunnskunnskap*. Hentet 23. mai. 2021 fra <https://www.imdi.no/kvalifisering/regelverk/norsk-og-samfunnskunnskap/malgruppe-for-opplaring-i-norsk-og-samfunnskunnskap/>
- Integrerings og mangfoldsdirektoratet. (u.å.a). *Bosetting*. Hentet 23. mai. 2021 fra <https://www.imdi.no/planlegging-og-bosetting/>
- Integrerings og mangfoldsdirektoratet. (u.å.b). *Bosetting av enslige mindreårige flyktninger*. Hentet 29. oktober. 2021 fra <https://www.imdi.no/planlegging-og-bosetting/slik-bosettes-flyktninger/enslige-mindrearige-flyktninger/>
- Integreringsloven. (2020). *Lov om integrering gjennom opplæring, utdanning og arbeid*. (LOV-2020-11-06-127). Lovdata. <https://lovdata.no/lov/2020-11-06-127>
- Jackson, M. (1995). *At home in the world*. Duke University Press.
- Kemp, J. H. & Ellen, R. F. (1984). Chapter 8. Producing Data: 8.4 Informal interviewing. I R. F. Ellen (Red.), *Ethnographic Research: A guide to general conduct* (s. 229-236). Academic Press.
- Kramvig, B. (2020). Landskap som hjem. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 31(01-02), 88-102.
- Leach, E. R. (1967). An anthropologist's reflection on social survey. I D.G. Jongmans and P.C.W. Gutkind (Red.), *Anthropologists in the field* (s.75-88). Van Gorcum.
- Lévi-Strauss, C. (1963). *Structural Anthropology*. Penguin Books.
- Lévi-Strauss, C. (2013). The story of Asdiwal. I E. Leach (Red.), *The structural study of myth and totemism*. (4. utg., s. 1-49). Routledge.
- Levitt, P. (2012). What's wrong with migration scholarship? A critique and a way forward. *Identities*, 19(4), 493-500.

- Licoppe, C. (2004). "Connected" Presence: The Emergence of a New Repertoire for Managing Social Relationships in a Changing Communication Technoscape. *Environment and Planning D: Society and Space*, 22(1), 135-156, <https://doi.org/10.1068/d323t>
- Licoppe, C., & Smoreda, Z. (2005). Are social networks technologically embedded?: How networks are changing today with changes in communication technology. *Social networks*, 27(4), 317-335. <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2004.11.001>
- Madden, R. (2017). *Being Ethnographic: A guide to the Theory and Practice of Ethnography*. Sage.
- Malinowski, B. (1961). *Argonauts of the western Pacific: an account of native enterprise and adventure in the Archipelagoes of Melanesian New Guinea*. Dutton.
- Malinowski, B (1932). *The sexual life of savages in North-Western Melanesia: an ethnographic account of courtship, marriage, and family life among the natives of the Trobriand Islands, British New Guinea* (3. utg). Routledge & Kegan Paul.
- Malkki, L. H. (1995). Refugees and exile: From "refugee studies" to the national order of things. *Annual review of anthropology*, 24(1), 495-523. <https://doi.org/10.1146/annurev.an.24.100195.002431>
- Mallett, S. (2004). Understanding home: a critical review of the literature. *The sociological review*, 52(1), 62-89. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2004.00442.x>
- Nedelcu, M., & Wyss, M. (2016). 'Doing family' through ICT-mediated ordinary co-presence: transnational communication practices of Romanian migrants in Switzerland. *Global Networks*, 16(2), 202-218. <https://doi.org/10.1111/glob.12110>.
- Olwig, K. F. (2007). *Caribbean Journeys: An ethnography of migration and home in three family networks*. Duke University Press.
- Opplæringsloven. (1998). *Lov om grunnskolen og den videregående opplæringen*. (LOV-1998-07-17-61). Lovdata. <https://lovdata.no/lov/1998-07-17-61>
- Pine, F. (2010). Family. I A. Barnard & J. Spencer (Red.), *The Routledge Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology* (2 utg., s. 277-282). Routledge.
- Radcliffe-Brown, A. R. (1924). The mother's brother in South Africa. *South African Journal of Science*, 21(11), 542-555.
- Radcliffe-Brown, A. R. (1940). On joking relationships. *Africa*, 13(3), 195-210. <https://doi.org/10.2307/1156093>
- Rapport, N. & Dawson, A. (1998a). The Topic and the Book. I N. Rapport & A. Dawson (Red.), *Migrants of Identity. Perceptions of Home in a World of Movement* (s. 3-17). Berg.
- Rapport, N & Dawson, A. (1998b). Home and Movement: A polemic. I N. Rapport & A. Dawson (Red.), *Migrants of Identity. Perceptions of Home in a World of Movement* (s. 19-38). Berg.
- Scheyvens, R., Nowak, B. & Scheyvens, H, (2003). Chapter 8. Ethical Issues. I R. Scheyvens, & S. Donovan (Red.), *Development Fieldwork: A Practical Guide* (s. 139-166). Sage Publications.

- Simonsen, J. K. (2010). The revival of the Mambwe-Lungu first-fruits ceremony in Zambia. I S. Williksen & N. Rapport (Red.), *Reveries of Home: Nostalgia, Authenticity and the Performance of Place* (s. 45-66). Cambridge Scholars Publishing.
- Skrbiš, Z. (2008). Transnational Families: Theorising Migration, Emotions and Belonging. *Journal of Intercultural Study*, 29(3), 231-246.
<https://doi.org/10.1080/07256860802169188>
- Spradley, J.P. (1980). *Participant Observation*. Wadsworth, Cengage Learning.
- Stanner, W.E.H. (1970). The Dreaming. I T.G. Harding & B. J. Wallace (Red.), *Cultures of the Pacific: Selected Readings* (s. 304-315). Collier Macmillan Publishers.
- Strathern, M. (1987). The limits of auto-anthropology. I M. Jackson (Red.), *Anthropology at home* (s. 16-37). Tavistock Publications.
- Stæhr, A., & Madsen, L. M. (2015). Standard language in urban rap—Social media, linguistic practice and ethnographic context. *Language & Communication*, 40, 67-81.
<https://doi.org/10.1016/j.langcom.2015.01.002>
- Svendsen, S. & Berg, B. (2020). *Trygghet, stabilitet og tilhørighet. Familiehjem som boløsning for enslige mindreårige*. (NTNU Samfunnsforskning).
<https://samforsk.no/Publikasjoner/2020/Trygghet,%20stabilitet%20og%20tilh%C3%B8righet%20Familiehjem%20som%20bol%C3%B8sning%20for%20enslige%20mindre%C3%A5rige%20WEB.pdf>
- Sørheim, T.A. (2003). Feltarbeid blant innvandrere. I M. Rugkåsa & K.T Thorsen (Red.), *Nære steder, nye rom: Utfordringer i antropologiske studier i Norge* (s. 65-87). Gyldendal Akademisk.
- Tonkin, E. (1984). Chapter 8. Producing Data: 8.2. Participant Observation. I R. F. Ellen (Red.), *Ethnographic Research: A guide to general conduct* (s. 216-223). Academic Press.
- Utdanningsdirektoratet. (2011). *Grunnskoleopplæring for voksne i introduksjonsprogrammet*. Hentet 24.mai fra
<https://www.udir.no/regelverkstolkninger/opplaring/Minoritetspraktlige/Grunnskoleopplaring-for-voksne-i-introduksjonsprogrammet/>
- Utlendingsdirektoratet. (2021a). *Flyktninger*. Hentet 22. april 2021.
<https://www.udi.no/ord-og-begreper/flyktning/>
- Utlendingsdirektoratet. (2021b). *Beregne oppholdstid for permanent oppholdstillatelse*. Hentet 22. april 2021. <https://www.udi.no/ord-og-begreper/beregne-oppholdstid-for-permanent-oppholdstillatelse/>
- Utlendingsdirektoratet. (2021c). *Statsborgerskap for deg som har oppholdstillatelse i Norge*. Hentet 30. mai 2021. <https://www.udi.no/skal-soke/statsborgerskap/utenfor-eu/?c=eri#link-580>.
- Vike, H. (2020). Om hjemlighet og komparasjon i antropologiske studier i Norge. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 31(1-2), 129-143.
<https://doi.org/10.18261/issn.1504-2898-2020-01-02-11>
- Wadel, C. (1991). *Feltarbeid i egen kultur*. Seek AS.

- Wardhaugh, J. (1999). The Unaccommodated Woman: Home, Homelessness and Identity. *The sociological review* 47(1), 91-109. <https://doi.org/10.1111/1467-954X.00164>
- White, A. (2011). *Polish Families and Migration since EU Accession*. The Policy Press.

